SAVREMENA PITANJA
VJERSKO-ZNANSTVENE RASPRAVE ZA NAOBRAŽENE KRUGOVE

SERIJA IX.

Dr. Fra SVETOZAR PETRIC

FRANCUSKI KATOLIČKI PISCI
OD REVOLUCIJE DO DANAS

(Les Ecrivaíns Catholiques français depuis la Revolution jusqu'à nos jours)

MOSTAR 1938
Hrvatska tiskara F. P.

SVEZAK 41-42

CIJENA 20 D.-

FRANCUSKI KATOLIČKI PISCI

Savremena Pitanja

Vjersko-znanstvene rasprave za naobražene krugove

Uređuje
DR. FRA DOMINIK MANDIĆ

SVEZAK 41-42

FRANCUSKI KATOLIČKI PISCI

NAKLADA UPRAVE „SAVREMENIH PITANJA“
MOSTAR 1938.

Francuski katolički pisci

OD REVOLUCIJE DO DANAS

(Les Ecrivains Catholiques français depuis la Revolution jusqu'à nos jours)

NAPISAO
DR. FRA SVETOZAR PETRIC
PROFESOR

MOSTAR 1938.
HRVATSKA TISKARA F. P.

Franjevački Provincijalat u Mostaru.
Broj 810/38

IMPRIMATUR

Mostar 30. VII. 1938.

Dr. fra Mato Čuturić
provincijal

Biskupski Ordinarijat u Mostaru.
Broj 1020/38.

IMPRIMATUR

Mostar, 29. VII. 1938. g.

† O. Alojzije
biskup

Sadržaj

Predgovor

Skeptičnom i razornom duhu osamnaestog stoljeća pridružila se je na njegovu koncu velika francuska revolucija, koja je nemilo porušila religioznu zgradu u Francuskoj. Nekršćanski i podrugljivi Voltaire-ov podsmjeh konačno je sasvim triumfirao. Da je kršćanska vjera samo skup naivnih i čudnih priča, bila je kobna i redovita predrasuda tadašnje francuske inteligencije. Opstojala je samo vjera u ljudski razum, u prirodu i neprestani napredak ljudskog roda. Kršćanski divni hramovi postali su prazni, putevi svetohraništu zarasli, u parlamentu su revolucionarci glasali protiv Boga, a u glasovitoj katedrali „Notre Dame" u Parizu uzdignuta je na oltar „božica Razuma".

U takovim i sličnim prilikama trebalo je početi sve iznova, ako se htjelo obnoviti vjerski život u zemlji svetog Ljudevita i Orleanske Djevice Ivane od Arka. Kako se je to radilo na književnom polju od revolucije do danas, koliko se je uspjelo, zašto se nije ili jest uspjelo, ima da nam rasvijetli, u dobroj mjeri, ova knjiga: „F r a n c u s k i k a t o l i č k i p i s c i". Galerija od kojih trideset pisaca, većinom konvertita, pokazaće borbeni i veoma mučni uspon književne katoličke staze i njezin stav u raznim književnim strujama prošloga i sadašnjeg vijeka. Imena kao što su Chateaubriand, Lamartine, Lamennais, Lacordaire, Veuillot, Verlaine, Brunetière, Bourget, Claudel, Mauriac i drugi zanimaće sigurno naše mlade književnike, đaštvo, profesore kao i ostalu katoličku javnost.

Naravno, mnogi važni književni radnici nisu ni spomenuti u ovoj knjizi, ali to je učinjeno zbog toga, što sam gledao da samo u velikim linijama ocrtam spomenutu stogodišnju književnu stazu. Osim toga, među obrađenim piscima nalazi se i jedan Maurice Barrès koji nije bio katolik, ali je bio prijatelj katolika, branio je svom dušom francuske katoličke crkve i vjeru kao najvredniju pojavu francuskog narodnog života. U svim njegovim djelima odrazuje se visoko poštovanje katolicizma. Zbog važnosti njegove nisam ga mogao mimoići.

Pisac.

Bibliografija

L' Abbé Jean Calvet: Manuel illustré d' histeoire de la littérature française.

L'Abbé Jean Calvet: Le Renouveau catholique dans la littérature contemporaine.

Pierre Moreau: Le Romantisme.

Henri Bremond: Manuel illustrè de la littérature catholique en France de 1870 à nos jours

Katholische Leistung in der Weltliteratur der Gegennwart (Herder, 1934).

La Vie catholique dans la France contemporaine (publication du comitè catholique chez Bloud et Gay.)

Aleksander Baumgartner: Die Francösische Literatur.

René Doumic: Histoire de la littérature française.

Charles le Goffic: La Littérature française au *XIXe* siècle.

René Canat: La littérature française au *XXe*

Joseph Bedier et Paul Hazard: Histoire de la littérature française illustrée (Larousse).

Henri Massis: *Les Jugements*.

Bernard Fay: Panorama de la littérature française.

Osim gore spomenutih djela pisac se je poslužio i studijama o nekim obrađenim piscima, koje je susretao u hrvatskim revijama posebno od Ljubomira Marakovića, Ivana Merza, Ive Šrepela, Buerova, Dušana Žanke, fra Arhanđela Nuića i nekih drugih.

Carska perioda
(1800—1815)

Francuska je revolucija iz temelja uzdrmala stoljetne ustanove, izmijenila mnoge običaje i razdražila sve moguće strasti i ambicije. Nacionalna revolucija iz godine 1789 brzo se je izrodila u najgoru anarhiju navjestivši rat gotovo cijeloj Evropi. Konačno kao prestrašena od same sebe baci se u naručaj pobjedonosnog vojskovođe Napoleona sa Korzike koji je poput meteora preletio Evropu i začudio je svojim pobjedama. Istom u Rusiji, kod Moskve, meteor se je zaustavio, a kod Waterloo-a u Belgiji ugasio. Revolucija puštena iz željeznih ruku Napoleonovih trebala je nastaviti svoj let, ali izmrcvarena nije mogla, a tuđinske vojske kucale su na vratima Francuske, i tako je došlo do povratka Burbonaca i tako je zvane restauracije.

Vremenu od 1800-1815 Napoleon je duboko utisnuo svoj žig, on je sredio kaos i ostvario novo doba koje dolazi pod imenom *carske periode*. Sve je bilo podređeno cezaru i vjera, i književnost i sve moguće društvene ustanove.

Usprkos nastojanja Napoleonova da svojoj vojničkoj slavi nadoda i sjaj književnosti, on nije u tome uspio, nego je književni genij bio prigušio — Chateaubriand i gospođa Staël živjeli su u tuđinstvu. Poeziju i književnost toliko je cijenio, koliko su služile njegovu idealu. Novim književnim aspiracijama stavljali su se nasuprot jezik i formule francuskih klasi-

ka; duhu kozmopolitizma pretjerani patriotizam; individualna sloboda bila je zauzdana. Napoleon je bio uvjeren da je sva revolucija do ubijstva kraljeva bila djelo štampe. „Kad bih ja pustio uzde štampi, veli on otvoreno, ne bih ni četvrt godine ostao na kormilu“. On nije trpio ni revoluciju, ni Burbonce, ni protuvjerski, filozofski deizam, ni papinsku vlast, ni engleski parlamentarizam, ni njemačku filozofiju niti tuđinski ukus. Francuska je imala biti carska, napoleonska i katolička ukoliko je za njega korisno.

Važno je utvrditi da se književnost u Carskoj periodi nije ni najmanje obnovila, iako je za leđima imala veliku francusku revoluciju. Naprotiv, ona je nastavila isti put gdje je bila 1789. Ostala je sterilna i suha, strogo se držeći klasičnih pravila velikog književnog zakonodavca iz XVII stoljeća Boileau-a, a još više La Harpe-a koji je 1799 izdao djelo *Cours de littérature*“, u devet svezaka, što je bilo tadašnje književno evanđelje. Tu je La Harpe naučavao da su Grci u književnosti bili male vrijednosti; svakako su Latini bili vrijedniji; da je francusko XVII stoljeće, usprkos svojih sjajnih djela i mnogih odlika, ipak zaostajalo za XVIII stoljećem u kojem su Voltaire, „filozofi“ i enciklopedisti stvorili uzore svih književnih vrsta. Zbog toga nikomu nije bilo dopušteno da se od njih udalji ili da traži nove putove. A mi znamo da je XVIII stoljeće za književnost stoljeće dekandece, i uz male iznimke, stoljeće bez invencije. U ime toga književnog evanđelja La Harpe-ova vladao je na početku XIX stoljeća takozvani pseudoklasicizam u francuskoj književnosti. Ono što se zove „le style empire“ u francuskoj književnosti jest šarolika kombinacija iz raznih elemenata, ali suština je klasična i rimska. Ipak tu i tamo osjeća se nježna dražest grčke umjetnosti koja se uvodi u modu u

u Francuskoj svršetkom XVIII. stoljeća. S druge strane, dodir sa stranim književnostima pogoduje utjecaju Rousseau-a i premoći osjećaja nad Voltaire-om i razumom.

Dva važna pisca koji čine iznimku u carskoj periodi i koji najavljuju novo vrijeme jesu Chateaubriand i gospođa Staël, preteče romantizma kojega je Rousseau bio izazivač. Chateaubriand sa svojim glasovitim djelom *Génié du Christianisme* (1802) udara žestoko i unosi u književnost bogatstvo religije, nove inspiracije i čudnovatu svježinu novih slika i osjećaje. Gospođa Staël upoznaje Francuze sa duhom stranih, a posebno sa karakterom njemačke književnosti, i razvija nove književne principe koji bi se mogli ukratko ovako izreći: Novo društvo mora imati novu književnost; kršćansko društvo mora imati novu kršćansku književnost; slobodno društvo slobodnu književnost. Drugim riječima to je značilo da klasična pravila i zakoni velikog kritičara klasične škole Boileau nijesu više sveta.

Chateaubriand (Šatobrian)

(1768 – 1848)

(Veliki književni iniciator)

Dva čarobna velikana stoje na pragu 19 stoljeća u Francuskoj: Napoleon i Chateaubriand. Ono što je Napoleon u politici, to je Chateaubriand u književ-

nosti. Dva magična imena za čitavo 19 stoljeće. Prvi je iskrsnuo s juga sa otoka Korzike, a drugi je došao iz sanljivih bretonskih šuma. Oba tvrdoglava, oba gorda, oba nezasitna; nakon revolucionarnog orkana, oba hoće da pokrenu svijet.

François René de Chateaubriand rodio se je 1768 u Saint Malo (Sen Malo) malom bretonskom gradu kraj mora. Tu u očinskom dvorcu Combourg provede svoje prvo djetinjstvo u carstvu bretonskih priča i basna. Srednjoškolsku naobrazbu dobiva u Dol-u, zatim u Rennes-u i završuje u Dinan-u. Kad mu je bilo 17 godina povrati se svojim roditeljima u Combourg gdje proživi dvije godine. Njegov strogi i šutljivi otac, dobra ali zaplašena majka, nježna i strastvena sestra Lucija, sumorni i osamljeni dvorac, melankolična i sanljiva priroda, sve to ostavi neizbrisivi utisak u duši mladoga Chateaubriand-a. U dvadesetoj godini postane uplivom svoga oca potporučnik u navarskoj pukovniji. Tako Chateaubriand ostavi Combourg i stupi u vojnički život. Iako je njegova posada u Cambrai-u, on često zalazi u Pariz gdje se druži s pjesnicima tada u modi kao što su Parny, Fontanes, Le Brun i La Harpe. Druži se također i sa „filozofima" i enciklopedistima osamnaestog vijeka, Voltaire-ovim i Rousseau-ovim učenicima. Ideje ovih ljudi zanose mladoga René a i on malo pomalo izgubi vjeru svoje mladosti, ili bolje, postane vjernik u smislu Rousseau-a, neodređena vjera srca i osjećaja.

Željan avantura, egzotične prirode i primitivnih ljudi Chateaubriand otputuje u Ameriku 1791. Zaustavi se u Sjedinjenim Državama i tu proboravi kojih 5 mjeseci. U Filadelfiji upozna se lično sa predsjednikom Vašingtonom. Iz New-Jork-a putovao je na Velika Jezera da upozna život i običaje američkih Indijanaca. Na vijest da je uhvaćen u Varennes-u kralj Ljudevit XVI, Chateaubriand osjeti svoju plemićku dužnost, prekine putovanje i vrati se u domovinu, oženi se sa jednom prijateljicom svoje sestre Lucije i stupi u iseljeničku (kraljevsku) armiju pod vodstvom Conde-ovim. Ranjen u borbi kod Thionville-a, napusti ratovanje i pređe u Englesku 1793 gdje provede nekoliko godina u potpunoj bijedi zaslužujući kruh svojim književnim radom.

U Engleskoj štampa prvo svoje djelo: *Ogledi o revolucijama (Essai sur les Révolutions,* London 1797). Chateaubriand je htio tim djelom pokazati uzroke i učinke francuske Revolucije ispoređujući je sa starim i modernim revolucijama svijeta. Knjiga je napisana u duhu 18 stoljeća. Vide se jasno tragovi Montesquieu-a, Voltaire-a, a posebno Rousseau-a za kojega pisac veli da je prvi „opazio svijetlo istine. . . i srušio zgradu naših socijalnih ideja . . . i otkrio svojim pokvarenim savremenicima pračovjeka (homme vierge) prirode". Pisac je dakle zauzeo stav „filozofa" iz 18 stoljeća, ruši dogme, napada svećenstvo i misli da je kršćanstvu odzvonilo. Ali ipak Chateaubriand se udaljuje od škole 18 stoljeća, ukoliko ne vjeruje u neprestani napredak čovječanstva, i ukoliko poput Rousseau-a izjavljuje potrebu i ljepotu religije. On se pita na kraju djela koja će to biti religija koja će nastupiti mjesto kršćanstva. *Ogledi o Revolucijama* jest „jedan kaos", kako je kasnije utvrdio sami Chateaubriand, to je knjiga sumnje i boli, ali uza sve to nije bezbožno djelo. Izgleda da je u to prvo svoje djelo Chateaubriand iscijedio sav duh 18 stoljeća što ga je imao u krvi, i u isti mah oslobodio se otrova koji mu je sapinjao nemirnu dušu.

Godine 1798 dok je boravio u Londonu dobije pismo od svoje sestre gospođe Farcy gdje mu se javlja tužna vijest, da mu je majka umrla bolno ža-

leći zabludu svoga sina. Dok je on čitao ovo tužno pismo, nije više živjela na zemlji ni ona štoga je pisala. Smrt drage majke i sestre gorko se dojmi srca Chateaubriand-ova. Proplače i povjerova *„J'ai pleuré et j'ai cru"*. Tim časom on napusti neodređenu religiju Rousseau-ovu i vrati se vjeri svoga djetinjstva. Njegovo se je vjersko osvjedočenje porodilo iz srca, kako sam priznaje.

U času obraćenja iskrsla je najedanput misao u njegovoj pameti da posveti svoje pero u službu kršćanske vjere i prolomi sofističke predrasude i bajke 18 stoljeća koje su vještački bile spletene protiv kršćanstva. U njegovom duhu uskrsnuo je najedamput plan *Genija Kršćanstva*. — Sanljiv i osamljen kao dijete, prazan i nemiran kao mladić, začaran američkim egzotizmom i primitivnom slobodom, bogat iskustvom i životnom bijedom, nezasitna i melankolična priroda, ali preporođena kršćanskom vjerom, eto to je Chateaubriand na osvitu 19 vijeka, i kao takav vrati se u Francusku 1800 zejedno sa stoljećem.

Već u Londonu, kako rekosmo, stvoren je plan i napisane mnoge stranice *Genija Kršćanstva*. Naslov je imao biti: *Pjesničke ljepote kršćanske vjere*, ali je kasnije promjenjeno. Kad je došao u Francusku, mladi pisac osjeti da zemlja, poslije revolucionarnog orkana, poslije suhog i skeptičnog 18 stoljeća, upravo čeka na njega, na nešto novo, srdačno, svježe i genijalno. Chateaubriand je slušao bilo francuske duše, čitao je svoje rukopise svojim prijateljima i pomno pazio na njihove savjete. Melankolični pjesnik *Fontanes* ublaživao je na zgodan način njegovu žestinu; filozof i moralist *Joubert* svjetuje mu da radije izda neku vrst kršćanske epopeje nego didaktičku raspravu, gospođa *Beaumont*, žena 18 vijeka, ali koja je uživala stil i vjerske emocije Chateaubriand-ove

bila je treći važni savjetnik pri izradbi *Genija Kršćanstva*.

Napokon 1802 upravo na Veliku srijedu iziđe *Genij Kršćanstva* (*Génie du Chrstianisme*). Tada dobbro poznata revija *Mercure* najavi u istom broju da je *Genij Kršćanstva* izišao u knjižari *Migneret* u Parizu, da je konkordat sa Svetom stolicom potpisan, i da je Napoleon, prvi konsul bio u crkvi *Notre Dame* licem na Uskrs gdje je zapečatio pomirenje Francuske s katoličkom Crkvom. Zvona sa stolne crkve *Notre Dame* zvonila su veselje nakon 10 godina šutnje.

Spretnim udarom Chateaubriand postane glasovit, njegova je knjiga u svim rukama, on je uz Napoleona čovjek dana i junak epohe.

Šta je *Genij Kršćanstva*? Na prvome mjestu apologija kršćanske vjere, ali apologija posebne vrste za posebno vrijeme. „Zaveli su u zabludu svijet, veli pisac na početku svog djela, govoreći mu da je kršćanstvo barbarskog porijekla ,apsurdno u svojim dogmama, smješno u obredima, da je neprijatelj književnosti i umjetnosti, razuma i ljepote, vjera koja je samo krv prolijevala, sputala ljude i usporila sreću i prosvjetu ljudskog roda; trebalo je dakle naprotiv dokazati, da je kršćanska vjera od svih religija što su ikada postajale najpjesničkija, najviše čovječanska, najpovoljnija za slobodu, umjetnost i književnost, da moderni svijet njoj sve duguje od poljodjelstva do najmisaonijih znanosti, od sirotišta do hramova što ih je sagradio Mikel Anđeo, a ukrasio Rafael. Trebalo je pokazati da nema ništa božanstvenije od kršćanske moralke, ništa tako privlačivo kao njezine dogme, nauka i obredi."

Ove linije jasno zacrtavaju ne samo cilj nego i duh, metodu i razdiobu djela. Evo kako sami pisac u prvom poglavlju tumači plan knjige:

„Četiri dijela, svaki opet dio razdijeljen u šest poglavlja, sačinjavaju naše djelo.

Prvi dio govori o nauci i dogmama.

Drugi i treći o poetici kršćanstva, ili o snošaju ove vjere prema poeziji, književnosti i umjetnosti.

Četvrti raspravlja o kultu, to jest, o svemu što se tiče ceremonija Crkve, klera svjetovnog i redovnog".

Neki dijelovi *Genija Kršćanstva* naravno nisu najbolje izvedeni, osobito oni gdje pisac dokazuje božansko porijeklo kršćanstva. Chateaubriand-ovi estetični nazori često oskudijevaju čvrstom filozofskom pozadinom. Najbolje je uspio IV dio gdje pisac upravo na genijalan i čaroban način opisuje ljepotu katoličkog kulta, poeziju zvona, simboličnost ukrasa Božjih crkava, osobito srednjovječnih katedrala, uzvišenost kršćanskih svečanosti, liturgičnih pjesama i molitava tokom crkvene godine. Nadalje pjesnik zanosno slika samog začetnika kršćanstva — Krista, Njegov dolazak, život, djela i smrt i Njegovo daljno djelovanje u Crkvi, čudnovatu crkvenu hijerarhiju i golemo kulturno djelovanje Crkve na svim poljima, u svim granama znanja i umjeća i rada.

Dobro treba imati na pameti da Chateaubriand nije mislio da dokazuje istinitost kršćanstva, nego njegovu ljepotu i uzvišenost koju su predrasude ocrnile. Djelo je upereno protiv lažne filozofije i sofisterije 18 stoljeća. „Trebalo je ,veli nadalje pisac, pozvati u pomoć ove vjere, sve čari imaginacije i sve potrebe srca protiv koje su ih bili naoružali . . ." Vrijeme je bilo da se jedanput vidi u čemu se sastoji ta apsurdnost, grubost i niskoća kršćanstva, kakova je sramota vjerovati s jednim Newton-om, Bossuet-om, Pascal-om i Racine-om.

Istina i bez Chateaubriand-a vjera bi se bila obnovila u francussom društvu, ali ne bi tako brzo.

Genij Kršćanstva došao je u svoje vrijeme i prolomio oblak predrasuda i preokrenuo javno mišljenje. Bilo je bogoslova koji su se požurili da upru prstom u slabost i nedostatnost Chateaubriand-ovih argumenata; bilo je dosta površnih i naivnih ljudi koji su se tome smijali. „Doista, odgovora katolički književnik i kritičar Calvet, selenje ptica i savršenost gnijezda ne dokazuju po sebi božanstvenost kršćanstva. Ali krivo rade koji sude Chateaubriand-a po djelu koje nije htio pisati. On je jedino imao za cilj da poruši protukršćanske predrasude dokazujući da je kršćanska vjera lijepa i čovječjem srcu sasvim prirodna. Ako je u tome uspio, onda je njegova apologetika izvrsna, nitko međutim nema da to niječe; on je uveo vjerski osjećaj u tadašnju književnost".

Chateaubriand nije išao da raspravlja sa sofistima pomoću razuma, nego je jurišao na njih pomoću imaginacije, osjećaja i srca. Voltaire se je izrugivao tajnama kršćanskim kao presvetim Trojstvom, Utjelovljenjem; Chateaubriand obrne uloge i počne tvrditi da ništa nije tako lijepo i slatko u životu kao tajanstvene stvari. Tako je on prenio raspravu na drugo polje i potkopao teren, bolje rekavši osamio one koji su se rugali vjerskim tajnama. Osim toga prilike su bile povoljnije za to. Već su bili opustjeli oltari božice Razuma, velika većina Francuza vraćala se je katoličkoj vjeri, vrata se crkvena otvorila ponovno, Napoleon potpisao konkordat. Već u drugoj polovici XVIII stoljeća apologete katoličke počeli su dokazivati istinitost katoličke vjere ljepotom njezinom. Revolucija je taj pokret zaustavila, ali već 1801 *Ballanche* u Lyon-u izda djelo koje je nosilo naslov: *Osjećaj promatran u svom odnošaju prema književnosti i umjetnostima.*

Odjek Genija Kršćanstva bio je ogroman. Na prvom mjestu izazvan je vjerski preporod u Francusskoj. Religioznost postaje modom. U prvoj polovici 19 stoljeća, za vrijeme periode romantizma, sva su književna i umjetnička djela prožeta vjerskim osjećajem. Istina ovi vjerski osjećaji bili su često puta neodređeni i nastrani, ali ne mogu se nijekati. Pisati u duhu Voltaire-ovu i sarkastično ismijavati vjeru poslije Chateaubriand-a postaje gotovo nemoguće. Osim toga, Chateaubriand je otkrio kršćanskim apologetama novo oružje za obranu vjere, dokaze prirode, mašte, estetike i srca.

Književni odjek bio je još veći. Chateaubriand je obnovio maštu, obogatio osjećajnost i pružio nove književne teme koje će francuski romantičari svom dušom prigrliti. On se može sigurno nazvati ocem francuskog romantizma. Dvije novele *Atala i René* što su prvobitno imale biti dijelovi indijanske epopeje Natchez-a (Načeza), unišle su u kompoziju *Genija Kršćanstva,* kao epizode. *Atala* je štampana najprije zasebno 1801, zatim *Atala i René* u prvom izdanju *Genija Kršćanstva,* napokon je *René* tiskan sam 1805. Obe ove novele plod su Chateaubriand-ova puta u Ameriku.

Sadržaj *Atale* jest ljubavna povijest dvaju divljaka u američkoj pustinji. Francuzu René-u na oblama Meschacebe stari poglavica divljaka Chactas priča svoje doživljaje iz mladih dana. Bio je zapao u ruke neprijateljskog plemena i osuđen na smrt. Atala, jedna kršćanska djevojka, zaljubi se u nj, oslobodi ga i pobjegne s njim u šumu. Dugo su lutali u šumi, dok se ne namjere na misionara oca Aubry-a. Ovaj bi ih mogao vjenčati, ali Atala se sjeća da ju je njezina majka posvetila Bogu. Držeći da je taj zavjet veže neopozivo, zapane u očaj i popije otrov.

Istom, kad je bilo prekasno, dođu do starog misionara koji je siromašnu Atalu s Bogom izmirio. Chactas-a u očaju donekle utješio.

Pojava *Atale* dojmi se silno Chateaubriand-ovih suvremenika i poluči golem i neočekivan uspjeh. Ova dirljiva pripovjest mnogima je izmamila suze. Egzotičnost u djelu, zanosne slike i nedostiživi opis nove prirode začaraju Francuze. Nova izdanja, imitacije i prijevodi pojave se na sve strane. Čudna književna novost odavno neviđena. Ljudi 18 stoljeća začude se i odbace je, ali mladi je prigrle svim srcem. Po namisli pisca *Atala* je imala pokazati harmoniju kršćanske vjere sa zahtjevima ljudskog srca i prirodnim ljepotama. Čovječja narav sklona je na zlo, vjera je potrebna da ukroti strasti. Chateaubriand ne vjeruje u dobrotu ljudske prirode, kao što je vjerovao Rousseau ili on sam dok je još bio „filozofski" raspoložen. No što je najčudnije u romanu, to je bogati egzotizam američke prirode i žive lokalne boje što zapanjuju tačnošću.

Sadržaj *René-a* jest povijest čovjeka kojega ništa ne može da zadovolji. Trči za srećom, ali je ne dostizava, stoga pada u očaj i melankoliju. René, koji nije drugo nego Chateaubriand, priča Chactas-u i ocu Souel-u tužnu epopeju svoga života. René-u je dodijao život, pustio se je strastima da ga nose. Ne nalazeći nigdje lijeka svome melankoličnom srcu, pomišlja da dokrajči svoj gorki život, na sreću od toga ga odvrati nježna molitva njegove drage sestre Amelije koja je pobjegla u samostan.

Chateaubriand je u *René-u* htio pokazati sklad kršćanske vjere sa najtajnovitijim težnjama ljudskog srca. Silna melankolija što prodire kroz čitavo djelo, u misli pisca, nije drugo nego čežnja za neizmjernim, za Bogom.

René kao i *Atala* poluči golem uspjeh, ne samo radi miline i ljepote stila i svježine egzotičnih opisa, nego osobito zbog neodređene melankolije što dominira u djelu. To je ona *„svjetska bol“ „mal du siècle“* koja je tada bila u modi. René je inkarnacija dosade i očaja; dijete iz obitelji Goetheova *Werthera i* Byronova *Childe Harold-a.*

Pisac *Atale i René-a* živio je još mnogo godina pišući mnogo, ali nije više doživio onakav triumf kakav je postigao s pomenutim djelima. Možda mu je tome škodila najviše politika.

Napoleon je zapazio brzo snažnu ličnost *Chateaubriand-ovu.* Za njegov *Genij Kršćanstva* rekao je: „Takova knjiga nadopunja i ovjenčava moje djelo s papom“. Stoga je gledao da ga što više za se pridobije. Godine 1803 povjeri mu mjesto sekretara pri francuskom poslanstvu u Rimu, zatim ga imenuje svojim opunomoćnim ministrom u Švicarskoj.

Mišljenje *Chateaubriand-ovo* nije se moglo dugo slagati sa Napoleonovim. Čuvši za ubijstvo vojvode Enghien-a 1804 prekine s Napoleonom, napusti službu i kao turist otputuje preko Grčke na Istok u Svetu Zemlju, da sakupi materijal za svoje buduće djelo *Mučenici (Martyrs).* Poslije jednogodišnjeg putovanja vrati se u Francusku noseći sa sobom svu silu bilježaka, lokalne boje i čarobnih slika.

Kad su saveznici unišli u Pariz, *Chateaubriand* je prestavljen ruskom caru i pruskom kralju kao najvažnija francuska ličnost. Godine 1814 izda pamflet: *De Bonaparte et des Bourbons* protiv Napoleona, a u prilog Ljudevita XVIII. Za vrijeme druge Restauracije igrao je također veliku ulogu u francuskom političkom životu. Godine 1821 odlazi kao poslanik u Berlin, slijedeće godine prelazi u London, i zastupa Francusku na kongresu u Veroni (1822). Od 28 decembra 1823 do 6 juna 1824 bio je u vladi ministar vanjskih poslova.

U politici nije bio čvrstih principa. „Ja sam, govorio je republikanac po svojoj sklonosti, burbonac po dužnosti, a monarhist po uvjerenju.“ Vladanje Ljudevita Filipa zatjera ga u liberalnu opoziciju nakon što je bio ultrarojalist. Godine 1833 konačno se povuče iz političkog života i posveti svoje zadnje godine književnosti.

Chateaubriand-ov boravak u Italiji nije ostao bez ploda. Mnoge svoje utiske i pisma izdao je 1826 pod naslovom *„Putovanje po Italiji“,* gdje se nalazi i glasovito pismo prijatelju *Fontanes-u* u kojem opisuje žalost i dezolaciju rimske poljane ali i grandioznu veličinu starih ruševina.

Svoje impresije i opažanja s puta u Svetu Zemlju izdao je u djelu *„Itinéraire de Paris à Jerusalim 1811“* sa potpunim uspjehom. Neumrlim stilom i zanosnim lirizmom opisao je spartansku ravnicu sagorjelu od sunca, eurotske oleandre, Atenu gledanu s Akropole pri izlazu sunca, divne cvijetove breskvine na Partenonu, stupove od bijelog mramora, pustu Judeju posijanu rascijepljenim pećinama i zamrle potoke, žućkasti i lijeni Jordan kao „pijesak u pokretu“, Mrtvo more okruženo svojim plažama soli i asfalta, egipatske piramide u borbi s pijeskom i kartaške ruševine sakrite ispod smokava i maslina. Sve je to oslikao kao nitko dotle čarobnjak *Chateaubriand.* Drugi sretni plod ovog putovanja u Svetu Zemlju jesu *„Mučenici“ (Les Martyrs).*

Mučenici su kršćanska epopeja u prozi napisana bujnim životopisnim stilom. Tu se crta borba poganstva i kršćanske vjere i nadmoć ove potonje. Ono što je *Chateaubriand* ustvrdio u *Geniju Kršćanstva,* htio je u *Mučenicima* staviti u realnost, to jest, po-

kazati kako kršćanska čudesa nadvisuju pogansku mitologiju. Zato je izabrao vrijeme Dioklecianovih progonstva.

Eudor mladi i odvažni kršćanin priča Demodoku svećeniku Apolonovu i Cymodocée-i njegovoj kćeri svoje velike doživljaje. On je bio u Rimu i vidio rimske spomenike i ljepotu Italije, bio je u skrajnoj Germaniji i učestvovao u boju Rimljana protiv Franaka. Bio je u Galiji i Bretanji, zadnjem utočištu poganskih svećenika druida. Vidio je Egipat i Tebaidu gdje su već nastanjeni mnogi sveti pustinjaci. Cymodocée se divi ljepotama i čudnim tajnama kršćanske vjere, zavoli Eudora i hoće da se pokrsti. Zaruči se za nj upravo u času kad bukne krvavo progonstvo. Eudor je uhvaćen i osuđen da se baci pred divlje životinje. Cymodocée ga ne ostavlja nego ide s njim u krvavu arenu i pogiba.

Cymodocée prestavlja u sebi ono što poganstvo ima najdražesnije i najprivlačnije, ipak Eudor je začarava i zadobiva jer je kršćanin.

Chateaubriand je izrađivao svoje *Mučenike* sa najvećom pomnjom; stil je neizrecivo dotjeran, čist i bogat. Sa ovim djelom, on je htio pokazati da se u 19 stoljeću može ostvariti epopeja, i to kršćanska epopeja u prozi. Usprkos svega truda *Mučenici* kao epopeja nisu uspjeli, ali kao historički roman sa veličanstvenim opisima i živim crtanjem poganskog i kršćanskog svijeta i izazivom prošlosti dotada nečuvenim, vrijednost je djelu golema. *Fontanes* ispoređuje „*Mučenike*" sa Tasovim *Oslobođenim Jerusalimom*. Malo je knjiga utjecalo toliko na tadanju književnost, a osobito na povijest i historički roman kao *Mučenici*.

I ako se *Chateaubriand* na kraju *Mučenika* oprašta sa Muzom, on je i nadalje nastavio magično

pisati. „O, Muzo, koja si me vodila u isto tako dugoj koliko pogibeljnoj karijeri, vrati se sada u nebeske stanove — — — Zbogom, tješiteljice mnogih lijepih dana . . ."

Godine 1826 izda „*Doživljaje zadnjeg Abenseraža*" (*Le Dernier Abencerage*) i epopeju u prozi *les Natchez*. No najglavnije djelo poslije velike aktivnosti u carskoj periodi jesu „*Prekogrobne Uspomene*" koje je Chateaubriand započeo 1811, a izdane su istom poslije njegove smrti, kako je on sam želio. U *Prekogrobnim Uspomenama Chateaubriand* crta ne samo svoj život nego i sve važnije događaje svoga vremena. *Chataubriand-ov* „ja" jest centar oko kojega se sve okreće, on hoće da još jednom rastumači svoje nerastumačivo srce". To je neka autobiografija, ali gdje pisac iznosi samo stvari koje mogu zanimati publiku. Osim toga, u *Prekogrobnim Uspomenama* prikazana je, makar i nepotpuno, povijest *Chateaubriand-ovih* vremena.

U 75 godini života izdao je *Život Rancé-ov* (*La vie de Rancé*). Tu se priča život čovjeka, koji nakon što se je bio podao svim slastima ovog života, obraća se i stupa u samostan i postane obnovitelj jednoga trapističkog samostana. Ovo je djelo epilog *Chateaubriand-ova* života; djelo puno tragike i boli. Tu vidimo kako se stari *Chateaubriand* hvata za prošlost, ali ga i ona ostavlja. Sjajne uspomene tamne i gube se u zaborav. Ostaju samo razvaline i blijede bezbojne slike.

Karakter *Chateaubriand-ov* nije bio najčvršći. Osjećaj časti i svoje ogromne uloge, koju ima da izvrši u svijetu, osjeća se očito na mnogim stranicama njegovih djela. Međutim treba priznati, da ga baš ovaj ponos i svijesnost čuvaju od sitničavosti i nestvarnosti i spasavaju od bolesne melankolije koju je

posjedovao u velikoj mjeri. *Sainte Beuve,* suvremenik i kritičar nazvao je *Chateaubriand-a* „epikurejcem sa katoličkom imaginacijom" koji igra ulogu pjesničkog advokata kršćanstva, a u duši je hipokrit. Mora se znati da *Sainte Beuve* nije volio pisca *Genija Kršćanstva,* i da je njegov sud suviše nepravedan. *Chateaubriand* je bio iskreni vjernik i iskreno je branio svoju vjeru. Ono što mu je falilo jest sigurno sistematsko znanje i neslomljivost volje.

Genij *Chateaubriand-ov* bio je stvoren za poeziju. Međutim on je pisao i u prozi i dao joj takav ritam i boju, da je kadra izraziti najnježnije nianse u prirodi i najintimnije emocije ljudskog srca. Posjedovao je u velikom stupnju imaginaciju i osjećajnost, dvije najvažnije moći što ih mora imati pravi pjesnik. Po imaginaciji postao je jedan od najvećih slikara prirode. „Stvari se s njim razgovaraju" veli francuski kritičar gospodin *Faguet,* tako ih on oštro vidi u njihovoj cjelini i detaljima i tako ih prikazuje realno i živo. Stil mu je sjajan, raznolik i zvonak. Požaliti je što Chateaubriand nije uvijek ostao gospodar svoje bujne mašte.

Njegov uticaj književni i vjerski bio je golem za čitavo 19 stoljeće. Kršćanstvo, koje je 18 stoljeće htjelo da učini suhim i smješnim, on je učio privlačivim, slatkim i vječno svježim. *Uticaj* književni jest još veći. Prekinuo je s klasičnom tada sterilnom tradicijom, obnovio osjećajnost i maštu i otkrio nove književne teme. U njegovim djelima nalaze se sve nove crte i oznake romantičke književnosti, stoga se *Chateaubriand* s pravom zove preteča i otac francuskog romantizma. On je bio za pisce romantičke generacije ideal i vođa, ne zato da je stvorio principe nove književne struje, nego jer je bio živi primjer romantizma od djetinjstva pa do groba. Umro je 1848

i svečano pohranjen po njegovoj želji na romantičnom otočiću *Grand-Bé* u osamljenoj pećini kraj Atlanskog Oceana.

Branioci Božjih prava: De Maistre i Bonald

Joseph de Maistre (1753—1821)

Klasično naobražen čovjek. Ukras francuske književnosti. Dok Chateaubriand gleda u daljinu i nosi sa sobom budućnost, de Maistre okrenut više prema prošlosti, prosuđuje događaje svijeta u svijetlu Božje providnosti. Sa svojim prijateljom Bonald-om on je teoretičar Božjih prava. Obojica su ljuti neprijatelji filozofije osamnaestoga stoljeća kao i demokratskih ideja francuske revolucije i romantizma u književnosti. Na osvitu 19 stoljeća de Maistre stoji kao najotvoreniji borac katoličkih nazora u svijetu.

Rodio se je u gradu Chambéry-u u Savoji 1753. Porijeklom je Francuz a po državljanstvu bio je podanik sardinskoga kralja. Kada je 1792 Savoja pripojena francuskoj republici, on se skloni sa svojom obitelji u Švicarsku. Najprije se nastani u Lausanne-i, zatim u Turinu, odakle je 1798 morao bježati u Veneciju. Sardinski kralj Emanuel IV mnogo ga je cijenio, stoga mu je povjerio upravu svoje kancelarije, a 1803 pošalje ga za svog poslanika u Petrograd u Rusiju, gdje je kao takav ostao četrnaest godina dobro primljen od ruske elite. 1817 povrati se iz Rusije i umre pun života 1821 u gradu Turinu.

Za tačno ocijeniti de Maistre-a nužno je poznavati nesamo njegova književna djela, nego i njegov život. U životu kao i u svojim djelima on se je neumorno borio za istinu, čast i pravednost. Potpuno je živio po geslu svog plemićkog grba: *fors l'honeur nul souci*. Kod njega nema ni traga lakomislenosti Voltairove, nego iskrenost, odrešitost i vedrina. Potpuno uvjeren da prava znanost ne može doći u sukob sa vjerom, jer iz jednoga izvora teku. Njega ne zasljepljuju bučne fraze filozofa osamnaestoga vijeka. Ipak se mora priznati da je u svojim mlađim godinama stajao donekle pod utjecajem pokreta kojega je osnovao filozof Saint Martin, a slobodni zidari širili po Savoji. Pače on postane članom te slobodno zidarske tajne sekte pod imenom brat *A. Floribus*. Od ovog pokreta očekuje jedinstvo kršćanstva. Ali on je prije svega kršćanin koji živе sa svojim vremenom razmišljajući o njemu i reagira na njegove zablude. Bilo mu je 39 godina kad je počeo pisati. Probudili su ga sudbonosni događaji francuske revolucije. Na prvom mjestu piše proteste, majstorski sastavljene, na adresu nacionalnog Konventa Francuza protiv nedostojnog osvajanja i tiranije francuskih repuplikanaca. Tri godine kasnije objavi glasovito djelo *Considérations sur la France* (Razmatranja o Francuskoj, 1796), u kojemu ispituje uzroke, svojstva i posljedice francuske revolucije.

Dok vođe francuske revolucije polaze od čovjeka kao središnje točke, de Maistre svodi sve Bogu i od Boga počinje. Od Boga je obitelj, općina, država i Crkva. Bog vodi svijet i daje auktoritet i suverenost. Po njegovu je mišljenju revolucija strahovita Božja kazna koju je Bog pripustio zbog grijeha francuskog naroda i starog režima. Ali najviši je zločin počinila Francuska, kad je pogubila kralja Ljudevita

XVI, jer je to bio atentat protiv suverenosti koja je od Boga. Bilo je dakle pravedno da se Francuska kazni, da podnese jaram Robespière-a i Danton-a; tim više, što ona ima posebnu misiju da izvrši, da vodi Evropu. Francuska je kažnjena, ali ne smije propasti, jer „Evropa bez Francuske, veli de Maistre, jest tijelo bez glave ili glava bez mozga".

Knjigu *Considérations sur la France* treba staviti uz Chateaubriand-ov: *Essai sur les Révolutions*. Oba ova djela idu za tim da protumače i otkriju duboki smisao revolucije. Krivo se čini, kad se de Maistre-a smatra neumoljivim apsolutistom koji hoće da se vrati na staro. Politika njegova nije apsolutna i ukočena. On ne vjeruje u savršene konstitucije, nego upućuje na zakone koji najbolje odgovaraju običajima, vjeri, geografskom položaju i temperamentu pojedinog naroda. U tome se on slaže sa Montesquieu-om. Godine 1819 izađe novo djelo de Maistre-ovo *Du Pape*. Ova knjiga upozorava tadašnju Evropu, koja se je podigla na razvalinama Napoleonove vlasti, da je papinstvo temelj i ugaoni kamen socialnog i političkog poretka. Spretni pisac brani divnom snagom papinstvo od galikanizma i Voltairovih navala iznoseći poput Chateaubriand-a presudnu ulogu papinstva u srednjem vijeku i za modernu civilizaciju. Djelo je podijeljeno u četeri knjige pisane lakim i svijetlim stilom. Odmah u početku de Maistre otvoreno izjavljuje papinu nepogrešivost. To je ona glasovita tvrdnja koja je kasnije uzbunila svu modernu znanost i diplomaciju i koju je za sva vremena riješio Vatikanski sabor. Činjenica koja je de Maistre-u već tada bila jasna kao sunce, jer je znao da u Kristovoj Crkvi mora biti jedna zadnja, vrhovna institucija bez priziva, i ta institucija mora biti nepogrešiva.

U drugoj knjizi de Maistre ispituje odnošaj papinstva prema državnom suverenitetu. Priznaje drža-

vi neovisnost u prirodnim granicama. Stoga krivo čine de Maistre-u koji nazivaju njegov sistem srednjovjekovnim i teokratskim.

Treća knjiga slika odnošaj papinstva prema civilizaciji i sreći naroda. Tu se susreće sa Chateaubriand-om, ali su njegovi izvodi i opažanja često puta dublji i ozbiljniji.

Četvrti dio djela govori o odnosu papinstva prema istočnim crkvama iznoseći povjesne događaje i svoja vlastita opažanja. Utvrđuje njihovu sličnost sa protenstantskim crkvama i opet njihovu razliku od istih. Dotakao se je i pitanja sjedinjenja crkava i dao u tome svoje poglede. Konac je djela pun govorničke vještine. Sa uzvišenim žarom poziva de Maistre skizmatike i protestante na sjedinjenje „s neumrlom majkom znanja i svetosti."

Djelo koje je najviše proslavilo de Maistro-ovo ime po stranom svijetu i u kojemu se najbolje zrcali temperamenat i karakter njegov jesu njegove *Soirées de Saint Petersbourg, 1821.* U obliku dialoga pisac u tom djelu raspravlja o dubokim pitanjima, koje filozofija sama ne može riješiti bez pomoći vjere kao što je problem slobodne volje i opstanka dobra i zla u svijetu. Tri lica učestvuju u razgovoru: vitez, senator i grof. Vitez prestavlja francuskog velikaša pristašu starog režima, senator je grčki skizmatik, a grof sami pisac koji kao filozof i katolik riješava objekcije što mu ih prva dva postavljaju. Glavna misao de Maistre-ova jest da je čovjek radikalno zao i pokvaren. Krist ga je otkupio trpeći za nj. Čovjek se opet otkupljuje i čisti sam nevoljama i kušnjama koje ga stižu. Providnost Božja upravlja svijetom u boli i žrtvi. Ljudski rod, veli de Maistre, jest kao stablo koje nevidljiva ruka neprestano obrezuje. Ova operacija često je za njega korisna. Francuska revolucija, a posebno „strahovlada" jest „veliko čišćenje" „une grande

purification"). I krvnik ima svoju socijalnu ulogu, on je oruđe u rukama Providnosti. Istočni grijeh jest polazna točka za razumjeti svijet i njegovo socijalno uređenje. Čovjek je Boga uvrijedio i sada čini zato pokoru trpeći moralno i fizično, i ova je kazna pravedna. Nevin može trpjeti, dok zločinac uživa i veseli se. Spas je za čovjeka u katoličkoj Crkvi.

De Bonald

(1754—1840)

Prijatelj i takmac de Maistre-ov obuzet je istim mislima, ali na drugi način. Malo prije svoje smrti pisao je de Maistre Bonald-u: „Ništa nisam mislio što Ti nisi pisao; ništa opet nisam pisao što Ti nisi mislio". Ipak se oni razlikuju temperamentom. Dok se de Maistre igra, kad piše, Bonald priget zida sa klakom i kamenjem pazeći prije svega da bude čvrsto. De Maistre je mnogo više Francuz od njega.

Vikont *Louis de Bonald* ugleda svijetlo 1754 u pokrajini Auvergne-i u Južnoj Francuskoj. Plemenita roda, nesebičan i ozbiljan služio je gorljivo monarhiju. Godine 1792 ode u emigraciju u Heidelberg gdje se posveti odgoju svojih najstarijih sinova. Kasnije se prikloni, ali protiv srca, Napoleonovu režimu. Skroz naskroz legitimist nije se mogao nikad pomiriti sasvim s Napoleonovim vladanjem, ali je smatrao da je Napoleonova vlada priprema za uspostavu monarhije i kraljevstva. Sa svoje strane, Napoleon je nastojao

da ga predobije, stoga ga je postavio članom u vijeću svoga carskog univerziteta.

Za vrijeme Restauracije obnašao je visoke službe. Godine 1815 bi izabran za poslanika, a 1823 članom gornje kuće. Strog, silovit i uvijek jednak ostao je sve do svoje smrti 1840.

Njegovo najglavnije djelo jest *Teorija vlasti* (*Théorie du pouvoir politique et religieux dans la sociète civile* (*1796*), koje Bonald izda u sred revolucije. Direktorij zaplijeni djelo. Napoleon je dopustio da se tiska uz neke preinake, ali Bonald ne popusti ni za dlaku.

Knjiga *Teorija vlasti* bila je kao odgovor na „*Društveni ugovor*" (Contrat social) od Rousseau-a. Bonald je „antifilozof". U svim svojim djelima on pobija filozofe i enciklopediste XVIII vijeka. Ipak smatra Rousseau-a većim od svih u XVIII stoljeću. Pače se vide kod njega i neki tragovi utjecaja Rousseau-ova, kad piše, da je XVIII vijek uvijek ludo radio rasvijetljujući uvijek samo razum a zanemario da ugrije i oduševi srce. Francuska je revolucija, po njegovu mišljenju, zločin razuma.

Rousseau je svečano proglasio da vlast dolazi od naroda koji je jedino suveren. Bonald, naprotiv, odgovara da je suverenost jedino u Bogu i da vlast dolazi od Boga. Protivno Montesquieu-u Bonald vjeruje samo u „jednu i jedino jednu konstituciju političku" kao i u „jednu i samo jednu vjersku konstituciju" koje proizlaze iz čovječje *prirode* kao teža iz prirode tjelesa. Država je slična obitelji; ocu, majci i djeci odgovara u državi: kralj, aristokracija i narod. Isto tako i u Crkvi: papa, svećenstvo i vjernici. Ova tri termina, koji su kao uzrok, sredstvo i posljedica, služe Bonald-u kao računske formule za dokazivanje vrijednosti njegovih načela. Crkvena organizacija ujedinjena sa civilnom ostvaruju jedino pravo društvo. Čovjek ne smije u tome ništa promijeniti, jer bi to značilo isto kao izmijeniti zakone teže. Monarhični oblik vlasti i katolička vjera slijede iz same naravi stvari. Francuska je revolucija zabluda, jer se je digla protiv Božjeg plana u svijetu. Proglasu čovječjih prava Bonald stavlja nasuprot proglas Božjih prava.

Kao de Maistre tako je i on bezkompromisan. Vitez stare škole kojega ni filozofija osamnaestog stoljeća, ni enciklopedija, ni revolucija, ni ogromni uspjesi Napoleonovi nisu mogli pokrenuti u njegovu vjerskom osvjedočenju, moralnoj ozbiljnosti i monarhističkoj vjernosti. Bio je nesmiljeniji, ukočeniji i tvrđi od de Maistre-a, ali je de Maistre dublji, svestraniji i znanstveniji. Osim toga Bonald se nije nigda sasvim oslobodio galikanizma. Uvjeren je da su principi galikanske crkve nužni i opravdani. Ne lučeći dostatno Crkvu od države, naravni red od svrhunaravnoga, politički legitimitet od vjerske ortodoksnosti on je u svojim aprioristične tvrdnjama i hipotezama zabludio u tako zvani tradicionalizam. Gurnuo je državu i kraljevsku vlast u svrhunaravni red i sagradio teokratski sustav koji nije odgovarao ni filozofiji ni teologiji prošlog vremena. Tako je nehotice bacio zublju svađe i kamen smutnje u redove francuskih katolika.

Ostala važna djela Bonald-ova jesu: *Législation primitive* (1802), *Essai sur les lois naturelles de l'orde social* (1801), *Recherches philosophiques sur les premiers objets des conaissançes morales* (1818), *Origine du langage*. U svim ovim djelima Bonald traži „Božja prava" i navješćuje rat modernoj filozofiji. Za njega sve što nije staro kao čovjek u moralci jest zabluda. On je svom dušom tradicionalist.

Stil mu je manje živopisan, manje svjež i ma-

nje raznolik nego de Maistre-ov, ali često ima govorničkog zanosa i neobične snage.

Romantizam
(1815-1850)

Kazali smo da je u carskoj periodi vladao književni pseudoklasicizam, ali su se sve više i više javljali znaci skore revolucije. Tutnjilo je muklo i na književnom horizontu, oblaci se miješali pred dolaskom nove književne oluje nazvane romantizmom.

Riječ „romantique" javlja se već koncem XVII stoljeća u značenju luda fantazija, ili neuredna i čudna mušičavost. To je bila transkripcija engleske riječi „romantic" koja se je primjenjivala karakterima i pejsažima u romanu. Ova riječ je osobito u modi oko 1725, kad su nastali tako zvani engleski vrtovi „prirodni vrtovi" protivno od arhitekturalnih klasičnih vrtova. Da to izraze na svom jeziku Francuzi su se služili riječima „pittoresque," „romantique" pod navodnim znakovima, dok Rousseau nije upotrebio riječ „romantique" za obale Bienskog jezera i tako riječ konačno primjenjena stilu i cijeloj književnoj struji.

Što je to romantizam nigda se nije moglo tačno odrediti. Ni sami romantici nisu se mogli u tome složiti, jer riječ romantičan, a posebno na francuskom „romantique" ne označuje ideju nego neodređeni osjećaj. Stoga s pravom veli Jean Calvet da je romantizam „pojava složena i nestalna." On se može samo opisati, a ne definirati. Svakako on je preokret u načinu osjećanja, mišljenja i pisanja. Aka hoćemo da psihološki protumačimo početke romantizma, onda

moramo izaći sve do XVII stoljeća ili barem do početka XVIII. Klasično doba ili XVII stoljeće francusko stvorilo je tip idealnog čovjeka, „l'honnête homme," koji je imao u sebi svojstva otmenosti, viteštva, humaniste i kršćanina. Uzor čovjek savršeno uravnotežen, gdje se osjećaj i srce i volja pokoravaju razumu koji ma da vlada. Takav čovjek bio je stvoren za društvo, on je gledao prije svega da upozna sebe, a zatim i druge sa kojima čini društvo.

Ali krajem XVII stoljeća taj se je tip čovjeka počeo da mijenja. Nesreće koje su se zbile zadnjih godina vladanja Ljudevita XIV uzdrmale su vjeru u principe na kojima je počivalo kraljevstvo i klasični red. Osim toga stvorio se je jaz između razuma i vjere, čemu je najviše pridonio, i ako ne svijesno i hotimice, glasoviti filozof Descartes sa svojim „Cogito ergo sum." Racionalizam odijeljen od vjere nastavio je sam svoj put, dok nije konačno dopro u apsolutni materijalizam. On je porodio senzualističku i utilitarističku filozofiju XVIII vijeka koja je namjesto kršćanskih dogma postavila mit o nepogrešivosti razuma i neprestanom napretku ljudskoga duha. Tim je osjećaj bio potisnut, poezia zakržljala.

S druge strane, saloni koji su naslijedili dvor potiskivali su ličnost u ime pravog ukusa, uljudnosti, galanterije i mondenskih konvencija.

Trebalo je, da dođe reakcija, i ona se je osjetila: srce se je pobunilo proti mozga, osjećaj proti razuma, pojedinac proti društva. „Natrag prirodi" bila je lozinka. To je značilo vratiti čovjeka primitivnom, instiktivnom životu, osloboditi ga od izvještačenih, društvenih konvencionalnosti i društvene pokvarenosti.

Na uzbunu najjače je zazvonio J. J. Rousseau. Mjesto *l'honnête homme* nastupio je *l'homme sensible* koji je individualističan i revolucionaran.

Čovjek je postao nemiran, nestalan, melankoličan i nezadovoljan. Tim smo već spoznali neke oznake romantizma. Kad je govor o romantizmu, treba uvijek imati ovo na pameti:

Prvo romantizam nije samo književna revolucija, nego je to pokret koji je zahvatio sva područja i socijalna i politička i vjerska i ekonomska. To je jedna atmosfera gdje mjesto propisa nastupa individualna fantazija, mjesto reda hotimični nered, mjesto umjerenosti pretjerani gesti i vrlo snažne boje, mjesto ravnoteže suprotnosti itd. Ova atmosfera proizvela je pravu bolest, neku vrstu melankolije, kojoj se ne vidi uzrok, nazvanu „le mal du siécle". Drugo, romantizam nije nastao u XIX stoljeću, nego već u XVIII; u najmanju ruku sa J. J. Rousseau-om koji se smatra za oca francuskog romantizma. I Napoleon je donekle uzrok romantizmu, jer je sa svojim pobjedama i snagom uzbunio imaginacije i uzbudio goleme nade.

Na trećem mjestu, treba znati da je romantizam više dijete sjevernih naroda nego južnih. Mme de Staël, koja je uz Chateaubriand-a najglavniji inicijator romantizma u Francuskoj, dijelila je evropsku književnost na književnosti sjevera ili romantične i na one juga ili klasične. Književnosti engleske, njemačke, skandinavske i slavenske po prirodi su svojoj romantične. Romantizam nije pokret francuski, nego više evropejski. Već u XVIII stoljeću utjecaj engleski je vrlo velik u Francuskoj, dok utjecaj njemački i skandinavski počinje se osjećati u XIX stoljeću. Na stotine djela engleskih i njemačkih prevodi se na francuski, tako romani Waltera Scotta, drame Shakespeare-a i Schillera. Engleska je imala svog Byron-a i Ossiana i pjesnike zvane „lakiste", a to znači: strast, ponos, melankoliju i osjećaj prirode. Njemačka svog Schlegela kritičara i žestokog protivnika klasične škole i Schillera koji je ostvario novo kazalište i Goethea sa njegovim Wertherom. Italija svog Silvija Pellico-a.

Romantizam je uveo u književnost i vjersku notu. Romantici osjećaju potrebu religijoznosti i nijesu bezbožni poput Voltaire-a. Osjećaj religiozni širi se svuda; religija ljubavi, umjetnosti, domovine, religija svoga ja i religija znanosti. Intuicija, instinkt, vjera, potreba neizmjernoga, sve se je to izmijenilo i splelo u neodređeni panteizam koji se služi kršćanskim govorom i katoličkim slikama „te je konačno stvorena pogubna kreposna nemoralnost".

Ukratko: od početka XIX stoljeća do 1850 slika Francuske je burna i nejasna. Traže se principi moralnog i socijalnog života, traži se most koji će spojiti novu Francusku sa starom predrevolucionarnom. Ova perioda, iako burna, ostaće, bez sumnje, jedna od najplodnijih u književnim analima. Izvan Francuske romantizam se je razvio u pokrete nacionalne neovisnosti, razne narodnosti postale su svjesne svoje osebitosti u književnosti i politici. Konačno romantizam je velika književna obnova, obnovio se je roman, u velikoj mjeri i kazalište, procvala povijest, kritika, uskrsnuo kršćanski srednji vijek, otkriveno narodno pučko blago. I stil i jezik i stih i književni predmeti, inspiracija i slike sve je osvježeno i obnovljeno. Prvo djelo pjesničko čisto romantičko jesu Lamartinove „Méditations" 1820, prva grupa romantička formirala se je u salonu Charles Nodier-a pod imenom „Cenacle".

Romantizam je konačno osvojio službeno Francusku, kad je Victor Hugo u predgovoru svoga *Cromvell-a* (1827) svečano navijestio nove književne ideje i u svojoj drami „Hernani" 1830 triumfalno ih u kazalište uveo. Tu je konačno bitka dobivena.

Kroz deset kasnijih godina romantici su sjajno pobjeđivali i stvorili remek-djela u svim vrstama.

U poeziji nose prvenstvo: Lamartine, Victor Hugo, Vigny, Musset; u drami: V. Hugo, Vigny, Musset; u romanu: Hugo, Vigny, Dumas, George Sand i Balzac; u govorništvu: Lamennais, Lacordaire; u slikarstvu: Gericault, Girodet, Delacroix; u kiparstvu: David d'Augers; u muzici: Chopin, Berlioz.

Lamartine
(1790-1869)

Pjesnik, diplomata, govornik, ministar i tribun sve je to mogao biti i bio Lamartine. Čarobnjak u stihovima kao Chateaubriand u grozi. Genijalni pjesnik melankoličnog „ja“ i prirode kao malo tko prije i poslije njega.

Svijetlo je ugledao u Mâcon-u 1790. Jedan dio svoga djetinjstva provede u Milly, u očinskoj kući, nedaleko Mâcon-a gdje sazrijevaju slatka burgonjska vina. Odgojen je u društvu svojih pet sestara, svoga oca i svoje pobožne i slatke majke koja je strepila za sudbinu svoga sina videći ga kako čita jednoga Rousseau-a ili njemu slična. Biblija i Evanđelje bile su prve knjige koje mu je majka stavila u ruke i koje su pobudile njegove prve vjerske i pjesničke osjećaje. Srednju školu pohađao je u Lyon-u i Belley-u. Njegova i bujna kućna odgoja nije se podudarala sa strogom i teškom gimnazijskom disciplinom, stoga je mladi Lamartine više puta prekidao svoje nauke dok ih konačno nije svršio u sedamnaestoj godini života. Poslije toga vrati se svojim roditeljima u Milly i Saint Point.

Boravak kod kuće, na selu, bio mu je prilično dosadan. Melankoličan i šutljiv bježao je u polje ili u šumu ili bi se zatvorio u sobu gdje bi kratio vrijeme čitajući i motreći. Kroz nekoliko godina pročitao je čitavu biblioteku pjesama i romana. Od starih pisaca volio je mnogo Vergilija, Horacija i Tibula, od modernih Petrarku, Tasa, Pope-a, gospođu Staël, a posebno Chateaubriand-a i Goetheova Werthera.

Knjige su doista bile zaokupile njegovu maštu, veli Pierre Moreau, i krivo misle koji se oslanjaju na stih Saint-Beuve-a (Sen-Bev): „Lamartine ignorant qui ne sait que son âme“ (Pierre Moreau: Le Romantisme, p. 165). Toga se spominje sami Lamartine u stihovima:

la prairie
Où nous descendions le matin
Horace ou Voltaire à la main
Chercher la douce rêverie.

Mladi Lamartine ne samo da je čitao mnogo nego je i sam rano počeo praviti stihove u duhu osamnaestog stoljeća.

Njegova brižna majka bojeći se za sudbinu svog sina pošalje ga 1811 na putovanje po Italiji. Ova divna zemlja sasvim ga začara. Vrati se kući u Milly, ali žalosniji nego prije. Da pokrati dosadu dade se još više na čitanje.

Kad se je povratio Ljudevit XVIII, Lamartine stupi u njegovu tjelesnu stražu. Naskoro osjeti da ni to nije njegov poziv i potraži mjesto u diplomaciji. Dok je boravio u Parizu narušio je zdravlje, stoga ga majka pošalje u Aix-les-Bains na liječenje. Tamo susretne mladu gospođu Elviru blijedu i sanljivu koja ga neobično zanese. Kao što je Dante imao svoju Beatricu, tako je Lamartine imao svoju Elviru. Gospođa Elvira međutim umre već koncem 1817.

Njezin neočekivani svršetak kosne se očajno Lamartine-a, srce mu provre vrućom istinitom i novom poezijom, 1820 u mjesecu martu izađe prva njegova zbirka pjesma *„Les Meditations“*. Odmah treba reći da slučaj Elvirin nije nadahnuo sav lirizam ovih glasovitih pjesnikovih Meditacija, kako neki misle.

Ova čedna zbirka otkrije francuskoj javnosti jednoga od najvećih pjesnika, premda je Lamartine jedva mogao naći izdavača. Glasoviti izdavač Didot odbio ga je ovim riječima: „Čitao sam, Gospodine, vaše stihove, nijesu bez talenta, ali su bez dotjeranosti, ne sliče ni u čemu onome što se hoće i traži od pjesnika. Čovjek se čudi gdje si našao jezik, misli, slike za ovu poeziju koja se ne može dodijeliti nijednoj određenoj vrsti. Šteta, jer ima harmonije.“ Međutim čim je zbirka ugledala svijetlo, doživjela je neobično velik uspjeh kakav se nije vidio poslje Corneill-eva *„Cid-a“ i „Andromake“* Racine-ove. Lamartine je stvorio u *Meditacijama* sasvim novu poeziju, punu elegičnosti, vjerskih i filozofskih aspiracija, protkanu skroz na skroz razmatranjem prirode. On je pjesnik ljubavi, prirode i Boga, ali on posjeduje sve inspiracije melankolične kao i najuzvišenije i najživlje. Dok je poezija prije Lamartine-a bila donekle mehanizirana i ukočena, u njega je plodna, topla, osjećajna, neodređena, patetična, muzikalna i kadra da izazove bezbroj osjećaja u duši. Poezija srca i duše, snažna i uzvišena zbog dubine i osjećaja. Nema tu bogzna kakovih književnih ukrasa, jezik je sasvim običan, malo boje i slika, ali ipak sve dirljivo, u emociju pretvoreno, skladno i melankolično divno. Tri glavne teme: pravda, ljubav i vjera oživljuje svaku strofu. U Meditacijama nalazi se jedan broj pjesama koje su bez premca ne samo u francuskoj nego i u čitavoj svjetskoj poeziji kao što su *le Lac, le Vallon, l'Isolement, l'Homme, le Désespoir, la Priére, la Foi.*

U novembru 1823 izađu *Nove Meditacije*. Pjesnik opet izaziva uspomenu na Elviru i neke druge teme iz prvih Meditacija. Ali ima i sasvim novih inspiracija. Lamartine se je kroz to vrijeme bio oženio jednom Engleskinjom i s njome proveo nekoliko mjeseci u Južnoj Italiji kao član francuskog poslanstva u Napulju. Opijen obiteljskom srećom i ljepotama Italije pjesnik blagosiva ljubav, život i vjeru. Neke pjesme kao što su *Ischia, les Preludes, le Crucifix Le poéte mourant, l'Ode à Napoléon* spadaju u najljepše pjesme svih vremena.

Malo prije *Novih Meditacija* Lamartine je izdao spjev *Sokratova smrt*, gdje se stari mudrac grčki prikazuje u kršćanskom svijetlu kao prorok Kristov koji upućuje na dolazak kršćanstva. Pod utjecajem bajronizma i filhelenizma ispjevao je Lamartine 1825 *Posljednja pjesma Haroldova Hodočašća.* Pjesma je preduga i malo dosadna. Francuski pjesnik priča zadnje časove velikog Engleza što umire za grčku slobodu i stvara *od njega kao i od Sokrata kršćanski lik.*

Godine 1830 izađe zbirka pod naslovom *les Harmonies poétiques et religieuses* koja prestavlja vrhunac pjesnikova stvaranja. Tu se nižu zauvijek glasovite njegove pjesme kao *Hymne du Matin, Paysage, Dans le Golfe de Genes, Pensée des Morts, l'Occident, l'Infini dans les Cieux Jéhovah, le Chêne, Eternité de la nature, Milly ou la Terre natale, le Premier regret, Novissima verba* itd. Kao u *Novim Meditacijama* još više izbija na površinu nemir pjesnikove duše kojom tresu borbe i vjerske sumnje. Njegova kršćanska vjera nije tako čvrsta i samostalna kao u *Prvim Meditacijama.* Pjesnik nastoji da prodre u tajne ljudske prirode, da shvati čovjeka, svemir, beskraj-

nost i Boga. Sve njegove pjesme mole poput psalama ali nekako nemirno i grozničavo. U pjesmama kao *le Chêne, l'Humanité* i *Hymne à la Douleur* otkriva se Lamartine filozof.

U *Harmonijama* ima i političkih pjesama. Dok je 1820 bio potpuni prekaljeni monarhista sada zanešen idejom slobode zagrijava se za republikansku formu. Stoga zaklinje monarhiste vjerom u Isusa Krista da ne budu tvrdoglavi u reakciji i ne smetaju „napredovanju" čovječanstva prema cilju svoga „božanskog određenja".

Revolucija 1830 baci Lamartine-a u politiku. Kandidira, ali ne bude izabran. Tada se odluči na putovanje na Istok, 18 jula 1832 otputuje sa svojom obitelji i čitavom pratnjom. Grčka i Bospor ga neobično zadive, zatim pustinja „ogledalo beskrajnosti". Stoljetni cedri libanski duboko se usjeku u njegovu maštu. Nenadano doživi golemu žalost. Umre mu mila kćer deset godišnja Julija u Bajrutu dok je on putovao u Jerusalim. Ko tužniji od Lamartine-a! Bogat utiscima i novim horizontima ali rastužen zbog smrti mile kćerke, Lamartine se povrati u Francusku gdje ga je čekalo mjesto narodnog poslanika. Kao što je učinio Chateaubriand tako i Lamartine opisao je svoje *Putovanje na Istok* (Le voyage en Orient). Crkva mu je djelo udarila cenzurom zbog nestalnih vjerskih principa i suviše velikog udivljenja za Koran i muslimanski moral. Inače u djelu nalazi se veoma lijepih stranica koje su nadahnula Sveta mjesta.

Na povratku sa Istoka Lamartine se dadne na posao da piše epopeju Jocelyn (Žoslena). Jocelyn je izabrao svećeničko zvanje. Francuska revolucija protjera ga i on se skloni u Savojskim Alpama. Na nj se namjeri neki prognanik koji umre i na smrti Jocelyn-u povjeri dijete djevojčicu Laurenciju. Jocelyn je zavoli.

Međutim biskup iz Grenoble-a osuđen na smrt, pozove ga k sebi u zatvor, zaredi ga za svećenika, da mu može dati svete sakramente prije smrti. Tako Jocelyn bude odijeljen zauvijek od one koju voli, i postane župnik u jednoj zabitnoj alpinskoj župi. Jednog dana pozovu ga k jednoj putnici na umoru. To je bila Laurencija, on je blagosovi i sahrani u alpinskoj spilji.

Jocelyn je epopeja otkupljenja smrću gdje je seoski župnik glavni junak. Predmet epopeje nespretno je izabran. Suviše mnogo heterogenih elemenata priječe jedinstveni razvoj epopeje. Osim toga Lamartine, čija je duša sami lirizam, pozajmio je svoje vlastite osjećaje Jocelyn-u.

Videći veliki uspjeh *Jocelyn-a,* Lamartine izda 1838 *„la Chute d'un Ange"* kao epizodu Jocelyn-a. Jedan Anđeo zaljubi se u jednu smrtnicu na zemlji i zaželi postati čovjek. Bog usliša njegovu želju, ali ga kazni tako da je uzalud čeznuo za onom koju je volio, nego je raznim patnjama zadovoljio za svoj grijeh.

Pad jednoga anđela doživio je više slab nego dobar uspjeh. Ali to nije smelo pjesnika. Slijedeće godine 1839 pojavi se zbirka *„Pjesnička smirenja"*. Tu su prigodne pjesme: pisma, govori, vjerska priznanja i utjehe. U mnogima se slave pokojnici, posebno njegova kćerka Julija. Sjeća se onih koji se znoje, muče i trpe. Ne osjeća samo svoju bol kao prije nego bol svih ljudi. Lamartine je doživio socijalno obraćenje. Uvijek je ostao optimista i pun nade. Bog je u svemu. Ljubav mora biti glavni zakon u svijetu, treba bratski ljubiti sve ljude, sva stvorenja. Vjeruje u sretno vrijeme kada će prestati mržnja među ljudima. Na ratobornu pjesmu Bekerevu „Njemačka Rajna" on odgovara sa *Marseillaise de la Paix 1841*:

Roule libre et superbe entre tes larges rives
Rhin, Nil de l'Occident, coupe des nations!
Et des peuples assis qui boivent tes eaux vives,
Emporte les defis et les ambitions!

— — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — —

Je suis concitoyen de tout homme qui pense.
La vérité, c'est mon pays !

U političkoj historiji svoga vremena Lamartine je igrao veliku ulogu. U parlamentu je držao divne i rječite govore. Znao je da govori o svemu, ako je trebalo.

Nije bio u nijednoj političkoj stranci nego je sjedio i radio neovisno za svoje ideje.

Konačno stupi odlučno u opoziciju.

Od 1843 piše *Histoire des Girondins* (Povijest Žirondista) koja iziđe 1847 s neobično velikim odjekom po čitavoj Francuskoj. Predvidio je revoluciju od 1848. Kad je buknula revolucija, postane član privremene vlade i ministar vanjskih djela. Kroz tri mjeseca svojom govorničkom diktaturom obuzdavao je revolucionarce.

Lamartine je živio još lijep niz godina, ali prilično razočaran, siromašan i zaboravljen. Godine 1869 zatvori svoje umorne oči, i bi pokopan vrlo jednostavno, po njegovoj želji, u groblju Saint-Point.

Lamennais
(1782-854)

Dok je veliki dio francuskih katolika, neposredno iza Revolucije, mislio da treba obnoviti vjersku i socijalnu zgradu po planu prošlosti i tradicije, Lamennais i njegova grupa uočili su zornije realnost i uprli su oči prema budućnosti. Oni vide novu Francusku

koja hoće slobodu u svim pravcima života. Stoga su uzeli za prvu dužnost, da izmire ovu novu Francusku sa katoličkom vjerom i prožmu njezine uredbe načelima Evanđelja.

Vođa ovoga drugog katoličkog zamaha bio je Felicité de Lamennais, Bretonac kao i Chateaubriand, rođen je u Saint Malo 1782. Otac mu je bio vlasnik broda, majka, na koju je bio sasvim nalik, umre četiri godine iza kako je Lamennais ugledao svijetlo života. Tako je mali Féli bio prerano lišen majčina milovanja i pjesme, što bi moglo upitomiti njegovu oporu i divlju bretonsku prirodu. Prvih godina svog djetinjstva trpio je mnogo, jer je imao dosta znatno slegnuće gornjega dijela trbuha, tijelo vitko i često onesvješćenje. Dakle, nije bio sasvim zdrav i kao takav ostade cijeli svoj život.

Suviše pušten samom sebi, mali Lamennais zamrzi na katekizam i stane čitati, bez reda i nadzora, djela 18 stoljeća. Kad je došlo vrijeme prve sv. Pričesti nije išao da učini svoju dužnost. Istom u 22 godini 1804 primio je prvu svečanu Pričest.

Oko trinaeste godine učio je grčki, engleski, njemački i talijanski. Htio je sve znati, zanosio se je ujedno za Rousseau-a, Katula i Anakreonta kao i za muziku. Izlazio je na dvoboj. Često puta nakon što je čitao Rousseau-a ili Voltaire-a, popeo bi se na bedeme Saint Malo-a i sam samcat motrio bi golemi ocean i vječnu igru njegovih valova. Tako bi zaboravio na stvari i ljude i pustio se snovima i mislima i samoći. Stoga će ostati sanjar i osamljenik i vizionar cijelog života. Neprestano se je osjećao kod njega uticaj ženevskog pjesnika, iako ga je držao pogubnim sofistom. Godine 1804, kako rekosmo, Lamennais se svečano pričesti po prvi put, a istoga dana njegov brat Ivan bi zaređen za svećenika. Filicité Lamennais

počne ozbiljnije živjeti i raditi s bratom, te zajedno izdadu knjigu: *les Réflexions sur l'état de l'Eglise en France pendant le XVIIIe Siècle et sur sa situation actuelle.* Braća su tim otvorila borbu protiv individualizma i vjerskog nehaja. Carska policija zaplijeni djelo.

Godine 1814 izađe novo djelo: *La Tradition de l'Eglise sur l'institution des Evêques.* I ovo djelo kao i prvo imalo je na nišanu galikance u Francuskoj i obranu papina auktoriteta. Galikanizam je bio donekle obnovljen Napoleonovim konkordatom.

Sve više i više zanosio se jednim idealom, obični svjetovni život nije mu se sviđao. Želio je prekinuti sa svijetom i sa samim sobom. Utjecaj prijatelja i bratov bio je velik. Po njihovu savjetu namisli da stupi u svećenički stalež, premda nije osjećao pravoga poziva. Nije znao da li bi se odlučio radije da postane svećenik ili redovnik. Napokon odluka pane neopozivo, i bi zaređen za svjetovnog svećenika 9 marta 1816. Svjesnost da taj stalež nije za njega ogorči mu dušu, no ipak se dade svim žarom na posao, i štampa 1817 svoj *Essai sur l'indifférence en matière de Religion*". To je bilo kao potres pod olovnim nebom, piše Josef de Maistre. Neobičnom „snagom" pozivao je Lamennais moderno društvo da se prene iz vjerskog nehaja, i da zaroni u dubinu vječnog spasa. Snažni odjek „Geniju kršćanstva", ali druge boje i značenja. Dok Chateaubriand ukazuje na čarobnu ljepotu kršćanske vjere više izvana, Lamennais poput Bossueta i Pascal-a razotkriva njegovu uzvišenu nutrinu, i dovikuje svijetu da ja to nauka spasa. Knjiga proizvede ogromni utisak, i svi se pogledi okrenuše prema novom učitelju. Pače i nevjernici kao Sainte Beuve i Michelet. Zanos je bio općenit, jer je djelo odgovaralo potrebi vremena. Indiferentiste dijeli u tri grupe. U prvu idu oni koji vjeru smatraju kao

potrebnu političku policiju za upravljanje masama. To je tako zvani Voltairov i eniciklopedistički deizam. U drugu grupu spadaju oni koji ne priznaju objavu, ali poštuju vjerski prirodni osjećaj. To je sentimentalni teizam kao kod Rousseau-a. Trećoj grupi pripadaju protestanti koji priznaju objavu, ali je tumače po individualnom, privatnom shvaćanju.

U drugom dijelu „*Essai sur l'Indifférence*" (1820) pisac utvrđuje da je pojedinačni razum nesposoban da dođe do sigurnosti. Descartes je jedan od velikih izvora moderne nevjere ili sumnje. Suglasnost općenita „le sens commun" najsigurniji je kriterij istine, stoga mjesto Descartesove pojedinačne sigurnosti treba staviti općenitu saglasnost kao pravilo pojedinačnom razumu. Već u „*Essai sur l' Indifférence*" Lamennais teži da zamjeni, ili bolje, poistovjetuje istinu skupinom humanitarnih težnja. Evo puta kojim prolazi Lamennais u trećem i četvrtom volumenu svog *Essai sur l'Indifférence*: Svi dopuštaju opstojnost Božju, dakle Bog opstoji. Ako Bog opstoji, onda ima potrebnih odnošaja između Boga i čovjeka; ono što je nužno, mora biti nepromjenljivo, samo je dakle jedna objavljena vjera sa govorom. Da ostane ono što jest, vjera se mora oslanjati na najviši vidljivi auktoritet, ovaj auktoritet nalazi se jedino u kršćanstvu čije socijalne, društvene oznake: općenitost, svetost, vječnost i jedinstvo dokazuju Božanstvo. Sve više i više Lamennais je želio da papinstvo zauzme među narodima socijalnu ulogu koju je imalo u srednjem vijeku.

Osvojiti opet moderni svijet, značilo je po mišljenju njegovu: ostvariti prije svega jaku vojsku apostola od laika i svećenika, raspaliti ih dubokim žarom iste vjere, misli i osjećaja. To mu je donekle pošlo za rukom, jer se je okupila oko njega, na obi-

teljskom imanju „la Chênaie", lijepa grupa tadašnje inteligencije, Lamennaisovih štovatelja. Tako je nastala glasovita škola u Chênaie: *„l' école de Chênaie"*. Tamo su se kupili: Gerbet, Morvonnais, Maurice de Guerín, Eugene Boré, Berryer, Blanc, Rohrbacher, Montalembert, neko vrijeme Lacordaire i drugi. To je bio svijet za se, svijet duhovne atmosfere gdje se je čitao *„Essai sur l' indifférence"* u sjeni hrastova i brijesta. U Lamennais-u su gledali svog učitelja, novog Platona ili Fenelona. Svi su ga slušali i zanosili se njegovim mislima. On je međutim krčio sebi put. U početku ultramontanac i roajalist primicao se je sve više i više demokraciji i liberalizmu, dok se oko godine 1830 ne ustali njegovo mišljenje u slijedećim lozinkama: vjera i sloboda, narodna suverenost, rastava crkve i države, sveopća demokracija pod vrhovnom zaštitom papinom, sloboda udruženja, sloboda savjesti, sloboda nastave, sloboda štampe.

Za širenje i obranu ove nauke Lamennais osnuje sa Montalembert-om i Lacordaire-m novinu „Avenir" sa geslom: „Bog i sloboda". Nastane vrijeme borbe, zanosa i nada.

Staviti se na tlo slobode 1830 bila je vrlo pametna taktika. Ali sloboda je sredsvo čija vrijednost ovisi o namjeri i cilju koji se hoće postići. Istina je da Crkva poštuje slobodu kao dar Božji, ali ona u isto vrijeme osuđuje savjest, ako se slobodno i svijesno odluči na zlo. Nije dosta biti slobodan, da budeš dobar, nije dosta slobodno izabrati, da dobro izabereš. Sloboda ima svoje granice. Zar se nije izrodila toliko puta u najgore ropstvo i tiranstvo.

Novina „l' Avenir" imala je biti glasilo liberalnog katoličkog pokreta ne samo u Francuskoj nego svuda po svijetu. Trebalo je udružiti u golemu stranku sve one koji su odobravali liberalne ideje grupe oko „l'Avenir-a". Doista ova novina steče mnoge simpatije. Lamartine, Victor Hugo i Vigny slali su svoju suradnju. Pokret se širio po drugim zemljama. Međutim protiv ovoj grupi oko „Avenir-a" digli su se mnogobrojni protivnici: tradicionalisti, roajalisti i galikanci i mnogi crkveni dostojanstvenici. Stoga Lamennais namisli da potraži odobrenje iz Rima. On, Lacordaire i Montalembert zapute se u Vječni Grad uvjereni da će papa odobriti njihov rad ne misleći pri tom, da Crkva ne veže nigda svoju uzvišenu misiju sa bilo kojom strankom ili strujom. Nenadano Lamennais doživi bolno razočaranje. Na povratku iz Rima u Minhenu, 30 augusta 1832, pri kraju jedne gozbe priređene u čast njemu, uruči mu se zapečaćeno pismo kardinala Pacca i enciklika: „Mirari vos". Tu je bila očinska osuda mnogih njegovih ideja. Teška srca, ali ipak se pokori. „L' Avenir" prestane izlaziti.

Povrati se u Chênaie, nastavi svoj rad, ali se nije mogao lako pomiriti sa sudbinom da se je prevario. Osjeti kako se ruši njegov sistem svijeta kojega je držao neoborivim.

Sve više i više gorčina je zahvaćala njegovu dušu. Počne snivati o vjeri koja bi, podložna zakonu vječnog razvoja, svojom moralnom silom vodila čovječanstvo novim nastalim putevima. Tutnjalo je u njemu nezadovoljstvo prema papinstvu, koje je međutim na diskretan i vrlo obazirljiv način nastojalo da ga predobije na pokornost. U početku je izgledalo da će se pokoriti, jer je potpisao jednu formulu, koju mu je predložio pariški nadbiskup. Kad mu zatim papa Grgur XVI vlastoručnim pismom na tome čestitao, nije htio da mu se zahvali. Godine 1834 izađe djelo *„Paroles d'un Croyant"* koje je jasno kazalo, da je Lamennais prekinuo s Crkvom. Ova mala knjiga duboko potrese Francuskom. Stravstveno i

tajanstveno napisana, u obliku biblijskih psalama, bacala je gorku srdžbu na zloupotrebe, a nježnost na potištenost i bijedu u svijetu. Neke su stranice zaista pune snage, lirizma i slikovitosti.

Enciklika „Singulari vos“ osudi djelo. Lamennais odgovori s knjigom: „*Les Affaires de* Rome (1836)“, gdje kuša da se obrani. *Na dugo* i široko opisuje svoje putovanje u Rim, izlaže ideje „Avenir-a“ a potom se okreće žestoko protiv rimske kurije. Sami brat Ivan bio je primoran, da ga osudi. To je bio razlog da je među njima nastalo napeto stanje. Féli Lamennais napusti zauvijek La Chênaie i ode u Pariz.

I dalje je nastavio raditi. Godine 1837 izađe djelo: *Livre du Peuple* gdje osuđuje ujedno i apsolutizam i socijalizam. Novo društvo treba organizirati na principu dužnosti i prava. Kreposti građanske, društvene i individualne dostatne su. Da proširi ove svoje misli pisao je članke u novine.

Sve više i više žestilo se je njegovo pero i uzbuđivalo na revoltu. Postane potpuni tribun. Zbog brošure: *Le Pays et le gouvernement* (1840) bi osuđen godinu dana u zatvor. Ali on i u zatvoru misli i piše: *Une voix de prison, Le passé et l' avenir du Peuple.* Mnoge stranice ovih malih knjiga uzor su poezije i stila. Lamennais sniva o sveopćoj demokraciji, ali briše ime papino iz nje. Po njegovu mišljenju narod je dobar i pravedan, on ima da bude jedini gospodar svoje sudbine, Boga će naći u svom srcu. Vjera bez svećenika i oltara. U tome pravcu odvija se bolna epopeja poletnog Lamennaisa.

Jadan, bolestan i siromašan stavi se napokon da sredi svoje filozofske, vjerske i socijalne misli. To je učinio u djelu *Esquisse d'une Philosophie.* Glavna misao koja provejava cijelo djelo jest evolucija primjenjena na sve stvari. Vjera je također podvrgnuta ovom sveopćem zakonu. Usprkos mnogih zabluda djelo je snažno, znanstveno i često puta vrlo divno.

Nadođe revolucija 1848. Izabran je za poslanika, i zauzme mjesto na skrajnjoj ljevici. Bolestan i siromašan još uvijek traži utjehu u radu. Piše i prevodi i snuje. Jedanput odijeljen od Crkve nije se više vraćao, usprkos dirljivog poziva svog prijatelja Gerbert-a u djelu: *Reflexion sur la chute de M. Lamennais.* Njegov vjerski osjećaj bivao je sve neodređeniji, vjera se je svodila na pojam Boga, svemira i čovjeka. Postao je uznik svog vlastitog sistema. Smrti se nije bojao. Pače ju je želio, kad je vidio, da ga je izdala nada i porušeni toliki snovi. Zemlja mu je postala hladna. Godine 1854 osjećao se je vrlo dobro. Njegova nećakinja Augustina zapita ga, u nedjelju večer 26 februara, da li dopušta da mu se dovede svećenik. Odbio je odlučno. Sutradan izdahne.

Tako svrši ovaj neprijatelj individualizma, koji je bio i sam individualist; ovaj apoštol ljubavi, koji je sijao srdžbu; ovaj pobornik reda, koji je širio anarhiju.

Montalembert njegov negdašnji veliki prijatelj i drug zapisao je ove riječi: „Čujem za strašnu smrt velečasnog Lamennaisa, koji je umro prekjučer bez pokajanja, nakon što je 20 godina bio nevjeran vjeri koju je tako rječito branio“. Lacordaire sa svoje strane izjavljuje da ga nijedna smrt u crkvenoj historiji nije tako kosnula, pa ni samog Arija, kao Lamennaisova.

Lacordaire
(1802-1861)

Lacordaire je nastavio put Chateaubriandeova Genija Kršćanstva, ali sa znanstvenijom i jačom bogoslovskom spremom. Već su tom stazom bili udarili Frayssinous u svojim konferencijama i Lamennais u djelu *„Essai sur l'indifférence"*. Nažalost Lamennais je nemilo posrnuo. Lacordaire njegov učenik odijeli se od njega, i svim žarom srca proslijedi rad na vjerskoj obnovi francuskog društva iskreno slušajući Crkvu.

Rođen je blizu Chatillon-sur-Seine, a učio je u gradu Dijon-u, gdje su negda boravili sv. Bernardo i Bossuet. U početku se posveti odvjetništvu. Njegov nastup kao advokata bio je znamenit, odmah se vidjelo da će biti govornik prvog reda, ali da mu je potrebna disciplina. „Postanite svećenik i bićete izvrstan propovjednik", rekao mu je jednom zgodom daroviti govornik Berryer. No još tako nije mislio mladi Lacordaire, on je još suviše živio u skladu sa tadašnjim svijetom, i mamili su ga čari nevjere.

Čestitost njegova srca i tajinstveno djelovanje milosti Božje vrate budućeg velikog govornika na put istine, odluči da se sasvim stavi u službu Crkve, i stupi u sjemenište Saint-Sulpice u Parizu. Godine 1827 bude zaređen za svećenika, a slijedeće godine dodijeljen kao duhovnik u kolegiju Henrika IV.

Utjecaj Lamennais-ov osjećao se je i kod njega, nije se mogao oteti jakoj struji socijalne vjere koja je zanosila tolike njegove prijatelje. Intimni prijatelj Lamennais-ov Gerbet, kasnije biskup u Perpignan-u, uvede ga u Chenaie, gdje su već mnogi bili okupljeni „u sjeni Lamennais-ove slave"; Locordaire se

nije najbolje osjećao u tom društvu; bogoslovija koja se je tu naučavala izgledala mu je nekako nesigurna.

1830 stupi u uredništvo glasovite novine *„l'Avenir"* gdje je neustrašivo i žestoko pobijao tadašnje buržujsko mišljenje braneći vjersku slobodu, rastavu Crkve i države i sveopću demokraciju pod zaštitom pape. Ali roajalisti, tradicionaliste i galikanci ljuto se obore na nauku izlaganu u *Avenir-u.* Zbog toga Lamennais i Lacordaire zapute se u Rim da pitaju odobrenje za svoju nauku. Ali papa, na njihovo iznenađenje, nije odobrio stvar, jer Crkva nikada ne veže svoju nauku sa duhom stranke bilo političke bilo socijalne naravi. Lamennais se neko vrijeme pokori, ali naskoro prekine s Rimom. Tada se Lacordaire javno odijeli od svoga pobunjenoga učitelja, i 1834 napisa svoja *Razmatranja o filozofskom sistemu gospodina Lamennais-a.*

Poslije toga, Lacordaire održao je nekoliko konferencija u kolegiju *Stanislas* koje pobude neobično veliko zanimanje kod đaštva. Jedni su bili znatiželjni, drugi neprijateljski raspoloženi, a treći stravstveno se zanosili za snažnu i toplu riječ Lacordaireovu. Neki pače zatraže od pariškoga nadbiskupa Msgr de Quélen da se darovitom govorniku dadne šira publika i otvore vrata stolne crkve Notre Dame. I tako Lacordaire 1835 otvori niz svojih konferencija u Notre Dame-u sa veoma velikim uspjehom. Ljudi iz svih društvenih klasa i svih raznih mnijenja pohite da ga čuju. Golema bazilika bila je krcata.

Poslije dvije godine napusti propovijedaonicu i ode u Rim da uči, da zaroni u dubine katoličke bogoslovije, stupi u red dominikanski i pojavi se ponovno u Notre-Dame-u 1841 u bijelom dominikanskom kostimu.

Evo šta o njemu piše akademičar *Caro* prigodom Lacordaire-ovih propovijedi u adventu 1843.

„Propovjednik se pojavi: novost kostima, ono bijelo odijelo iz kojega se dizala ascetična glava, slikovita ljepota lica postom i radom izblijeđena, sjaj očiju, metalni zvuk glasa pripravljali su njegovoj rječitosti već pobjedu zbog čarobnosti pogleda i fantazije. Usred devetnaestog stoljeća imali smo pred sobom jednog redovnika, jednog pravog redovnika. Ovaj redovnik uostalom, iako je odijelo potjecalo iz srednjeg vijeka, pripadao je skroz našem stoljeću i našoj zemlji svojim odgojem, idejama, dušom, govorom novim, slikovitim, slobodnim, odvažnim i otvorenošću smionoga izlaganja. Naravno njegova rječitost bila je protkana bogatim sadržajem. Zatim bi se on bacio s onom snagom osjećaja i s onom gorljivošću, kojom pravi govornici plamte i veliko slušateljstvo dubokim žarom raspale. Ponosito je pozivao moderne nevjernike na sve moguće načine na boj. Zatim bi napao prigovor sa svim oružjem, duhovito, čuvstveno i logično. Napokon kao da je umoran od raspravljanja, digao bi se u visoke sfere misli, polomio bi jednim zamahom sve zapreke i lebdio tamo amo, dok bi svoj polemični posao ostavio napola nedovršen. Tada bi nastupile smjele, skupne slike, pogledi u beskonačnost neočekivane veze misli . . . I vjerska istina uskrsla bi na van ne toliko pokrijepljena pobijanjem protivne nauke, koliko dovedena u vezu s velikim zakonima čovječje naravi, s tokom povijesti ili s planom stvaranja, kojega je potpuno ispunjenje i božanska kruna za njega bilo Evanđelje . . . (Msgr Baunard, Un siècle de l' Eglise de France (1800-1900).

Lacordaire posvema odan Sv. Stolici i u isto vrijeme neobično smion da uvede katoličko mišljenje u ideje političke, filozofske i socijalne koje su zanosile tadašnje javno mnijenje. Svojom vatrenom riječi i zanosnom rječitošću prožimao je snažno mase. Nije se ničega plašio nego je ponosito govorio: „Vi ste Francuzi? — a ja sam koliko i vi! — Filozofi? — I ja sam koliko i vi! — Slobodni i ponosni? — ja sam još više nego vi!“ Uspjeh Lacordaire-ov bio je izvanredan, jer je prodirao u osjećaje i potrebe svijeta. Mjesto da iz knjiga uzme plan svojoj propovijedi, on ga je uzimao iz svog vlastitog života. U obrani kršćanstva slijedio je put kojim je on sam prošao. Govoreći svijetu koji je živio u groznici romantizma, služio se je njihovim slikama i jezikom da ih gane.

Lacordaire je obnovio kršćansko govorništvo i ostao za dugo vremena kao uzor.

Gospođa Svečin, jako plemenita i duboka duha, utjecala je mnogo na život i rad Lacordaire-ov i bila mu je prava duhovna majka.

Zadnje godine Lacordaire posveti odgoju u Sorez-u i duhovnom vodstvu mnogih koji su tražili njegove savjete. Umre u Sorez-u 1861.

Montalembert

(1810-1870)

Bio je govornik prvoga reda i branitelj potlačenih naroda.

Nerazdruživi drug Lacrdaire-ov i neobično snažni borac za slobodu koliko vjersku, toliko i nacionalnu i političku. Grof Karlo Montalembert rodio se je 1810 u Londonu. Majka mu je bila Engleskinja, a otac Francuz i član gornje kuće koji je bio iselio u Lon-

don za vrijeme revolucije. Kad su mu se roditelji povratili u Pariz, tu je nastavio svoje nauke i sjajno ih završio. Poznavao je većinu evropejskih jezika i proširivao je svoje znanje putujući u Švedsku, Njemačku, Italiju i Španjolsku.

U 20 godini života stupi u redakciju novine „Avenir" koju je pokrenuo Lamennais iza Revolucije god. 1830. „Sve što znam, sve što mogu stavljam preda te", pisao je Lamennais-u.

Iako još sasvim mlad, ipak su njegovi članci u „Avenir-u" svratili pozornost mnogih zbog žara, vjere i poleta.

Kad je enciklika osudila „Avenir", on se odmah pokori. Slučaj Lamennaisov bolno ga se je dojmio, ali nije klonuo niti napustio borbu.

Godine 1831 u društvu sa Lacordaire-om i nekim drugim otvorio je slobodnu školu koju je vlast naskoro zatvorila.

Kao član gornje kuće i zatim kao poslanik otvorio je junačku dvadesetgodišnju borbu za slobodu nastave koja će istom 1851 biti povoljno riješena u tako zvanom „Loi Falloux".

Silan polemičar i govornik održao je više majstorskih i vrlo rječitih govora za slobodu nastave, za pravo Crkve na posjed, za crkvenu slobodu uopće, za jezuite, za potlačene crnce u kolonijama, za Poljake, za stare kantone u Švicarskoj, za kršćane u Siriji, i t. d.

Godine 1848 održao je u narodnoj skupštini glasoviti govor u kojemu je pozivao Francuze da pruže pomoć papi Piju IX i povrate ga na pontifikalnu stolicu; u čemu je i uspio.

U jednom svom govoru od 16 aprila 1846 doviknuo je neprijateljima Crkve riječima Tertulijanovim: „Vi se ne trebate nas ništa bojati, ali i mi također ne bojimo se vas". Zatim je nadodao ove riječi: „U ime katolika, koji misle kao i ja, u ime katolika 19 stoljeća: usred jednoga slobodnog naroda mi nećemo da budemo nikakvi heloti; mi smo potomci mučenika, mi ne drhćemo pred potomcima Julijana Apostate. Mi smo sinovi križara, mi nećemo uzmaknuti pred sinovima Voltaire-ovim".

Slobodno vrijeme koje mu je politički život dopuštao,posvećivao je nauci. Najviše se je bavio poviješću i umjetnošću srednjega vijeka. Više puta je dizao glas protiv vandalizma koji je prijetio najljepšim umjetničkim spomenicima srednjega vijeka.

Srednjemu vijeku punu kršćanske umjetnosti, divnih prozora, samostana, katedrala i viteštva posvetio je svoje historičko djelo *„Sainte Elisabeth de Hongrie"* (1836) i svoje zapadne monahe *„Moines d' Occident,"* *1860 — 1867.* U finoj i nježnoj prozi arhaičnim bojama crta on svoju dragu sveticu, koja živi na zemlji, ali za Boga, a u sredovječnim opatijama i samostanima vidi prave „vitezove Okrugloga Stola". Njegov je cilj da povrati cijenu duhu i ukusu kojega je Voltaire izrugao i obečastio onako podlo, nisko i nepravedno.

U svom mladenačkom zanosu suviše je vjerovao u slobodu i budućnost, međutim pad Lamennais-ov god. 1848 razočarao ga je i donekle umjerio. Vidio je da ima riječi koje se ne izgovaraju bez štetnih posljedica. U svoj salon što je bio u „rue Cassette" primao je i poljske emigrante kao Mickijevića.

Frédéric Ozanam

(1813-1853)

Katolički vođa, simpatični đački apostol i rječiti učenjak Frédéric Ozanam rodio se u Milanu 1813. Odatle se je rano preselio sa roditeljima u Lyon, gdje je i započeo svoju karijeru javnog rada Godine 1841 postaje zamjenikom, a malo kasnije, pravim profesorom na glasovitoj pariškoj Sorbonne-i. Predavao je tako dobro i zanimljivo da su ga zavolili ne samo đaci nego i profesori, pače i protivnici.

On je odmah shvatio važnost svoje visoke katedre, koja će biti živi dodir sa tadašnjom francuskom omladinom među kojom je želio raditi. Iako je predavao stranu književnost, ipak je znao spojiti vrlo spretno svoju struku sa svojom misijom među omladinom. Pokazivao je đacima kako je kršćanstvo unijelo sa vjerom i kulturu među razne narode, kako je srednji vijek mnogo uzvišeniji nego se obično misli.

On je za to bio i pozvan, jer je i započeo svoju književnu karijeru sa proučavanjem srednjega vijeka. Njegova je zasluga da je oživio u Francuskoj zanimanje za velikog talijanskog pjesnika Dantea sa svojim važnim djelom *„Dante et la Philosophie catholique au XIII siècle"*. Isto tako zagrijao je svoje suvremenike za duh svetog Franje sa svojom knjigom *„les Poètes franciscains"*. Mnogo se je bavio i seobom divljih naroda na zapad Evrope u petom stoljeću, i divnim radom Crkve koja je stupila pred ove nove narode da ih oplemeni, upitomi i prožme kršćanskom kulturom. Plod toga studija jest knjiga *„La civilisation au V siècle"*. Ozanam je prije svega tražio istinu, i kad bi je našao, njom bi se poslužio u apologetske svrhe.

On je htio okupiti tako oko sebe đake iz provincije koji kao ptice selice dolaze u Pariz, i na koje onda vreba jastreb velikoga grada da ih razdere.

Ovaj Ozanam-ov pokret bio je jedan od najsretnijih u Francuskoj. Dok su toliki drugi bili i propali, ovaj je Bog blagoslovio, pa se i danas nalazi raširen ne samo u Francuskoj nego po cijelome svijetu pokazujući mnogima put do vjere, kao na primjer, Ernestu Psichariju, Renanovu unuku.

Ozanam je bio ona vrst kršćanskih junaka koji poraz znaju pretvoriti u pobjedu. Tim se on razlikuje od tolikih branića Crkve koji su bili dobronamjerni ali nespretni, pa su više načinili štete nego koristi, koji bi, u plemenitoj namjeri da sve spase, izgubili i najsvetiju stvar.

On je uvidio da su njegovi savremenici odbojni prema čistim kršćanskim dogmatima. Sa Lacordaire-om i Gerbet-om pokrenuo je list „L' Ere Nouvelle" da bi udario temelje kršćanskom demokratizmu u Francuskoj, i da pokaže da se kršćanski učenjak i stručnjak ne smije zakopati u knjige, nego svoje znanje iskoristiti u javnom i svestranom djelovanju.

Već kao đak 1833 osnovao je po svemu svijetu poznate „Konferencije sv. Vinka". Kad se je vratio u Pariz kao profesor, bilo je u samom Parizu oko 600 članova.

Cilj ovih Konferencija je djelotvorni kršćanski rad kod oskudnog i siromašnog svijeta. Kako je počeo s đacima, i to đacima većinom iz provincije koji su sami bili siromašni, to su oni zalazili u kuće siromaha, i dijelili životna sredstva koja su namicali svojim žilavim radom. Ovaj dirljivi način budio je uvelike kršćansku socijalnu svijest te istinsku ljubav prema bližnjemu. Ali Ozanam je time htio naročito postići duhovna dobra. Stoga je tražio

druge puteve da dođe do istoga cilja. Crtajući đacima golemu sliku kulturne historije na podlozi povijesti i književnosti, on je umio da ih osvoji da zavole i potraže nauku Isusa Krista Spasitelja svijeta.

Karakter Ozanamov ostao je cijelog života iskren, čedan, čist i vatren. Prava franjevačka duša, stoga se je i zanosio za asiškoga Siromaha i franjevačku poeziju.

Perioda realizma
(1850-1880)

Oko 1840 osjeća se umor od pretjeranosti i nerealnosti romantizma. Neuspjeh drame „Les Burgraves" 1843 od V. Hugo-a bio je znak za uzmak. Theophile Gautier koji je oko 1830 bio zanešen za romantičare, sad ih je ismijavao, i nastoji da ostvari što impersonalniju umjetnost. Veliki romanopisac Balzac već je sasvim blizu realizma. Gustave Planche kritičar otvoreno je proturomantik. Kritičar Sainte Beuve napustio je također romantičnu struju.

Društvo raspoloženo pozitivistički tražilo je promjenu, i tako je nadošla perioda pozitivizma u književnosti.

Pozitivizam je u biti svojoj samo moderni oblik filozofskog duha, i misli osamnaestoga stoljeća i francuske revolucije. Carska perioda, i restauracija i romantična huka bile su ga donekle prigušile, ali on je konačno oživio oko 1850 i zavladao Francuskom. Nastupila je izmjena vrijednosti, znanost je preuzela glavno mjesto, a ne filozofija niti umjetnost. Ideja vječnog napretka ponovno je uskrsla pod imenom evolucije, a san o zlatnoj dobi čovječanstva premješten iz prošlosti u budućnost, i to u blisku budućnost, koju će požuriti znanost. Tim su oživjele sve moguće ambicije ideologa iz konca osamnaestog stoljeća i početka devetnaestog.

Riječ koja je imala začarati nove generacije jest „znanost".

Knjiga koja najbolje crta duh vremena i nove generacije jest *l'Avenir de la science* napisana 1848-1849 od Renan-a. Iz nje vidimo da je vjera u razum i ljudsku prirodu glavni članak vjere novoga društva. Kult znanosti jest nova religija koja hoće odlučno da riješi „zagonetku svijeta"; lozinka je: potpuna pokornost faktima. Znanost mjesto vjere ima da poda čovjeku vjerovanje od kojega će moći živjeti. Filologija, Filozofija, Kritika, Povijest sve to znači jedno, a to je borba ljudskog duha za istinu. Kritična znanost ima da sve ponovno organizuje.

Ime koje dominira ovom epokom jest Auguste Comte, otac pozitivizma u Francuskoj, kojega su njegovi bliži učenici kao Littré i Laffitte, i daljni kao Renan i Taine prvi prihvatili i proširili.

Vjerski osjećaj koji je provejavao romantizam oslabio je već oko 1840, a pozitivizam Comte-ov izložen u djelu *le Cours de philosophie positive* zauzimao je sve više i više maha. Strašna je fraza Taine-ova „Le vice et la vertu sont de produits comme le sucre et le vitriol".

Tome je pogodovao i utjecaj engleskih filozofa Stuart Mill-a i Darvin-a kao i utjecaj njemački, posebno Hegelov. Književnost i umjetnost također se orijentira prema pozitivizičkim načelima.

Principi realistične umjetnosti koja je nastala oko 1850 bili bi ovi: Umjetnost mora biti impersonalna; umjetnik mora ostati hladan (impassible) pred realnošću; umjetnost mora biti znanstvena, tačna i dokumentirana, neka vrst kemijske analize. Što se tiče forme ona mora biti savršeno dotjerana i tačna.

Kritičari i povjesničari realizma od najvećeg utjecaja jesu Taine, Renan, Sainte-Beuve; romanopisci Flaubert, Zola, u kazalištu Augier, Dumas-Fils; u poeziji Leconte de Lisle, Sully, Prudhomme, Hérédia, vjerski borci su Veuillot, Gratry, Dupanloup.

Poezija periode drugog carstva također stoji pod uplivom općih pozitivističkih ideja. „Umjetnost i znanost, piše 1852 Leconte de Lisle, dugo vremena odijeljene zbog različitih težnja razuma, moraju u buduće nastojati da se usko povežu, ako ne sasvim stope“. Pjesnici će tražiti svoje inspiracije u povijesti, arheologiji i pozitivnim znanostima, u Hegelovoj filozofiji, pa i samoj filologiji. Kršćanstvo općenito rekavši ne inspirira više poeziju, nego panteizam i paganizam. Što se tiče forme ona mora biti savršeno dotjerana, kao skovana od metala. Jer ima da ovjekovječi promjenljive oblike svemirskih pojava. „Sve prolazi, samo snažna umjetnost vječna je . . .“ kliče Gautier, 1852. (Tout passe. L'art robuste - Seul a l'éternité . . . Les dieux eux mêmes meurent - mais les vers souverains - Demeurent - Plus forts que les airains.)

To je tako zvani „l'art pour l'art“ kojega su glavni teoretičari bili veliki kritičar Sainte-Beuve, pjesnik Gautier i Banville.

Opća karakteristika ove umjetnosti jest žestoka reakcija protiv romantizma i kult umjetnosti. Pjesnici realisti grupiraju se pod zajedničkim imenom „parnasse“ ili parnasovci. Glavna njihova zabluda bila je

u tome, što su gibivi duševni život okamenili u stroge oblike misli. Sve je postalo mrtvo. Zato će morati doći reakcija simbolista koji će oživjeti baštinu romantičara i lirizam duše.

Naturalizam nije drugo nego grubi i naivni oblik realizma. Flaubert je htio ostvariti znanstveni roman, pa je bio uvjeren da treba posmatrati realnost skrupuloznošću jednog učenjaka. Zola, sa svoje strane, hoće da ostvari „experimentalni“ roman gdje će život lica biti dokaz bioloških i filozofskih sistema jednog Claude Bernard-a i jednog Taine-a.

Cijeli život jednog čovjeka, misli on, strogo je određen njegovom fizičkom konstitucijom koju nasljeđuje od roditelja po zakonima hereditarnosti. Ako je jedan od predа imao kakovu manu ili strast, ona se prenaša pogoršano od generacije na generaciju. Integralni realizam, koji se je kod nekih romanopisaca kao kod Zola-e izrodio u djelomični realizam, jer je crtao samo niske strasti i grijehe ljudske naravi, nazvan je naturalizam.

Najviši književni katolički borac u ovoj hladnoj periodi realizma i naturalizma jest Louis Veuillot.

Louis Veuillot
(1813-1883)

„Katolički Voltaire“ koji je kroz pola vijeka vojevao snažno, spretno i duhovito rušeći nemilo krive principe i lažne proroke svoga vremena jest Louis Veuillot. Borac bez odmora, bez straha i bez iluzije.

Rodio se je u mjestu Boynes-u departmana Loiret-a 1813. Roditelji mu nijesu mogli dati živu

vjersku odgoju, jer je sami nisu imali. To je bilo vrijeme puste i bezbožne atmosfere, kad je pjesnik Heine pjevao elegije nad odrom katoličke Crkve, a Jouffroy na sveučilištu Sorbonne i mrtvačko opijelo njezinim dogmama, kad je francuska javnost znala samo za Voltaire-a, Rousseau-a i revoluciju. Koje čudo onda da je mladi Ljudevit bio dijete svoga vremena.

Godine 1823 otac mu mu se preseli u Pariz. Roditelji su željeli da njihov sin uči pravo, ali on je više volio književnost. Kriomice je išao na predavanja Cousin-a, Villemain-a i Guizot-a. Čitao je mnogo i strastveno. Tako se je svojom vlastitom snagom popeo na književno polje. Sarađivao je u više novina, i tako stekao ugled i poznanstva. Učestvovao je u revoluciji 1830 i uživao u zvjerskim djelima. Kad je godine 1835 dobio pismo od svog velikog prijatelja G. Olivier-a gdje mu ovaj javlja da se je obratio katoličkoj vjeri, srdio se je na njega i zvao ga luđakom. Još nije slutio da će se i s njim nešto takovo dogoditi kroz malo vremena. Godine 1838 zapute se on i njegov prijatelj Olivier u Rim. Tamo stignu u mjesecu ožujku i zaustave se nekoliko dana pohađajući crkve i gledajući spomenike vječnog grada. Zatim se putovanje nastavi u Napulj i Pompeje. Na povratku u Rim Veuillot klekne pred svećenika, ispovjedi se i pričesti u crkvi Santa Maria Maggiore. Bila je velika sedmica. Tako je ovo putovanje preporodilo Veuillota i odlučilo njegovim daljnim životom i radom. Mnoge utiske i događaje koji su pripravili njegovo obraćenje opisao je u svojim djelima: *les Pèlerinages de Suisse* (1839), *Pierre Saintive* (1840), *Rome et Lorette* (1841). Opisi su zaista poetični i divni.

Iz Rima Veuillot i Olivier vrate se u Francusku

preko Ankone, Firence, Venecije i Fribourg-a u Švicarskoj gdje učini duhovne vježbe.

Na povratku u Pariz stupi u službu ministarstva unutarnjih djela. Kad je general Bugeaud imenovan upraviteljem Alžira, on ga je pratio na to mjesto i tom prigodom napisao je djelo: *les Français en Algérie* (1844). Godine 1843 postane član uredništva glasovitog lista *l' Univers* koji je imao za geslo: „jedinstvo u nužnim stvarima, sloboda u sumnjivim, ljubav, istina, nepristranost u svemu". Pet godina kasnije postane glavnim urednikom i kao takav ostane 35 godina neustrašivo i slavno braneći katoličku stvar po priznanju samih njegovih protivnika.

Na prvom mjestu treba istaknuti njegovu žestoku borbu protiv slobodnih mislilaca ili framazuna. On je nazivao slobodnim misliocima sve književno naobražene ljude ili koji se kao takovi smatraju, što svojim knjigama, govorima i praksom hotimice rade na tom da u Francuskoj poruše objavljenu vjeru i njezino božansko ćudoređe. Ime slobodni mislilac zvučilo je u njegovim ušima isto kao što je za njih ime jezuit, s tom razlikom, što je Veuillot kao katolik imao dužnosti kojih se je morao držati u crtanju protivnika. Stoga je borba njegova bila obazrivija i i poštenija od bezobzirne borbe slobodnih mislilaca protiv jezuita. Naravno da protivnici nisu ostali ravnodušni, nego su odgovarali nazivljući ga sinom tame, braniteljem crkvene želje za vlašću i promicateljem papine nepogrješivosti, rimske tame i srednjega vijeka. Veuillot je spretno dočikao protivničke strijele, i tukao neprijatelja vlastitim njegovim oružjem. Razotkrivao je lukave namjere, i najljepšom ironijom upozorio framazune da su neobično naivni, kad ono što smatraju pametnim, duhovitim i dubokim kad je okrenuto protiv Crkve, drže brutalnim, pogrdnim i

plitkim, kad je okrenuto protiv Voltaire-a, ili Renan-a ili njihovih vajnih ideala.

Osim borbe protiv slobodnih mislilaca Veuillot je lavski se borio protiv monopola nastave u školi. Čim jem saznao za nakanu Thiers-ovu da se škola učini laičkom, odrekao se je službe u ministarstvu te javno digne glas s otvorenim pismom protiv gospodina Villemain-a pokretača ove školske reforme. Ovaj junački istup skupo je platio Veuillot, jer je morao platiti 3.000 franaka, i bi zatvoren u tamnicu mjesec dana. Ipak to ga nije smelo, nego je nastavio borbu za slobodu nastave.

Ono što je najviše bolilo snažnog polemičara, jest to da su ga ostavljali u borbi i sami njegovi pređašnji suborci, pače su ga i napadali i optuživali. Žalosno je da su francuski katolici bili pocijepani zbog dinastičkih, političkih i crkveno političkih pitanja, pa su se vrlo rijetko mogli naći zajedno. Tragično je bilo da je jedan Montalembert na kraju svoje junačke staze izjavio, da je auktoritet papin pogibeljan za narode, ili što je jedan Dupanloup istom nakon vatikanskog sabora napustio duh galikanizma, ili da nakon propasti carstva nije osnovana u Francuskoj ni jedna katolička stranka zbog političkih nesuglasica. Veuillot je morao u više navrata tražiti zaštitu papinu od optužba svojih suboraca. Kad je branio u listu *l' Univers* djelo Danosa Cortès: *Essai sur le catholicisme, le socialisme et le liberalisme,* pariški biskup Mgr Sibour osudio je *l' Univers.* Veuillot pokunjen zaputi se u Rim, i stvar razloži papi. Pio IX posebnom okružnicom „Inter multiplices" osuđuje Mgr. Sibour-a što se je prenaglio. Osim Mgr. Sibour-a on je imao i druge jake protivnike: Mgr. Dupanloup-a i Montalemberta.

Godine 1859 išao je Veuillot po treći put u vječni grad, gdje ga je papa Pio IX primio u audienciju i rekao mu: „Vi ste uvijek bili na dobru putu vi nećete s njega saći." U to vrijeme Napoleon III poče raditi proti pape preko brošura: *„Napoleon III, et l' Italie"*, *„Le Pape et le Congrés"*. Hrabri pisac pohiti papi u pomoć, i o svemu ga obavijesti. Papa ožalošćen prosvjedovao je protiv Napoleona enciklikom „Nullius certe", 19 siječnja 1860. Veuillot se usudi otiskati u *l' Univers-u* papinu okružnicu sluteći da će to biti „smrt novini". Istoga dana *l' Univers* je zaplijenjen i zabranjen.

Zabrana *l' Univers-a* trajala je sedam godina. Kroz to vrijeme Veuillot se dade na književno apologetski rad i napiše više knjiga kao što su: *„Le Pape et la diplomatie"*, *„le Parfum de Rome"*, *„les Odeurs de Paris"*, *„la Vie de Jésus Christ"*, *„Propos de la guerre"*, *„l' Illusion liberale"* i t. d. Sva ova djela a posebno *„le Parfum de Rome, (1865)* i *„les Odeurs de Paris"* (1866) jesu prava remek djela.

Početkom 1867 Napoleon III dopusti da se mogu izdavati novine. Veuillot to veselo dočeka i pokrene svoj dragi *l' Univers* 1867. Prvi broj pojavi se u ožujku pun žestoke vatre protiv tadašnje imperijalističke politike. Mjesec dana kasnije ode u Rim na proslavu osamnaestogodišnjice sv. Petra apostola. Papa ga lijepo primi i blagoslovi zajedno sa njegovim *l' Univers-om.* Od tog vremena pomogao je papu šireći misao Vatikanskog Sabora. To je bilo vrlo potrebno u Francuskoj, jer je kod mnogih svećenika još vladao stari jansenistički i galikanski duh prema papi. Stoga je Veuillot mnogima bio trn u oku. Za vrijeme Vatikanskog Sabora bio je cijelo vrijeme u Rimu. Proglašenje papine nepogrešivosti upravo ga opije veseljem, jer je to značilo triumf njegovog mišljenja i politike.

Godine 1874 vlast mu opet obustavi *l' Univers*, ali samo kroz kratko vrijeme, jer je žestoko pisao. Veuillot-ova zadnja perioda života bila je također književno plodna. Izdao je više krasnih knjiga kao: *La Liberté du Concile* (1870), *Paris pendant les deux sièges* (1871), La *Republique de tout le monde* (1871), *Rome pendant le Concile* (1872), *Dialogues socialistes*. Kad su liberalni kritičari uzdizali kazalište povrh propovijedaonice, on im odgovori sa paralelom *Moliere et Bourdaloue* (1877). Neobično je znamenito njegovo veliko djelo *Mélanges* (1856-1876), u 18 svezaka. Sadržaje u sebi ne samo povijest tog vremena nego i golemi rudokop stila i duha. Veuillot je pisao i novela jako ugodnih kao što su *l' Honnête femme* (1844), *Corbin et d' Aubercourt* (1844), les *Nattes* (1844), *Petite philosophie*, 1850. Godine 1878 izdao je svoja pjesnička djela „*Oeuvres poétiques*".

U politici je pristajao uz tradiciju, auktoritet, jedinstvo i hierarhiju. Opirao se je francuskom parlamentarizmu i liberalizmu. Tražio je povrh svega ljubav prema Crkvi i ljubav prema domovini, ali je od domovine tražio da bude vjerna Bogu. Tražio je da se spasi „socijalno kraljevstvo Kristovo" u Francuskoj. Geslo njegovo bilo je: „Omnis difficultatis solutio Christus". Protivnici su se tim izrugivali, međutim Pio X stavio je to u svoj program. Kršćanstvo ga je zanosilo i davalo mu polet i snagu. Govorio je da je „čovjek velik samo na koljenima" (Parfum de Rome t. I, str. 86). Ovako je dobacivao slobodarcima: ako bismo uzeli za načelo da se država i njezina politika ne smije obazirati na pravu religiju i druge lažne, nego svima davati jednako pravo i povlastice, to znači očito priznati da država i politika nije ovisna o redu od Boga postavljenom, to znači misliti da Bog nije začetnik i gospodar svijeta, da nije dao objavu koja

se jedino nepogrešivo čuva u katoličkoj rimskoj Crkvi, da nije uspostavio jednu samo spasonosnu religiju, što je besmisao za svakog razumnog, nepristranog čovjeka. Zatim zaključuje: sekularizacija društva i države načelo je prevrata. Ona nije drugo nego mrska i nerazumna nauka laži i mržnje paklene protiv državi Božjoj i naravnoj. Vjeran tomu načelu Veuillot se je držao one vlade koja je prijanjala uz vjeru i Sv. Stolicu. „Meni je gramatika papa". Veuillot je bio vrlo jaki polemist i strašni pisac pamfleta. Velikom hitrinom zapazio bi slabost protivnika, i napao ga snažno, duhovito i resko. Jezik mu je bio jasan, i zbijen i pun ljute ironije.

Katkada je bio previše ujedljiv i žestok, ali opet manje ako se uporedi sa svojim neprijateljima. Smijači su gotovo uvijek bili s njegove strane. U svom stilu je spojio Moliére-ovu duhovitost i osjećajnost Michelet-ovu sa logikom De-Maistre-ovom.

Osjećajući starost i slabost Veuillot napusti uredništvo 1878. Nekoliko dana prije smrti pohodi ga brat i odlazeći od njega reče: „Idem k listu" — „Ti ideš k listu", odvrati mu Veuillot, „ja ne idem više", i suze ga orose kao dijete. Ići k listu značilo je ići braniti Crkvu. Stoga je stari lav zaplakao, jer je osjećao da mu se slomilo pero. 7 travnja 1883 umre Veuillot, najveći francuski novinar u 19 stoljeću.

Francois Coppée

(1842-1908).

On je pjesnik čuvene i popularne epopeje „La Grève des Forgerons". Ovaj ugodni pjesnik rodio se 1842, a umro 1908. Upočetku piše stihove u duhu parnasovaca.

Njegov *„Reliquaire“* jest iz godine 1866 upravo kad je Parnas osnovan. Kroz malo vremena iza toga poput Verlaine-a napušta teorije hladnih parnasovaca i pjeva elegije iz života pariskoga pod naslovom *„Intimités“*

Život priprostih i sitnih ljudi mnogo ga zanima, stoga radije zalazi među radnike u pregrađima nego među buržuje i u bogate kotare. Upozna se sa pučkim nedjeljnim zabavama, sa prizorima i mjestima pariskog pregrađa, sa životom malog činovnika ili trgovčića i postane njihov pjesnik. Da opjeva ovaj mali svijet, njegova poezija postane vrlo jednostavna poput proze, pače katkada i vulgarna, ako treba, zbog lokalnih boja.

Ovaj život malih stvari i ljudi opisan je posebno u zbirkama kao što su: *Poèmes modernes, les Humbles, le Cahier rouge, les Recits et les Elégıes, Arriere - Saison, les Paroles sincères, Dans la prierè et dans la lutte, Des vers français.*

Ovaj drugi način Coppée-ov iznenadio je njegove prijatelje: prvo zbog vrlo točnog i zornog realizma, drugo što se sitni malograđanski svijet nije dotle mnogo zanimao pjesničku liru.

Neki su krivo tvrdili da se Coppée nije uživio u taj svijet kojega crta, naprotiv, on ga je dobro prikazao, jer je s njim suosjećao i bio kao jedan između njega. Pripadao je sam njegovoj sredini, a djetinjstvo je proveo u mučnoj bijedi i oskudici.

Publika je zavolila Coppé-a, jer je upoznala sebe u njegovim pjesmama. Stoga s pravom veli Paul Bourget da je tajna goleme popularnosti Coppée-ove u tome, što je pronašao istinitu poeziju, a otkrio ju je svojim srcem. I Anatole France veli za njega, da je pravi pjesnik, da je naravan i time gotovo jedinstven, jer je naravnost u umjetnosti vrlo rijetka.

Coppée je pisao i za kazalište, i čudnovato uspio

sa svojim *„Passant“* (1869), *Pour la Couronne*, iako nije smatrao da su nemoral, ženidbene rastave, neurastenija i druga razna zločinstva i bolesti najveći pjesnički problemi.

Pjesnički pravi poziv te istinito promatranje života vodili su ga sve bliže i bliže katoličkoj vjeri, dok nije doživio 1898 unutarnje vjersko preobraženje i to sam srčano priznao i opisao u djelu la *Bonne Souffrance*.

Prvi talasi spiritualizma:

Simbolizam 1880-1900

Godina 1871 donosi Francuzima poraz, revoluciju, svršetak drugog carstva i teško uspostavljenje treće republike. Vojnički poraz posuo je pesimizmom francuska srca i duše. Tim više, što ovaj poraz nije očekivan. Istina nije nastupilo očajanje, ali vremena su sumorna, budućnost crna, ljudi razočarani od raznim doktrinama i lažnim utopističkim snovima. Vjerovali su u primitivnu dobrotu čovjeka, a sada su vidjeli kako je čovjek strašan, i da je Taine dobro rekao da je čovjek u dubini svojoj „le gorille feroce et lubrique“. Pacifisti iz 1848 uspavali su ih u snovima o bratstvu naroda i o kreposnoj, idiličnoj, miroljubljivoj i ozbiljnoj Njemačkoj, koja je sada bacila masku, pokazala svoju surovost i neumoljivi militarizam.

Francuska duboko potresena počela je probijati led u koji je zapala. Na prvom mjestu opaža se rušenje materialističkog pozitivizma, borba protiv pre-

tjeranog romantizma i povratak klasičnom humanizmu. Filozofi XVIII stoljeća htjeli su sve podvrći razumu, eksperijenciji i znanosti, pozitivističkoj metodi i eksperimentalnim izvorima znanosti. Ova težnja da se pokori život, misao i umjetnost jednoj općoj metodi, doživjela je krah. Savremeni život ne trpi da se promatra jednostrano.

Između 1880-1890 pojavljuju se djela koja najavljuju novo vrijeme kojega je preteča Charles Baudlaire. Bourget izdaje svoje glasovito djelo „*Essais de Psychologie Contemporaine,*" Pierre Loti dolazi sa svojim romanom „*Pecheurs d'Islande*" a pjesnici Verlaine i Mallarmé sa svojim spiritualističkim pjesmama. Sva ta djela svjedoče svojim značajem da idealizam opet uskrsava u Francuskoj. Da ima nešto, potvrđuje i protest najglasovitijih tadašnjih romanopisaca protiv brutanog pisanja Emila Zole.

Ovaj talas idealizma stvara novu književnu školu: simbolizam. Ljudi postaju siti krutog realizma i hoće ideala. Drugim riječima: to je bankrot materijalizma i znanosti u koliko je obećavala nemoguće stvari Pozitivizam Comte-ov i literarni naturalizam, zbog svoje jednostranosti, nisu mogli udovoljavati zadugo ljudsko komplikovano biće.

Pretjerani realizam bio je prognao dušu i sa Zolom postao upravo odbojan i neobično brutalan, što je izazivalo reakciju. S druge strane mnogi ugledni stranci pokazivali su druge načine osjećanja kao Dostojevski, Tolstoj, Ibsen, Wagner, Verhaeren i Maeterlinck. Ovi veliki stranci bili su prilično idealisti i zabrinuti religioznim problemom. Njihovi romani nisu daleko od crkava, a mnogi izrazi i slike uzete su iz liturgije, junaci glavni mole „Očenaš". Ovaj pokret urodiće kasnije konverzijom jednog Coppée-a, Huysmansa, Brunetièra, Bourgeta i drugih. Talasi idealizma po-

avili su se najprije u poeziji. Za klasike: poezija je izražavanje odjeveno slikama pristojnih sujeta (slikartvo), za romantike: izraz naših emocija i snova naše mašte; za parnasovce: harmonički i objektivni izraz ljepote. Simbolisti naprotiv misle da sve to još nije poezija, i da se može isto izraziti u prozi. Romantici i parnasovci svode konačno poeziju na nešto razumno (raisonable), logično i jasno kao i klasici. Međutim u nama opstoji čitav jedan svijet neodređenih emocija, tamnih, nejasnih instinkta, tajanstvenih čežnja (élans) o kojima se ne može razmišljati, a da odmah ne iščeznu, koje se ne mogu predočiti u jasnim slikama. *Prava osjećajnost jest ona koja se osjeća bez da se može izraziti,* kao što se ne može definirati parfum, ili harmonija. Još više, opstoje između ovih impresija, kao i između slika naših snova, veze koje nemaju ništa sa logičnom povezanošću razuma i tradicionalne poezije. Stoga prava poezija ima biti izraz ove senzibilnosti i ove povezanosti. Ona će biti izravni prenos osjetnog života, a da ne mora proći kroz razum koji je izobličuje. To znači: pjesma će samo sugerirati pomoću glasova, i tako će poezija biti muzika; osjećaj ima da nađe svoju muziku. Tako tradicionalna logična armatura iščezava, opstoje samo asocijacije koje pjesnik proživljuje i slijedi. Opstoji samo „stanje duše", jedinstvo je sačuvano samo glavnom centralnom emocijom. Simbolisti ulaze u predmete i traže u njima ono što je neizrecivo, nepoznato i apsolutno. U svojoj ekstremnoj formi ova poezija postaje halucinacija gdje riječ gubi svu svoju razumnost kao što je pjevao Rimbaud (1854-1891), dok je Mallarmé (1842-1891) stvorio poeziju punu muzike.

Odjek simbolične poezije bio je golem.

Nekoliko neuravnoteženih i usijanih glava iz simbolističke škole ugledavši se u Baudelaire-a (1821-

1867) u onome u čemu je najužasniji i u ono što je kod simbolizma najpretjeranije (excentrique), osnuju neku vrst zasebne književne škole pod imenom *décadents* (1885). Tim su sami kazali da su bili svjesni svoje ludosti i degeneracije, jer doista dekadentizam jest književna bolest. I Verlaine je neko vrijeme bio u tom društvu koje je imalo i svoju reviju dosta glasovitu *Le Décadent*. Međutim dekadentizam utopio se je brzo u simbolizmu, koji je ispunjao atmosferu koncem 19 vijeka. On je naučio publiku da se zanima za ono što je „nesvjesno" što je bajoslovno i misteriozno; uveo je u carstvo muzike pjesnike i filozofe, i tako otvorio put Bergsonu.

Paul Verlaine

(1844-1896)

Vladanje se njegovo ne može pohvaliti, ali je poezija njegova puna dirljivosti. Istina je da je bio alkoholičar i neuredan u vladanju, ali je imao od prirode nježno djetinjsko srce. Dobro je rekao o njemu Baudelaire, da bi se u njemu anđeo pojavio, čim bi se svijesno ili nesvijesno približio Bogu.

„Dans la brute assoupie un ange se réveille." Ova probuđeni anđeo napisao je *„La Sagesse"*, najljepšu knjigu katoličke poezije u XIX stoljeću.

Rodio se u Metzu. Djetinjstvo provede u rodnom gradu, zatim u Parizu. Primio je prvu svetu Pričest koja je na nj učinila izvanredan utisak, kako sam piše u svojim „Ispovijestima."

U gimnazijskim klupama upozna se sa Baudelaire-ovom poezijom, i sam počne pjevati. U dvadeset petoj godini izda prvu zbirku pjesama *„Les Poémes Saturniens"*.

Stihovi su pravljeni u duhu parnasovaca, ali se je već naslućivalo da će Verlaine jednoga dana raskinuti ukočenu i hladnu poeziju ove nove škole.

Borba za kruh primora ga da potraži službu u velikom pariškom bazaru (magazinu) l'Hôtel de Ville.

Kao otpravnik u Hôtel de Ville on je stanovao kod svoje majke u malo veseloj i uskoj sobi. Stoga je rado zalazio u kafane, i tamo dugo ostajao uz čašu rakije i absinta. Postane pravi bohem.

Upozna se sa djevojkom Matildom Manté iz Fleurville-a, jako je zavoli i zaruči se. Počne se spremati za ženidbu kreposnijim životom tako da su njegovi prijatelji mislili da će se okaniti neurednosti. Kroz to vrijeme pjevao je pjesme i slao ih svojoj zaručnici koja ih sigurno nije najbolje razumijevala. Ove pjesme izdao je kasnije pod naslovom *„La Bonne chanson"*.

Nažalost brak Verlaine-ov nije bio dugo sretan. Njegova žena brzo otkrije da se je prevarila u osobi. Njezin muž bio je napola luckast i pjesnik, a ne okretan i uzoran službenik u Hôtel de Ville, kako je ona prije mislila. On se je ponovo odao piću i vraćao se uvečer kasno kući pun bijesa i ludila, iako bi sjutradan žalio što je uvečer uradio. Neminovno slijedi rastava braka. Lišen obiteljske utjehe naš pjesnik i bohem stane lutati po Francuskoj, Belgiji i Engleskoj pijući i razvratno živeći. Da još gore bude, namjeri se na društvo Artura Rimbaud-a pjesnika, koji je bio njegov zločesti anđeo provodič. Ovaj je čovjek imao neograničen utjecaj na Verlaine-a.

On ga odvrati od estetike parnasovaca i uputi u novu slobodnu, fluidnu, simboličnu umjetnost. U mo-

ralnom smislu on ga je sve više gurao u pijanstvo i u razvratnost. U pijanom nastupu, u Bruselju, Verlaine je pucao iz revolvera u svog opakog druga Rimbaud-a, kao da je htio ubiti svoj grijeh. Rimbaud bude ranjen, a Verlaine osuđen na dvije godine zatvora.

Zatvor je koristio Verlaine-u. Čista voda, zdrava hrana i samoća umire mu živce i ozdrave srce. Kasnije će se sa smješkom sjećati ovih časova zatvora riječima: J'ai longtemps habité le meilleur des châteaux.

U zatvoru je osjetio svu svoju rugobu, podlost i zloću. Zastidio se sam sebe i sjetio svoje prve Pričesti. Zatraži svećenika da mu dođe, i od njega dobije katekizam. U knjizi *„Mes Prisons“* on je sam pričao kako je ovaj katekizam na njega duboko djelovao i naveo ga da razmišlja o nazočnosti Isusovoj u Euharistiji; i to ga je razmišljanje najedanput čudesno potreslo. Evo kako to opisuje: „Ne znam što ni ko me nenadano podiže iz kreveta bez da sam imao vremena da se obučem, i baci me na koljena u suzama i jecaju pred Križ. . . Tek vrijeme ustajanja, dva sata najmanje možda poslije ovoga istinitog (malog ili velikog) moralnog čuda, podiglo me je i nastavio sam da radim po običaju svoje poslove.“

Obraćenje Verlaine-ovo bilo je skroz i skroz iskreno. Pišući o tome svome prijatelju Ed. Lepelletier-u izrazuje se ovako: „Uvjeravam Te da je to apsolutno proživljeno. Trebalo je proći kroz sve što sam pretrpio ima tri godine: poniženje, prezir, pogrde, da se osjeti sve što ima čudnovata, utješljiva, razumna, logična u ovoj vjeri tako strašnoj i tako slatkoj. Strošnoj, jest; ali čovjek je tako zao, tako propao, tako kažnjen svojim samim rođenjem; ja ne govorim o dokazima historičkim, znanstvenim i drugim koji su neodoljivi, kad se posjeduje golema sreća biti daleko od užasnog, pokvarenog, zastarjelog, glupog, oholog,

osuđenog društva. Kad bi ti znao, kako sam se odrekao svega osim molitve i razmišljanja!“

Obraćenje dakle slično Chateaubriand-ovu: „J'ai pleuré et j'ai cru.“

Ipak je ovo obraćenje bilo iskreno. Izišavši iz spomenutog zatvora on je izbjegavao Pariz osjećajući svoju slabost. Podučavao je u gimnazijama francuskim i engleskim, pače se je bavio i težačkim poslom.

Poeziju nije napuštao, pače je pronašao fluidniju i muzikalniju formu koju je upotrebio, po prvi put, u *„Romances sans Paroles“* (1874), a još više u divnoj zbirci *„Sagesse“* (*1880*) koju je započeo u zatvoru. *„Sagesse“* je dirljiva zbirka kršćanske iskrene poezije. Puna je dijaloga s Bogom, himna Mariji, iako katkada nije sasvim jasna. Katolička publika nije zapazila, nažalost, ovo remek djelo što se iskri od pobožnih i pokorničkih stihova.

To je knjiga kajanja i molitve. Pisac na koljenima pred oltarom kojega dugo vremena nije poznavao, slavi neizmjerno dobroga i preuzvišenoga Boga kao vjeran sin svete Crkve. U prvom dijelu zbirke pjesnik se oprašta sa svojom prošlošću; u drugom dijelu bolno se kaje iz dubine svoga golog srca, jednostavno, bez retorike i propisa nove estetike. Raskajani pjesnik ide još dalje od kajanja te razgovara s Bogom u ljubavi i svjetlosti.

Nažalost, to dugo ne traje. Pjesnik izišav iz zatvora stupa u trivijalni život. Stoga u trećem dijelu zbirke odrazuju se osjećaji umora, očaja i melankolije.

Druga zbirka Verlaine-ova *„Amour“* (1888) sasvim je slična ovoj. Ali stihovi ove zbirke potječu zasigurno iz iste periode, to jest, između 1875-1880.

Oko 1888 Verlaine je sasvim drugi. Poslije izdanja zbirke *„Sagesse“* on se je povratio u Pariz

stupio je u dodir sa književnim svijetom i zapao opet u stare pogreške. Opet je lutao od kafane do kafane tražeći da zatomi svoju bijedu u alkoholu. Opet je postao pjesnik bohem. Istom od vremena do vremena on se kaje i u crkvi jeca pred kipom Majke Božje. Pjeva u crkvi i u birtiji, te izdaje pjesme koliko pobožne toliko opet zle i nemoralne. Kršćanska svijest bila je pokvarena kod njega. Što je još gore u djelu *„Poètes Maudits“* pokušava da opravda ovaj dualizam iste osobe u ime umjetnosti. Traži da može staviti na papir najpokvarenije naslade, samo ako se osjete istinski. Time Verlaine luči savjest estetsku i religioznu, što je apsurd, jer pjesnik kao svaki drugi čovjek ima samo jednu savjest, koja ravna svim njegovim djelima, njegovim životom i umjetnošću.

Verlaine je bio po prirodi pjesnik i otvorio je nova vrela i nove načine u poeziji. Imao je vrlo razvijenu osjećajnost i kretao se u svijetu snova i tlapnje. Život mu je bio neodređen, neuredan, pustolovan i nesretan. Treba ga isporediti sa Villon-om, Heine-om i Schelley-om.

Suviše zategnuta lira kod parnasovaca nije bila za njegovu prirodu koja je bila puna muzike, i davala glasove koji se nijesu prije njega čuli. Nijedna poezija nije bila bliža muzici od njegove.

Jezik mu je sasvim prost, umjetnost iskrena i dirljiva. Ritam neobično melodičan i prijatan za uho. Često je puta nejasan, jer ima čudnih poredaba i metafora i neodređenih snošaja između misli i slika.

Usprkos svega toga Verlaine sa svojon zbirkom *„Sagesse“* ostaje veliki inicijator katoličke obnove u Francuskoj. S njim se javljaju prvi talasi idealizma.

Huysmans

1848-1907

Obraćenik Huysmans unišao je u katoličku crkvu noseći koješta sa sobom što bi bolje bilo da je spalio prije ulaza. To je dalo povoda nekim viđenijim katolicima, da su sumnjali u iskrenost njegova obraćenja. Istina je da je imao dosta smjel i čudan način vladanja, ali nije dopušteno sumnjati u iskrenost njegove vjere. Naprotiv, njegov je dolazak dobro došao, jer je duboko potresao sa naturalističkom atmosferom u tadašnjoj Francuskoj, i više nego itko prije njega, uzdigao katoličku umjetnost.

Rođen i umro u Parizu, pripadao je jednoj flamanskoj umjetničkoj rasi kojoj je prirođeno naturalističko i mistično gledanje na svijet. Iako je Huysmans bio preodređen po svojim prirodnim naklonostima da bude umjetnik, on je ipak bio savjestan i uzoran policijski činovnik kroz dugo vremena svoga života. Možda baš ova policijska karijera i njegov hipohondrički temperamenat, pa i bolest stomaka koju je osjećao, djelovali su da je bio ekstreman u svemu, nije poznavao umjerenost, a još manje mlakost.

Kao književnik bio je učenik Zolin, s tom razlikom, što je u Zole naturalizam izmišljen i romantičan, dok je on gazio po najkrućoj realnosti izabirući najcrnje, najgnjilije i najogavnije kuteve. Ludosti ljudske to je redovita i omiljela književna tema Huysmanova. On pljune na život, veli Jules Lemaître, i onda veli: „gle, kako je nečist!“

On ne voli prirodu, on je toliko sit i toliko od nje zazire, da se je konačno uvjerio da je ona svršila svoje; da bi je trebalo zamijeniti dekoracijama slikanog kartona! Sa svojim djelom *„A Rebours“* Huysmans dopire do krajnih granica naturalizma. Tom prili-

kom Barbey d'Aurevilly pisao je u Constitutionnel-u: „Poslije ove knjige ne preostaje piscu nego da bira između puščane cijevi ili nogu Križa!" Na sreću Huysmans izabere Križ, ali ne pođe ravno k njemu nego svojim posebnim putem da izbjegne mrskoj banalnosti. „Da dođe do Boga, opaža Jean Calvet, on je prošao preko vraga". Upoznaje se sa spiritizmom, stupi u odnošaj s medijima, zazove vraga i slušao ga je gdje govori pomoću m i c a n j a s t o l o v a. Htio je sve upoznati, ali je imao malo kritičkog duha. Cijeli svoj život je vjerovao u zlokobna, čudnovata, nevidljiva bića koja učestvuju u našem životu. Naivno uvjeren da se ne krije proračunana varka u micanju stolova, on zaključuje da je znanstveno utvrdio postanak svrhunaravnog svijeta pa bio on kršćanski ili ne. Kako bilo da bilo, ipak ovaj put povede Huysmansa Bogu. Satanizam ga duboko potrese, tome se pridruži njegova mržnja na stvari i život njegova vremena, i on potraži utočišta u srednjem vijeku koji mu se mnogo sviđa. Proučavajući srednji vijek uvjeri se da je duh toga vijeka sav kršćanski. Ovaj srednji vijek sačuvan je u modernim vremenima u samostanima, divnim katedralama i crkvenom gregorijanskom pjevanju (plain-chant) i liturgiji. Stoga Huysmans krene prema ovoj Crkvi kao jedinoj čuvarici umjetnosti. Obraćenje zbog umjetnosti, ali i obraćenje čovjeka koji je sit sebe i svijeta te želi čistoću, utjehu i obraćenje. Napokon svrhunaravno po milosti Božjoj koja je polako preobrazila njegovu bijednu dušu, a da se ne zna kada ni kako, slično probavi u stomaku koja se zbiva a da se ne osjeća, veli Huysmans.

U svojoj glasovitoj knjizi *„En Route"* on je opisao bolni put svoga konačnog obraćenja. Glavno lice, Durtal je sami pisac što pripovijeda iskreno i otvoreno svoju povijest obraćenja. U ovoj knjizi nalazi se i znameniti prizor gdje se opisuje kakav je dojam učinio na pisca obred oblačenja časnih sestara. Sestre koludrice jesu zaručnice Isusove. One se sasvim poklanjaju Njemu, i žive samo za Njega. Redovnice koje Huysmans opisuje jesu sv. Benedikta. One nikada ne izlaze iz samostana, nego neprestano pjevaju sveti oficij i trape se, te tako daju zadovoljštine za grijeh bezbožnika. Kad je Huysmans vidio realnost žrtvovanja, kad je vidio broj tih redovnica, kad je vidio ljepotu ceremonija oblačenja i svu dramatičnost, onda je shvatio svu bezdanu razliku između žrtvovanja prividnog jedne Ifigenije na pozornici i realnog žrtvovanja ovih djevojaka. To ga je uputilo da ima i duševni svijet.

Pobjeda Durtal-ova nad silama zla uslijedila je istom nakon ljute borbe. Po savjetu velečasnog Géoresina Durtal odlazi u trapistički samostan, ali se dugo zadrža pred vratima pred pomisli, šta će mu se dogoditi unutra. Konačno uniđe te se ispovjedi misleći da je sve svršeno, kad ga nenadano saletiše napasti i tama. Neko vrijeme izgledalo mu je da ga Bog odbacuje i da ga neće više pomagati. Kao što je njemu odvratan svijet, tako je on bio odvratan Bogu. To su bili časovi slični onim u vrtu Getsemani. Napokon se horizont razvedri, kušnja mine i Durtal iziđe iz samostana utješen i pomiren s Bogom. Ali kako da živi u svijetu kojega tako ne voli. Potraži utočište i nađe ga u sjeni katedrale u Chartres-u, kutiću srednjeg vijeka. Doista dobro je izabrao, jer je ova katedrala najznamenitija i najbogatija djelima i uspomenama. Huysmans je proučavao kamen po kamen i napisao najljepše svoje djelo *„La Cathedrale"* gdje je iznio svu svoju erudiciju i umjetničke utiske.

Ni u bogatoj sjeni katedrale on se nije mogao smiriti, nego je čeznuo za životom u sredovječnom samostanu, da živi u samoći, da bude redovnik, ali redovnik koji neće biti sasvim poslušan starješinama niti vezan strogim pravilima.

Išao je da vidi glasoviti Solesmes, ali u njemu nije ostao, jer mu se je činilo da je moderni dùh narušio donekle njegov primitivizam i čistoću. Više mu se svidi Liguge gdje se nastani kao oblat 1899, napola svećenik, napola laik. Imao je za se jednu malu kuću uređenu za njega. Tu je proveo više sretnih časova i napisao *Sainte Lydwine de Schidan* i l' *Oblat*. Još uvijek vjeran naturalističkoj estetici i svome silovitom temperamentu unio je u ova dva djela stvari koje su iznenađivale mnoge katolike." Knjige Huysmansove ne mogu, veli jedan Benediktinac, djelovati dobro osim na one koji čitaju samo zle knjige." Stoga razloga nastala je sumnja u iskrenost njegova obraćenja.

Kad su redovnici iz Ligugéa protjerani, i on je morao napustiti svoju sobicu i stupiti opet u svijet kojega nije volio. Tamo su ga čekale mnoge fizičke i moralne nevolje, ali ih je podnosio kršćanski. Godine 1905 izađe njegovo djelo *„Les Foules de Lourdes"* gdje još tutnji stari čovjek u njemu, ali u mnogo manjoj mjeri. Godine 1907 umre pobožno i smireno uvjeren da je bol ekspijacija.

U njegovim katoličkim djelima ima štošta što buni i što iznenađuje. Kad su redovnici protjerani, sam prisiljen da ide u svijet, on se osuđuje napasti i samu Providnost. „Ja se donekle ne pouzdavam u Tebe, Bože. Očekivao sam da me vodiš u sigurnu luku (sur un havre sûr). Stigao sam—ali nakon kojih nevolja (fatigues)!—sjedam napokon i gle stolica puca! (*„Oblat"* str. 446).

Naravno Huysmans ne štedi ni najmanje kler i crkovnjake. Predbacuje im da su nesavremeni, i da se malo razumiju u umjetnost.

Pače i u „Les Foules de Lourdes" on je ljut na crkovnjake. Vrlo mu se malo sviđa način kako je sagrađena bazilika u Lurdu.

Bourget je sa svojim romanom „Disciple" (1889) prelomio Taine-ovo fatalističko poimanje svijeta; tri godine kasnije Huysmans je došao do istog rezultata; on naime otkriva da u čovječijem životu osim čisto materijalnih čina, ima duša i slobodna volja. Učenik Zolin i putujući njegovom naturalističkom metodom ipak je došao do uvjerenja da opstoji duševni svijet. Najviše su ga nato upozorili estetski momenti kako smo vidjeli. Huysmans je osim toga vrlo velik kritičar umjetnosti svoga vremena. Proučavajući glazbu, graditeljstvo, slikarstvo pronađe da se nijedna umjetnost ne može takmiti sa kršćanskom liturgijom. Kršćanska arhitektura jest okamenjena gregorijanska glazba. A glazba je opet glasovna arhitektura.

Maurice Barrès
(1863-1923)

Maurice Barrès je duboki francuski moralist, književni čarobnjak i umjetnik prvog reda. Čovjek koji hoće da živi, osjeća, radi i govori. Pun je želja, ambicije i pohlepe za životom. Iskoristio je romantizam, shvatio simbolizam i potonuo u misticizmu. Izvanrednom inteligencijom i veoma bogatom osjećajnošću zanosio je generacije svoga vremena i bio im je vođa.

Prvi književni koraci Barrès-ovi polaze od estetike. Osjetio je svu grubost Zolina naturalizma, i jakim zamahom posegnuo je da spasava misao, osjećaje i simbole u Francuskoj zemlji. „Proširimo horizont", to je njegov prvi krik, i on ga je doista proširio otvorivši nove izvore nadahnuću i mašti. Kakva je bila društvena slika u Francuskoj u vrijeme Barrès-ova književnog nastupa, poslušajmo pisca Oktavijana Mirbeau-a koji je pisao godine 1887 ove retke: „Politika je bila ponižena, književnost prezrena, umjetnost obečašćena, društvo poremećeno i njegovi ostaci plovili su u neredu na sve većim valovima demokracije; religija izrugana, banalno prijateljstvo zamjenjivalo je pravo, jer nije bilo iskrenosti i pobjedonosne reklame plaćene novcem ili stiskom ruke; kukavštine što su obarale savjesti pred vrećama zlata, eto života, o kojem još jučer govoraše Renan da je lijep i da ga treba voliti."

U ovoj anarhiji ideja i nesigurnosti nauke pojavljuje se Barrès. „Nijedan pametan čovjek ne može se nadati", bila je baština koju su primili ljudi Barrès-ove generacije od svojih pretšasnika. Nažalost ni Barrès ne može se osloboditi ove klime u kojoj je odgojen. On je zadovoljan da izjavi: Glavno je uvjeriti se da opstoje samo razni načini gledanja, i da mi možemo, s malo vještine, imati ih sve o istom predmetu. Cilj je dakle života, po njegovu mišljenju, tražiti mir i sreću sa uvjerenjem, da se to ne može nikada postići. Šta onda preostaje da čovjek ne zdvoji? Uzdići svaki osjećaj života do najvišeg stepena. Živjeti, osjećati život, i pružiti što više napetosti svakoj minuti života. To je metoda Barrès-ova, to je njegovo mišljenje koje nam pruža u svojim prvim djelima: *Sous l'oeil des Barbares, 1888; Un homme libre, 1889*; *Le Jardin de Bérénice, 1891.* Barrès analizira

svoj ja da upozna svijet u sebi samome, da ispita snage i slabosti svoga srca. Barrès dakle oko svoje dvadesete godine, pod utiskom vremena posebno svojih učitelja J. J Ronsseau-a, Taine-a i Renan-a kroji svoju provizornu filozofiju života pod imenom *culte du moi.*

Rousseau, kojega on nazivlje svojim bratom, neobično mu se sviđa zbog njegova ugodnog sanarenja, uzbudljivog umjetničkog egoizma i zbog divinizacije instinkta. Renan ga zanosi melankolijom svog skepticizma; Renan koji izjavljuje: „Što je u nama bez nas i protiv naše volje, nesvijesnost jednom riječi, jest revelacija u pravom smislu. Sve se svodi na čin vjere u instinkte, koji nas neprestano sile, a da nas ne uvjeravaju." Prema tome reći će kasnije Barrès, da čovjek stvara istinu od onoga u što vjeruje, a ljepotu od onog što ljubi.

Barrès najprije veliča individualnu svijest, zatim dolazi analizom svoje senzibilnosti do kolektivne svijesti pa će se smatrati samo momentom druge svijesti, skupom tradicija zejedničkih čustva, gdje sadašnjost živi u prošlosti i krije u sebi budućnost. Barrès-ov je nacionalizam na bazi tradicija, domovine, običaja i mrtvih.

Treći učitelj Taine mu pruža svoj znanstveni moderni agnosticizam i neku vrst materijalističkog lirizma, koji spasava bogove i božanstvenost u svijetu, iako zatvorene u materiji. „Svako mjesto ima svoga boga, bilo mračna bilo vedra, ali uvijek velika." Zadaća je čovjeka da razvije do krajnih granica svoje moći osjećanja i uživanja, te zadovolji sve svoje nagone. Sve upoznati, sve ljubiti, sve uživati; a da se bude sposobno za sve to, treba imati mnogovrsnu i raznoliku dušu. Budući da iste misli, isti snovi te isti krajevi uspavljuju dušu, potrebno je

mijenjati atmosferu i tražiti nove doživljaje. Putovati u mjesta bogata uspomenama kao u Veneciju, Toledo ili Spartu. Uzbuđivati se i biti uzbuđen. Nigda nismo tako sretni kao u ekzaltaciji; analiza povećaje užitak ekzaltacije. Ako socijalni poredak priječi takav život, treba se buniti protiv zakona što čine okosnicu toga poretka.

Takove i slične misli ređaju se u romanima: *Sous l'oeil des Barbares*, *Un homme libre* i *le Jardin de Bérénice* koje je pisac grupirao u trilogiju pod zajedničkim naslovom: *Le Culte du Moi.* U romanu *Sous l'oeil des Barbares* pisac proučava svoj „ja" koji je za njega predmet kulta; tu on upoznaje mnoge iluzije svoje mladosti. Stoga odlučuje da liječi i njeguje svoju dušu u samoći. Kako to ima biti, priča nam u romanu *Homme libre.* Najprije uzima lijek iz knjiga obožavanih pisaca, zatim dolazi priroda, pejsaži i ljubav. Napokon u *le Jardin de Bérénice* otkriva i narodnu dušu s kojom treba živjeti u zajednici da se izgladi što je suviše abnormalno i individualno. U djelu *Du sang, de la volupté, de la mort 1894*, pruža nam ponovno razmišljanja o moralnoj kulturi i analizi koje jačaju ekzaltaciju. Teško je bilo poći dalje nego što je Barrès pošao u vještini uzbuđenja svih moći da osjećaju.

Instinkti Barrès-ovi su plemeniti i od velikih zahtjeva; sve što je obično ne može ga zadovoljiti, stoga, dok traži velike stvari, traži ih za sebe, ali čudnim slučajem traži ih i za nas, njegov egoizam kao i egoizam Chateaubriand-ov svira na sve naše žice.

U prvim svojim djelima Barrès hoće da svede cijeli svijet na sebe sama, na to jedino misli kao Narcis na svoju sliku. Na sreću, on je evolvirao i nije ostao zatvoren u svome „ja". Svojom pronicavom inteligencijom uočio je da je instinkt razoran, a on

hoće da traje, da bude vječan. Da to postigne u što većoj mjeri osjetio je da mu je potrebna disciplina, uvidio je da za ljudsko društvo nužna stega nije zlo ni ropstvo nego korisna zaštita ili spas pojedinačnog razvoja. Nakon što je mnogo putovao i osjetio sav uzvišeni lirizam najljepših mjesta, Barrès se vraća svojoj rođenoj grudi, svojoj dragoj Loreniji, i tu otkriva tajnu svoje duše da se treba pokoravati svojoj zemlji i njezinim pokojnicima. Raširiti svoju domovinu pomoću tradicije, upoznati blago koje su pređi ostavili, znači obogatiti svoj ja. Zbog toga crta i slavi svoje rodno mjesto Charmes, divnu dolinu rijeke Moselle-e, Alzaciju i Lorenu u djelima kao što su: *Colette Baudoche, Au Service de l'Allemagne, Colline Inspirée* i u *Le Mystère en pleine Lumière.* Posebno ga zanose neka mjesta kao Sainte Odile i Sion Vaudémont.

Sadržaj *Colette Baudoche* vrlo je jednostavan.

Jednoga lijepog dana neki Asmus Nijemac iz Königsberga postavljen je u Metzu za profesora. Došavši u Metz nastani se u kući gospođe Baudoche i njezine male kćerke Kolete. I tako u tom siromašnom stanu imamo s jedne strane jednog učenjaka egoistu, brutalnog, ponositog Prusa zbog svoje rase i velike Njemačke, a s druge strane dvije alzaške žene, neuke i prostodušne, ali izrasle i odgojene u duhu zapadne civilizacije. Njihova uglađenost, otmjenost i nježnost osvoje ubrzo donekle barbarskog i primitivnog učenjaka s one strane Rajne. Malo pomalo Asmus postaje pitomiji i divi se sve većma plemenitosti mišljenja i osjećaja ovih dviju duša, dok napokon ne zavoli Koletu, a ona sa svoje strane, sa manjom strogosti sudila je njegov egoizam i djetinsku ispraznost snage i pobjede. Kad Asmus odlazi na praznike, ona teško podnosi njegovu otsutnost i spremna je da se uda za njega.

Tako je Colette prisvojila Asmusa za svoju zemlju, a on nju za se. Sporazumjevanja su uvjeti mira. Ipak ljubav ne priječi zdravo rasuđivanje kod Colette-e. Prigodom godišnjeg spomena na poginule u ratu protiv Njemačke u katedrali u Metzu, ona se sjeća suviše prošlosti i tužnih uspomena, duša narodna oživljuje u njoj. Vjerna velikoj tradiciji odluči da ne pođe za Nijemca. U tome je Colette sestra Corneille-ovih junakinja Pauline-e i Chimène-e. Dužnost prije svega.

Barrès je uvjeren da je božanski osjećaj nužno spojen sa životom i od njega sve stvari dobivaju cijenu i uzvišenost. Ova misao božanstvenosti u svijetu je novi i vrlo važni izvor radu i mišljenju Barrès-ovu. Ono će ga voditi sve do rubova potpune vjere.

Misao božanstvenosti kod Barrès-a jest instinktivni osjećaj koji se porađa u tajinstvenoj dubini naše savjesti; to je želja za nečim drugim, potreba trajanja i protest protiv prolaznosti, nešto što je slično zanosu, geniju, misticizmu. Ovaj se je osjećaj posebno očitovao u pogansko vrijeme kod sibila, pitija, bakantica i genija; a u kršćana kod mistika i svetaca. Nadalje, pojava božastvenosti odrazuje se na posebno obilan način na nekim stalnim mjestima na zemlji, koje je religiozni instinkt izabrao, da tu sagradi svoje hramove i svetišta. To su kao sveti izvori odakle narodi crpe svoje vjerske emocije. Poezija, molitve, zanosi, ekstaze, sve što ima najljepšega i najuzvišenijega je proizvod božanstvenosti. S druge strane, ovaj osjećaj može poroditi i bolesne pojave, pogubna lutanja i ludosti, stoga je potrebna jedna snažna sila kao što je Crkva da ga disciplinira. Božanski osjećaj ima vrijednost istom tada, kad je podvrgnut zakonu. Katolicizam je njegova najbolja zaštita. Katolicizam je po mišljenju Barrès-ovu nadčovječanskog porjekla i otvoren je svim oblicima božanstvenosti u svijetu, kao što je rimski panteon bio otvoren svim bogovima pobjeđenih naroda. Drugim riječima: katolicizam je za njega sinkretizam božanskih ideja u svijetu. U tome mišljenju treba vidjeti duboki razlog zašto se Barrès bori za crkve što se ruše, za kongregacije koje progone ludi sektarci materijalističke demokracije.

Da pokaže potrebu Crkve, da disciplinira božanski zanos, on je napisao glasoviti roman *La Colline inspirée* u kojem se odvija burna i dramatična borba između duha i discipline. To je Baillard ili radije povijest Leopolda Baillarda župnika, koji ima uzvišenu ambiciju da obnovi vjerski život u krajevima između Rajne i Meuse-e. U to ime podiže opatije, kupuje jedan brežuljak, i sniva da zauzme sve mistične vrhunce svoga kraja. Ambicija uistinu uzvišena, ali Leopold Baillard nije uspio, jer je došao u sukob sa crkvenom disciplinom. Leopold revoltiran i materijalno uništen svršuje kao heretik.

Barrès neumorno analizira svoju rodnu grudu zbog veselja kojega u tome uživa, a još više zbog načela i visokih ideala koje tu otkriva. Tu je izvor njegova nacionalizma i životnog plana, što nadahnjuje njegovu političku akciju sve do smrti, kako se jasno vidi iz književnih djela kao što su *Les Déracinés, L'appel au Soldat, Leurs Figures, Les Amitiès Françaises.* Dakle kult „svoga ja“ on zamjenjuje kultom Francuske. To ne znači da se je on odrekao svoga ja, nego hoće da ga potpuno ostvari nacionalnim radom mjesto anarhičnim individualizmom. Nacionalizam je njegov instinktivan i sentimentalan.

Među osjećajima koji najviše uzdržavaju ideju Domovine, koji patriotizmu daju najvišu cijenu, dolazi na prvo mjesto božanska ideja, koju on obilno nalazi u zemlji Loreniji.

Barrès nije dopuštao da se sumnja u njegov katolicizam. „Zašto me pitaju da li vjerujem? ja sam siguran da pripadam Kristovoj civilizaciji." Doista je uživao u kršćanstvu, sviđalo mu se je kršćansko pjevanje, mir i sjene stupovlja u crkvama, velika mnoštva vjernika i propovjedi svećenika, ali za njega je kršćanstvo bilo kao poezija. Čarobno veselje, što ispunja njegov život ne misleći pri tome da mora predati sav svoj život vjeri. Barrès hoće religioznu atmosferu bez vjere, kako zapaža dobro J. Calvet, nešto što sliči mnogo onome što je Renan nazivao miris prazne posude (le parfum de vase vide) ili kako kaže otresito Thibaudet, „način iskoristiti kršćanstvo, a ne podnositi ga". To je onaj dualizam kod Barrès-a koji ga je pratio cijeli život; s jedne strane kao mislioca zanimao ga je samo njegov „ja" bez ikakova obzira moralnog, građanskog ili vjerskog, s druge strane kao političar branio je red, auktoritet i domovinu. Konačno je patriotizam pobijedio „egoizam," ali je nažalost Barrès prenio ovaj svoj dualizam na vjersko polje. Stoga je u isto vrijeme branio i napadao katoličku vjeru. Branio ju je na terenu praktičnom i političkom, a rušio i nijekao na terenu filozofskom. Stoga nije čudo da je mogao napisati roman „*Le jardin sur l'Oronte*", koji ni intelektualno ni moralno nije kršćanski. Pače i lijepa knjiga „*L'Enquête au pays du Levant*" ili „*La grande pitié des églises de France*" bolno vrijeđaju katoličku savjest.

Kao stilisti malo mu je premaca. Mnoge njegove stranice spadaju u najljepše u francuskoj književnosti.

Kao političar vruće je branio katoličke crkve. Umro je nenadano u Parizu 4 decembra 1923. Već od 1906 bio je članom Francuske akademije.

Paul Bourget

(1852—1935)

Uloga ovoga glasovitog pisca bila je časna a vrijednost neosporiva. Kroz pola vijeka svoga književnog rada posijao je veliko mnoštvo zdravih misli i osjećaja preko svojih romana u francusko društvo. Član Francuske akademije, pisac moralista, kritik i hladni analizator francuskoga, posebno buržujskog i mondenskog društva, to je bio Bourget.

Rodio se je u Amiens-u 1852 od oca matematičara, u vrijeme Flaubert-a koji je proklinjao kršćanstvo što je, po njegovom mišljenju, uništilo obožavanje Ljepote; Renan-a koji je mislio da će znanost otkriti sve tajne stvari i nadomjestiti vjeru; Taine-a koji je sve podvrgao mehaničkim zakonima determinizma, i Leconte de Lisle-a pjesnika koji je bacao anatemu na Crkvu i Krista.

Naravno i mladog Bourget-a zahvatila je ova materijalistička struja, i on se je zanosio za Taine-om i Renan-om, čitao Spencer-a i Le Play-a. Učio je medicinsku znanost, koju je kasnije napustio, ali ona se tako zasjekla u njegovu dušu, da je Bourget cijeli svoj život ostao klinik u svom proučavanju čovjeka i društva i primjeni lijekova za poboljšanje. Poraz koji je doživjela Francuska kod Sedana i prilike koje su iza toga nastale potresu ga neobično mnogo, okruži ga atmosfera pesimizma. Ipak nije zdvajao, nego je mislio da prije svega ustanovi diagnozu Francuske i potraži sredstva za njezino ozdravljenje. Iz te zamisli porodilo se je njegovo najbolje djelo: *Essais de psychologie contemporaine* (1881—1883), djelo epohalnog značenja, nadahnuto ljepotom i veličinom. Bourget hoće da ispita uzroke pređašnje nesreće francus-

skog naroda, hoće da upozna glavne ljude i vođe koji su ucijepili Francuskoj otrov od kojega boluje, napokon da dozna kakovi su to ljudi, koji su samoga njega učinili onim što jest. Dadne se na posao, i počne analizirati jednoga po jednoga svog uzora i učitelja kao što su: Stendhal, Flaubert, Renan, Taine, Baudelaire, Leconte de Lisle, Dumas Fils i drugi. Ali mjesto da ih smatra kao mrtve, on ih oživljuje, daje im dušu i srce, i kao takove ih motri i proučava. To je tada značilo mnogo.

U vrijeme najgrubljega naturalizma voditi računa o duši tako jasno i zbiljski, to je bila lijepa smjelost i novost i divna utjeha za one koji su stenjali pod težinom krutog materijalizma. „Ako uzmemo *Essais de Psychologie* kao neku vrst piščeve biografije, piše Jean Calvet, i ako u njoj tražimo prvi oblik Bourgetove misli, djelo zauzme odmah dramatičan izgled: pisac se bori, traži svoj put prema svjetlu, polazi naprijed i opet uzmiče, ranjava se svojim vlastitim tvrdnjama i konačno opet pada u nesnosni pesimizam. Sasvim jasno osjeća mjestimice da su se do jučerašnji učitelji proživjeli, da su još poglavito razjedinili i porušili, prema tome, da se organizira budućnost, treba tražiti druga sredstva pomoći". (Le Renouveau Catholique dans la littérature contemporaine, p. 100). Dakle Bourget tapka, nemiran je zbog zla što ga je otkrio, ali još oklijeva da posegne za lijekovima, pomutili su ga njegovi učitelji. Izgubio je vjeru svoga djetinstva. Na putu je da je opet nađe.

U *Essais de Psychologie* Bourget je dao prikaz svoje generacije, i upro prstom na odgovornost književnika i književnih djela. U predgovoru spomenutog djela veli on: Nema nitko od nas, da bi bio sasvim ono što jest da nije čitao to i to djelo, pjesmu ili roman, odlomke štiva iz povijesti ili filozofije.

U samoj ovoj minuti i dok pišem ove linije, jedan mladić kojega gledam, naslonio se je nad svojom đačkom klupom u krasno lipanjsko večer. Cvijeće cvate čeznutljivo pod prozorom. Nježni traci zlatnog sunca na zapadu pružaju se horizontom čudnovato lijepi. Djevojke se razgovaraju u susjednom vrtu. Mladić priget nad knjigom, možda nad jednom od onih o kojima je govor u ovoj knjizi *Essais de Psychologie*. On je sav zaronio u fraze svoga omiljelog pisca, govori s njim od srca srcu, kao čovjek čovjeku . . . . Ove riječi uvode ga u svijet osjećaja dotle jedva zapaženih. Od ove prve objave do nasljedovanja onih osjećaja razmak je uzak i mladić ga brzo prekorači". (*Essais de Psychologie, Avant Propos de 1883 ,p. VIII*)

Ovaj mladić donekle je sami Bourget.

Uspjeh djela *Essais de Psychologie* bio je stvarno velik. Mnogi su u njemu tražili putokaz kroz književni i moderni svijet. Sami pak pisac zacrtao je time svoju književnu zadaću da piše romane koji će biti „neka vrst psihološkog muzeja modernoga svijeta", kako veli Bernard Fay.

Nakon što je proučavao duše u knjigama, htio ih je proučavati u životu. God. 1885 nastupi niz romana: *Cruelle Enigme* (*1885*), *Un Crime d'amour* (*1886*), *André Cornélis* (*1887*), *Mensonges* (*1887*). Ovim romanima Bourget prekine sa naturalizmom, žestoko se obori protiv fiziologije i pokaže da je čovjek nešto više nego puko tijelo. Istina, on slijedi Taine-ovu znanstvenu metodu, ali prelazi igru mekanizma, i nazrijeva neizmjerno bogatstvo i čudnovatu tajnu života.

Kao pravi filozof, on otkriva dubinu što se krije pod prividnim životom, motri strasti, nemir i grižnju savjesti, kajanja i pokoru. Sve to otkriva i nastoji razjasniti. Ljudske slabosti bude u njemu sa-

milost. Ukratko: on je moralist kojeg muče problemi savjesti i života uopće.

Ipak se mora priznati da su romani prve periode njegova života dosta nemoralni, iako je pisac tvrdio da je to samo dovođenje do apsurda modernog naziranja. Čitaoci mnogi ne gledaju šta je pisac mislio ili htio, glavno je kako na njih djeluje, dok čitaju. To je dokaz da je Bourget još dobrim dijelom stupao utrtim stazama svojih vođa, kojih se ne može sasvim otresti i poslije svog obraćenja. Njegova duševna struktura stajala je u nekoj mjeri sve do konca života pod utjecajima koje je primio u svojoj mladosti.

No glavno preobraženje Bourget-ovo počinje sa njegovim glasovitim romanom *Le Disciple* (*1889*). Ovaj je roman gorko iznenadio pozitivistički duh u Francuskoj. Robert Greslou je učenik filozofa Adrien-Sixte-a, on je sasvim odan teorijama svoga učitelja koji se je poklonio pred tobožnjim napretkom Znanosti, porušio staro vjerovanje i stari moral, i predao se slijepo svetim čovječijim nagonima gdje je korjen svakog prava. Ove teorije Sixte-ove postanu stvarnost kod njegova učenika tako da je osramotio obitelj koja ga je primila za odgojitelja, a i on sam pogine od osvetničke ruke brata svoje žrtve. Filozof Adrien Sixte gledajući ove dvije lješine kao žrtvu i sramotu svojih teorija, i majku svoga učenika kako klečeći moli, osjetio je sam nemoć svoje misli i ponižen i ukočen stajao je pred velikom tajnom ljudskog života. Riječi: Oče naš koji jesi na nebesima . . ., kojih se je jedino sjećao iz dalekog djetinjstva, dolazile su mu na pamet, i on je plakao.

Roman Le *Disciple* potrese duboko Taine-ovim pozitivizmom i scijentizmom u Francuskoj. To je bio udarac koji je budio savjest i pokolebao vjeru u kruto materijalističko naziranje. Bourget idući za moral-

nom obnovom društva rekao je u romanu više nego je logično njegov razum mogao reći. *Le Disciple* je jezgra svih kasnijih Bourget-ovih romana: mondenski svijet, žena koja je sagriješila, ali, jer je griješila iz osjećaja i jer grijeh izravno ispašta, zadobiva neku vrst junačke aureole, dosta dugo zadržavanje na opasnim mjestima ljubavnog karaktera, topla atmosfera gdje se prizori odigravaju i t. d. Zatim dolazi filozofska i psihološko fiziologijska teza i konačna rečenica koja primjenjuje događaj na životno vladanje. Međutim mora se istaknuti da je *Le Disciple* mnogo jednostavniji od ostalih idejnih romana Bourget-ovih, jer nema paralelnih radnja i brojnih lica.

Konačno u *Disciple-u* više je djelovanje piščeve podsavjesti nego razuma, još Bourget nije bio vjerski preporođen, kako bi se iz romana moglo donekle suditi. On je nastavio pisati kao da tragedije u *Disciple-u* nije ni bilo. Putuje u Italiju odakle 1891 donosi finih utisaka koje tiska u djelu *Sensations d' Italie*, zatim izdaje vrlo zanimljivu knjigu o Americi *Outre-Mer* (*1894*), gdje se naziva „kršćaninom želje." Mnoštvo drugih romana nizali su se jedan za drugim kao *Un Coeur de femme 1890*, *Cosmopolis* (*1893*), *Une idylle tragique* (*1896*), *La Duchesse Bleue* (*1898*), ali nisu pokazivali ništa osobito u životu pisca. Sadržaj svih ovih romana jest stroga analiza griješnih strasti što vrlo malo odgojno djeluje. Ipak tu i tamo blijesne po koje svijetlo piščeve moralne i vjerske evolucije, dok konačno oko 1900 svečano zaključi i proglasi javno, da je kršćanstvo jedino kadro ozdraviti bolesnu Francusku. Dugotrajno njegovo istraživanje dovelo ga je do toga zaključka. Stoga 1900 Bourget je postao kršćanin i srcem i razumom, te u svojim romanima budućim nastupa kao kršćanski moralist.

Roman *L' Etape* (*1903*) usko povezuje duševne pojave sa moralnim i socijalnim stanjima. Obitelj Monneron nije se dostatno zaustavila na putu, nego je mimoišla potrebne postaje. Htjela je popeti se suviše brzo iz seljačke sredine u građansko stanje ne misleći da svaka evolucija zahtijeva neko normalno stanje, inače nastupaju neugodne posljedice i nagli posrtaji kao što se je dogodilo u obitelji Monneron. Profesor Monneron vrlo je čestit čovjek, premda je slobodni mislilac. Odgojio je svoju djecu bez vjere. Na veliko iznenađenje očevo njegova kćer Julija pomanjka u dužnosti čestite djevojke slušajući savjete nekog mladog grofa, prijatelja njezine braće. Njegov sin Ante, činovnik u banci krivotvorio je potpis, i digao važnu svotu novca. Drugi njegov sin Ivan želi da se oženi kćerju profesora Ferrand-a, dobrog katolika, no ovaj ne da svoje kćeri Ivanu, jer nije vjerski odgojen. Stoga se Ivan približuje malo po malo katoličkoj vjeri i tumači razočaranom ocu da su mu djeca pošla zlim putem, jer nisu imali jakih principa za svoje moralno vladanje u životu, a to je Bog i Božji zakoni.

Vjersku evoluciju Bourget-ovu, kako se je očitovala snažno u glasovitom romanu *l'Etape*, potvrđuju jasno njegovi kasniji veliki romani. *Un Divorce* i *l'Emigré*. U prvom dokazuje da katolicizam spasava i čuva obitelj, a u drugom da spasava čitavu rasu i prema tome cijelo ljudsko društvo. Stoga treba misliti katolički, ako hoćemo sačuvati bitne realnosti života i društva.

U romanu *Démon de Midi* on ide još dalje. Uvjeren je da katolicizam nije filozofija prema kojoj treba urediti svoje mišljenje, nego, što je mnogo teže i najvažnije, treba po vjeri živjeti. Inače ako se ne živi kako se misli, dogodi se vrlo lako da se misli kako se živi.

U takvome mišljenju i uvjerenju zatekao je Bourget-a veliki svijetski rat, koji je svojom grozotom uskrsnuo neka nova pitanja, a vječnim dao posebnu važnost. Ratna kosa smrti koja ništi život milionima postavlja strašno pitanje smrti, i Bourget ga obrađuje u romanu *Le Sens de la Mort*. U svijetlu Evanđelja pisac pokazuje da jedino katolička nauka može dati odgovor na velika pitanja rata i smrti. Mladi poručnik Le Gallic teško je ranjen u ratu, došao je u bolnicu gdje ga liječi glasoviti kirurg Ortègue, bezvjerac koji ima za ženu Le Gallicovu sestričnu. Ortègue boluje od raka, i kako zna da mu nema spasa, odlučio je, da se ubije, kad mu bude najteže, međutim je naveo i svoju ženu da to isto učini. Le Gallic je na ratnim poljanama upoznao smisao života, postao dobrim vjernikom i prikazuje svoj život za spas one koju je negda ljubio. Doista Le Gallic sasvim predano umire prkoseći mukama, ali uviđajući da je Bog uslišao njegovu molitvu. Gospođa Ortègue se obraća uviđajući da je obveza ne veže, jer je učinjena u zabludi.

Drugi ratni sujet obrađen je u romanu *Le Coeur Pensif ne sait où il va*. Rat je naime približio socijalne klase miješajući ih zajedno neko vrijeme. Stoga se pisac pita da li će time iščeznuti zauvijek granice društvenih klasa. Odgovor je na to negativan, ne može se mimoići obitelj ni društvena sredina, Gospođa Servière velika buržujka ne udaje se za Bernard-a Moncour radnika koji je postao časnik iako je plemenit, iako se vole, jer je po srijedi zapreka društvenih klasa. Romani *Le Danseur Mondain i Lazarine* također su uzeti iz ratne drame i puni su kršćanskog svhaćanja boli. Posebno još treba istaknuti jedan od najpotresnijih i najuspjelijih Bourget-ovih romana *la Geôle* gdje se rješava problem atavizma,

duševna i tjelesna naslijeđena baština. Bijedni Violis pripada obitelji u kojoj hara baštinjenja misao samoubistva, i tako svi članovi dospijevaju u zatvor. Liječnik materijalist koji dolazi da ih liječi, ne nalazi drugo sredstvo nego izjavljuje da jedino katolička vjera može dati utjehu u zidovima teške tamnice.

Poslije Stendhal-a nitko nije tako savršeno bio spretan u moralnoj analizi kao Bourget. O najmanjoj sitnici u moralnom djelovanju on vodi računa i tumači njezino svojstvo i važnost. Značaj, riječ, osjećaj, čin, sve je istaknuto i objašnjeno. Intriga uvijek dobro izvedena, usprkos epizoda i digresija. Usprkos mnogih kršćanskih rješenja, pouke ipak djela Bourget-ova uznemiruju katoličkog kritičara zato što su opisi i boje katkada preveć senzualne.

Srca ljudska bolesna, puna truleža i dosta jaki pesimizam provejava njegove romane. I najplemenitija srca puna su mana i moralnog truleža. Istina pisac pruža lijek za ozdravljenje, ali nekako hladno, bez utjehe, evađeoske dobrote i veselja. Izgleda da je katolička vjera više znanstvena hipoteza koja se obistinjuje nego metafizična istina koja dolazi od Boga. To je dakle onaj nemir kojega osjeća katolik, kad je govor o Bourget-u. S druge strane mora se priznati da je Bourget pridonio mnogo za duhovnu obnovu Francuske, i on je snažno upozorio da treba zakon poštivati, inače svaki koji ga povrijedi, nosiće od toga posljedice ili on sam ili netko od članova njegove obitelji. Tim je Bourget postao veliki moralist kršćanstva i inicijator kršćanske obnove u Francuskoj

Bourget je, par excellence, slikar suvremenog, posebno mondenskog društva, ali i njegov sudac, moralist i liječnik. Ispituje rane i krize, ukazuje na njihove uzroke i posljedice. Drugim riječima razotkriva u sitnice prazninu duše bez vjere i ogromnu lažnost

svjetske komedije. Balzac je rekao da je katolička vjera najveće sredstvo socijalnog poretka, (le catholicisme est le plus grand élément de l'ordre social), taka je mislio i Bourget. Ova misao provejava duboko njegove romane, osobito druge periode, i završuje ih. To znači da se je daleko odvojio od učitelja i vođa svoje mladosti. Umro je potpuno kršćanski u 83 godini života, u Badnjoj noći 1935.

René Bazin
(1853—1932)

Bazin je katolički pisac bez prigovora. Svaka njegova linija to svjedoči. Odmah u prvim svojim romanima ustaje protiv naturalističkoga realizma u književnosti dokazujući kako je prva i najglavnija pogreška toga grubog realizma baš u tome, što je šutke prešao preko velike duševne realnosti; što je pozornost svratio jedino na čovječje nagone i smatrao čovjeka robom zločestih strasti. Drugim riječima: Bazin se obara na jednostrani i uskogrudni realizam u ime širega i pravoga realizma, koji ne zanemaruje dušu i njezine uzvišene pojave u čovjeku.

Ovaj simpatični pisac rodio se u Angers-u 1853, gdje je kasnije bio profesor prava na katoličkoj univerzi. Djetinstvo je proveo u prirodi, u prijateljstvu sa suncem, maglom, cvijećem, šumom, pticama i težacima. Priroda i selo razvili su u njemu sklonost poeziji i promatranju.

Od francuskih romanopisaca najviše je cijenio Fromantin-a, Alphonse Daudet-a i Maupassant-a. Fro-

mantin mu izgleda najsličniji. Njegova tačnost, psihološka pronicavost i prirodna jednostavnost upravo ga zanose.

Tokom svog života napisao je oko pedeset djela bilo romana bilo novela ili putopisa po Italiji i Španjolskoj. Ništa nije napisao, što nije doživio ili vidio. On se ruga onima koji misle da su upoznali radnika ili težaka, ako su jedanput s njim razgovarali prolazeći u autu na plažu ili hladanje. Treba zato vremena i velikog iskustva.

Najpopularniji je Bazin-ov roman *La Terre qui meurt.* To je potresni roman iz seljačkog života u kraju sjeverozapadnom francuskog departmana Vendée-e Gospodarstvo i zemlja zakupnika Toussaint Lumineau-a izumire. Iznevjerio se je njegov sin Franjo, iznevjerio se Driot. Ostao je nesretni i nakazni bogalj Mathurin nesposoban za posao. Imanje je rasprodano na dražbi: Franjo se ne vraća iz grada, Driot negdje tumara u Americi, bogalj Mathurin završuje svoj nesretni život dok se je nalazio na putu svojoj odabranici, koja ga je negda unesrećila, a sad bi imala donijeti mu sreću kao njegova žena i gospodarica imanja. Usprkos napora i opiranja staroga Lumineaua njegova najmlađa kćerka Ruža ljubi iskreno i jako slugu Ivana Nesmy-a, koji zbog toga biva otpušten iz službe. Starija njezina sestra Eleonora također napušta kuću i odlazi s Franjom. Ruža ostaje kućanica i radi od jutra do mraka. Napokon joj se dopusti da smije poći za Ivana Nesmya, i dovesti ga na imanje. Tako procvjeta novi život u vandejskim močvarama. Ivan i Ruža zagospodare, a ime starog Lumineau-a izgine.

Ovaj je roman napisan plemenitim žarom i dubokom simpatijom prema braći seljacima i težačkom životu. Prikazan je vrlo vjerno tijesni život težaka sa

zemljom koju obrađuje, njegova veselja, njegovi uspjesi i gorki doživljaji.

Jedanput kad se počne čitatati ovo djelo, ne može se ostaviti, a da se ne dovrši. Tako je to živo, nježno, zamamno i slikovito, a nada sve iskreno i tačno.

Svatko mora priznati da je vrlo tačno prikazan vandejski majur. Ima mjesta gdje Bazin dostiže Maupassant-a i Flaubert-a. Uzmimo njegov opis oranja u Vandeji pa ćemo se uvjeriti da je preciznije od opisa jednog Rosa Bonheur-a, Georges Sand-ove. „Pod udarcem biča sagnuše se leđa kobile, koja je bila na čelu; volovi spustiše rogove i odupriše se nogama; lemeš zareže ječeći kao kosa, kad je bruse; smeđa se zemlja otvori praveći visoki nasip koji se je lomio dižući se i rušio natrag kao voda koju sječe pramac lađe. Dobre su životinje stupale ravno i krotko. Pod njihovom kožom koju je pravilno podrhtavanje nabiralo, gibali su se mišići ne pokazivajući većeg napora, no kad bi vukli prazna kolica po ravnom drumu. Trava je padala iščupana s korjenom: djetelina, divlji ovas, trputac, pasji rep, bedrenik, smiljkita sa žutim cvijetom, već pomiješanim smeđim mahunama, paprat koja se je naslanjala na svoje savijene paome kao mladi posječeni hrastovi. Para se izvijala iz svježe zemlje, u koju je iznenada prodrla toplina dana. Sprijeda pod nogama životinja dizala se prašina. Zaprega se krećala naprijed ovijena riđim oblakom kroz koju su proljetale muhe. Mathurin u hladu oskoruše promatraše zavidno, kako se niza stranu spuštaju: otac, brat, siva kobila i četiri vola iz njegove kuće, kojima je hrbat postajao sve manji po nizbrdici" (*La Terre qui meurt p.* 114).

Dakle Bazin je realist, ali realist nježan, istinit, bujan i dirljiv. On osjeća prirodu kao Vergilije i vidi suglasnost njezinu sa našom dušom, načelima i osje-

čajima. Njegov je duh smiren, jer ga je smirila kršćanska filozofija; on vrjeruje i on se nada. Lica osjećaju katolički. Stoga nije čudo da one koji ne vjeruju iznenađuje golemi optimizam Bazin-ovih lica.

Godine 1901 pojavi se Bazin-ov roman, „*les Oberlé*," gdje se crta život Alzačana, francuske braće pod njemačkom upravom. Ovo mu je djelo otvorilo put u Francusku Akademiju, gdje je ostao članom kroz 30 godina. Tačnost spomenutog djela priznaju i sami Nijemci.

Uopće treba istaknuti da je narav Bazin-ova prikladna za poeziju malih stvari, nježno i raznoliko crtanje. Daleko je od njega svako suhoparno, sistematično raspravljanje; njegova misao pretvara se u osjećaj i emociju, i nameće se svojom očiglednošću. Teorije stare prolaze, dok iskrene umjetničke slike i prikazi ostaju, stoga će i romani Bazin-ovi ostati privlačivi za dugo vremena. Istina mnogi su ga omalovaživali, ali to je najviše stoga što je uveo katoličke osjećaje i katoličko mišljenje u svoje romane, što nije u „modi" kod velikog broja francuskih romanopisaca.

Osim još drugih romana kao sto su *les Nouveaux Oberlé, De Toute son âme, l'Isolée, Donatienne Davidée Birot,* i drugih, on je napisao velevažno djelo: *la Vie du Père de Foucauld,* gdje se pripovijeda čudnovati život francuskoga časnika, koji postaje saharski pustinjak i apostol Tuarega. Ovo je djelo puno kršćanske duhovnosti i kršćanskog djelovanja.

Godine 1932 nestalo je sa zemlje simpatičnog romansiera, profesora na sveučilištu, suradnika najstarijeg pariškog dnevnika *Journal des Débats,* člana Francuske Akademije, časnika Legije časti, presjednika Društva kršćanskih publicista, posjednika velikog krsta reda sv. Grgura Velikog i t. d.

Henry Bordeaux

(1870)

Među mnogim učenicima Baurget-ovim ističe se posebno Henry Bordeaux prvorazredni romanopisac. Rođen je u Thonon-u 1870 u Savoji. Poput Barrès-a on je uočio svu moralnu i zdravu snagu privrženosti prema svojoj rođenoj grudi. Još više, poput Bourgeta shvatio je golemu vrijednost kršćanske tradicije i nastojao pokazati u svojim djelima da je jedino kršćanstvo kadro spasiti dostojanstvo čovjeka iz kaosa pojedinačnih hirova i nesređenih prohtjeva. Stoga je zaslužio da se nazove „romanopisac francuske obitelji." Ono što je ismijavano i prezirano kroz dugo stoljeća u ime napretka znanosti i umjetnosti, Henry Bordeaux nastoji uzvisiti i na pravo mjesto staviti u ime samoga životnog opstanka ljudskoga društva.

Svoj književni rad započeo je Bordeaux kritičkim studijama o Ibsenu, Loti-u, Heredia-i, Anatole France-u, Bourget-u i drugim, što je kasnije izdao u knjizi *Ames modernes.* Prvim udarom njegove su kritike privukle pažnju publike. Imajući dužnost da piše kazališnu kroniku u *Revue Hebdomadaire* pokazao se je također vrlo duhovitim i vještim fejtonistom. Međutim, prvi veliki uspjeh postigao je Bordeaux svojim romanom *la Peur de vivre* (1903). Svrha ovog djela jest oživjeti snagu i muževnost u francuskoj obitelji gdje se je umješala neotporna i štetna sentimentalnost. Čovjek ne smije umaknuti pred pozivom dužnosti i sudbine, ma kako put bio trnovit i težak. Ne smijemo se plašiti ni posla, ni velikih radosti, ni velikih muka: ove su samo objava naše ljudske prirode. Lica u romanu *la Peur de vivre* podjeljena su na dvije protivne grupe: s jedne strane slabići i

egoisti, a s druge junaci, svatko je nagrađen ili kažnjen osjećajem zadovoljstva zbog izvršene dužnosti ili žalosti zbog propuštene sreće.

Iza toga romana slijedili su drugi: *le Lac noir* (*1904*); *la Petite Mademoiselle* (*1905*,) *les Roquevillard* (1906); *les Yeux qui s'ouvrent* (*1908*), *la Croisée des chemins*, *la Neige sur les pas* (*1911*). Roman *les Roquevillard* izlaže tezu obiteljske solidarnosti. Kao u *la Peur de vivre* i ovdje je dekoracija savojska. Opisi Chambéry-a i njegove okolice upravo su veličajni. Veličina u jednostavnosti to je impresija Bordeaux-ovih romana.

Rat, kojega je motrio sasvim iz bliza, potakao ga je da napiše: *les Derniers jour du fort de Vaux*, *les Captifs délivrés* i životopis *Guynemer*.

Putovanja u Egipat, Palestinu, Siriju, Italiju i Švedsku proširila su mu pogled na svijet i nadahnula nove teme. To se jasno vidi u pripovijesti *„Yamile sous les cèdres“* (1923) i u glasovitom romanu *„la Maison morte* (1922). Godine 1928 izdao je djelo *„Sous les pins aroles,“* a 1931 *Murder-Patry*. Osim toga Bordeaux je napisao jednu od najuspjelijih modernih vilinskih priča koja je puna čara: *la Nouvelle Croisade des enfants*.

Koliko je Henry Bordeaux uvažen, dokaz je i to što ga je Francuska Akademija izabrala za svoga člana. Doista njegov je stil pun čara, otmenosti i bogatih psiholoških analiza. Njegovi se romani ističu koliko savršenošću forme, toliko opet i moralnom stranom. Ipak mora se napomenuti da neki romani baš nisu za svakoga, jer mogu lako skandalizirati naivne duše i raspaliti preko mjere vrlo osjetljiva srca. Usprkos ove selekcije, koju bi katolički kritičar imao učiniti u romanima i novelama, Henry Bordeaux ostaje veliki katolički pisac, koji je mnogo predonio duhovnom preporodu Francuske.

Brunetière

(1849-1906)

Rodio se u gradu Toulon-u 1849 od kršćanskih roditelja. Poput mnogih drugih gimnazijalaca toga vremena i on zanemari vjeru svoga djetinstva i postane pozitivist i pristaša teorije evolucije. Vjerovao je samo u neprestani napredak ljudskoga roda i svršetak svega u ništavilu, u nirvani.

Čitao je svega i svašta. Godine 1871 postane profesor, a 1875 urednikom glasovite smotre *Revue des Deux Mondes* gdje je štampao svoje glasovite članke o književnosti. 1886 postane profesor književnosti u „Ecole normale“, a 1893 na čuvenoj Sorboni u Parizu. Iste godine primljen je u Francusku Akademiju među 40 besmrtnika.

Brzo iza toga Brunetière putuje u Italiju da se nagleda talijanskih ljepota i nadivi nenatkriljivoj umjetnosti koju krije i posjeduje katolička Italija. Italija je bila za nj put u Damask. Katolička Italija i francuska književnost sedamnaestog stoljeća, osobito Bossuet i Pascal, počeli su drmati vjerom Brunetière-ovom u Comte-ov pozitivizam i Darvinov evolucionizam. Evo šta piše tadašnjem uredniku *Le Temps-a*: „Stalno je da su me proučavanja XVII stoljeća navela u religiozna i moralna pitanja. Tražio sam ne bi li se dalo naći sredstvo kojim bi se osnovao laički moral (moral bez Boga, bez apsolutnog bića). Tražeći tako najprije sam uvidio da je to teško; zatim da je opasnije negoli teže; napokon da je nemoguće. I tako sam se obratio na stranu religioznih ideja, za koje sam prije bio indiferentan.“ Brunetière je opazio da se bez razloga boj vodi između vjere i znanosti, stoga namisli da ih treba izmiriti i tako dođe do njegova

dva glasovita članka *Après une visite au Vatican* i *Banqueroute de la science*

Najprije Bruntière priča kako je razgovarao s Leonom XIII koji mu je priopćio neke misli, koje zaslužuju da ih objavi. Zatim nastavlja da razlaže kako se je znanost podigla protiv religije i htjela da je nadomjesti. Borba je bila gorka i strašna, ali je opet vjera pobjedila. Znanost je išla za isključenjem natprirodnog iz svijeta, i bilo je nastupilo oholo uvjerenje da budućnost pripada znanosti, „l'avenir est à la science." Ali šta se je dogodilo? Znanost nije mogla da odgovori na najglavnija pitanja koja nas muče. Koliko ljudi, toliko je bilo riješenja. I tako je nastupio „bankrot znanosti." Moderne su znanosti uistinu napredovale, ali su u svojoj bahatosti htjele više nego su bile kadre, pa su i bankrotirale. Htjele su nadomjestiti Boga i vjeru, ali to je bio posao luđaka, jer jedino Bog i vjera daju smisao i odgovor životu. Nema morala bez religije, ni religije bez Boga. Otada vjerski problem najviše ga zanima. Uvjeren je ubuduće da se ništa ne može osnovati na pozitivizmu. Nema društva bez morala, nema morala bez vjere, nema vjere bez kršćanstva. Konačno 1900 u svom glasovitom govoru u Besançon-u izložio je javno i svečano zašto i kako se je povratio katolicizmu. Tako on otvara zoru dvadesetoga stoljeća s vjerom u katoličku Crkvu.

Kritičar koji je svojom opreznom i snažnom ličnošću najviše djelovao poslje Taine-a i Renan-a jest bez sumnje Ferdinand Brunetière. Srastven dialektičar i neobično logičan u borbi imao je dosta u sebi teološkog. Žestoki polemičar, on je podavao svemu čega bi se dotakao život, boju i dubinu. Obilje dokaza, solidnost informacije i duboka poniznost to su njegova svojstva. Iako je u svom početku bio tvrdi

pozitivist i dijete svoga vijeka, ipak se je uvijek trsio da bude objektivan. Primjenivši nauku evolucije u književnim djelima stvorio je posebni sistem kritike. zanimljiv, iako ne tačan.

On je sam izjavio da treba pisati historiju francuske književnosti slično kao što se pravi karta jedne zemlje da se poda tačna ideja njezina relijefa, snošaja i proporcija njezinih dijelova. Knjige u kojima je iznio svoje kritičke poglede jesu: *le Roman naturaliste* 1884, *Histoire et littérature, Etude critique sur la littérature française* 1880-1907, *les Epoques du théâtre français,* 1892, *l'Evolution de la poésie lyrique au XIX siècle,* 2 vol. 1894, *Manuel de l'histoire de de la littérature française* 1898.

Nema sumnje da nauka evolucije nije dostatna da protumači sve, ali ona je utoliko korisna ukoliko tumači utjecaj jednog književnog djela na drugo djelo. On je jasno pokazao da je jedan od principa koji mijenjaju ukus publike taj da svaka generacija hoće, da učini nešto što nije učinila prošla, stoga historija književnosti sastoji se od niza književnih epoha.

U duši svojoj on je ostao klasik. Baveći se književnim djelima XVII stoljeća utvrdio je da su ona bila puna realizma, stoga je žestoko napadao one koji su zastranjivali s toga puta.

Oborio se je na naturalizam, individualizam, diletantizam i impresionizam.

Dobro veli Delmont da su osjetili Brunetirèove udarce naturalisti, zolisti, simbolisti, dekadenti romantičari hugolatri . . . dramaturzi, žurnalisti uvijek gladni reklame, molijeristi i fanatici neizdanih, volterijanci, rusoiste, enciklopedisti, ideolozi, fenelonci, kartezijanci i rusofili, germanofili i anglomani. Svuda su padala teška taneta njegova.

U zadnje vrijeme širio je svoje ideje nesamo

perom nego i govorom. Bio je neobično velik govornik. Odatle tri sveska govora: *Discours de Combat* 1900, 1903, 1907. Pitanja vjerska i socijalna najviše su ga zanimala, stoga piše *Sur les Chemins de la croyance*, 1904, *Questions actuelles*, 1906, *La Science et la religion*, 1907. Brunetière je tražio jedino, istinu, držao je da književnost nije šala i zabaav nego sredstvo psihološkoga istraživanja i moralnoga usavršavanja. Stoga su ga optuživali da je doktrinarac i suviše discipliniran. To je zato što je otvoreno govorio istinu i mrzio svaki nered i diletantizam.

Kao profesor u *Ecole normale* bio je progonjen od sektarske republike jedino zato, jer je postao uvjereni katolik i napustio indiferentizam i racionalizam. S istoga razloga nije dobio katedru u Collège de France-u, iako su učenjaci i književnici bili za nj.

Za vrijeme separacije Crkve od države u Francuskoj on je pripravio i potpisao jedan manifest, gdje je tražio od biskupa da prime zakon o separaciji, ma kako nezgodan bio, i da osnuju tako zvane „associations cultuelles." Rim je osudio ovaj način mišljenja, i Brunetière se kršćanski pokori. Umro je 1906.

Isčeznuće književnih i filozof. škola

1900- 1930

Prvi karakter suvremene epohe jest izčeznuće raznih književnih i filozofskih, sistematičnih nauka. Više nema kao u osamnaestom stoljeću "filozofa", niti klasika, realista, naturalista ili pozitivista kao u

devetnaestom stoljeću. Oko 1890 svaki pisac počinje sam po svojoj volji da stvara doktrinu i književnu vrstu. Istina, ima grupa osobito među pjesnicima, ali to je samo prolazno. Nesamo što nema književnih škola, nego pisci ne ostaju dosljedni ni u svome načinu već mijenjaju razne. Na primjer Anatole France piše legende svetaca, sentimentalne romane kao i analističke i simbolistične. Tendencije su mnogobrojne i raznovrsne.

Međutim, iako je teško grupirati suvremene pisce u određene kategorije, ipak se mogu nazrijeti opće smjernice.

Oko 1900 francuski je svijet bio sit naturalizma; znanost nije održala svoje obećanje, stoga su impresionizam i simbolizam stupili na pozornicu. Proza je ipak nastavila i dalje da igra socijalnu ulogu pružajući sve moguće senzacije i osjećaje rafiniranoj i materijalno dobro opskrbljenoj publici. Tražilo se je da svi dijelovi tijela vibriraju u što većoj mjeri, „art sensoriel." Najjači pisac toga vremena bio je, bez sumlje, filozof *Bergson*, koji je svojim fluidnim stilom i teorijama koje su razumu oduzimale prvenstvo, upućivao na senzibilnost kao izvor spoznaje.

U oceanu ove senzibilnosti čuo se je glas drugog filozofa *Charles Maurras-a,* koji u strašnoj knjizi *Amants de Venise* (1902) postavlja protivnu tezu pozivajući Francuze da se opru svim silama osjećaju. Njegova nauka duboka, povezana i snažna išla je za tim da oslobodi francusku osjećajnost pijanog zanosa, da poruši revolucionarne ideje, romantičku mistiku i republikanski režim. Maurras je uspio da okupi oko sebe mnogo pristalica, više revija, i da stvori svoj dnevnik „Action française, (1910). Međutim, teško je bilo boriti se protiv golemoga potoka. Francuzi su htjeli tada samo da razume, rade, uživaju, pjevaju

i plešu, dok nije kucnuo čas svjetskoga pokolja 1914, koji je izmijenio mnogo toga. Proza prožeta vatrom boli postala je nešto opornija i tražila tvrde i grozne utiske.

Što se tiče poezije, ona je tražila snagu u simbolizmu kojega su neki miješali sa naturalizmom (naturizam) kao Saint — Paul Roux; drugi kao Jules Romains, Durtain i Vildrac stvorili su pokret zvani „unanimizam" koji je išao za tim da pokaže dušu masa.

Ali od svih grupa koje su izišle iz simbolizma najjača, najživlja i najzdravija je katolička grupa. To nije čudo nikakovo, jer je simbolizam zahtjevao strogu moralnu disciplinu, on se je bio pobunio protiv krute materije, pa da bi imao smisao, bila mu je nužna vjera u duhovni život. Katolicizam je njegovim težnjama širom otvorio vrata toga svijeta. Tri velika pjesnika između 1900-1914 jesu tri mistika: Claudel, Jammes i Péguy. Oni su uzdigli poeziju, očistili je i poslužili se njome za pojave svrhunaravnog svijeta.

Jednu čudnu grupu ostvario je pjesnik Guillaume Apollinaire (1880-1918). On se je ugledao u svoje prijatelje slikare Picasso, Braque, Derain koji su nastojali da oslobode umjetnost od svake imitacije oblika vanjskog života, nego da ona suvereno vlada i stvara vanjski materijalni svijet. Ona ima samo da sugerira estetičke utiske. To je tako zvani *kubizam*. Apollinaire to isto kuša proizvesti u poeziji i dobro je uspio u djelu *„Alcohols*, 1913. Kubizam je cvao osobito 1917-1918 zastupan po pjesnicima Cendras, Reverdy i Jakob.

Iza rata mogu se naći u Francuskoj sve vrste poezije. Svaka klasa i svaka partija ima svoju, komunisti i socijalisti svoju naturalističnu; monarhisti i desničari su više klasici, drugi su opet romantici, dok

su katolici i ostali umjereni simbolisti.

Kao nastavak kubizma pojavi se oko 1917 čudnovata škola *Dada*, koju su osnovali u Cirihu Rumunj Tzara, Alzačanin Arp i Nijemac Huelsewbeck. Ova grupa imala je neko vrijeme uspjeha. U početku kao i kubizam išla je za tim da stvori pjesnički svijet koji nema veze s materijalnim, ali naskoro zanijekala je sve: društvo, publiku, inteligenciju i književnost, ukratko vrijednost svih stvari držeći da sve naše riječi i civilizacija nisu drugo nego varka i besmisao. Dada se je izgubila u buci i ustupila mjesto *nadrealizmu* (surréalisme) koji je nastavlja.

Eto otprilike kakav je smjer književnosti u XX stoljeću.

Vodile su se mnoge ankete da se pronađu formule, koje bi najbolje označile duh, smjer i značaj književnosti XX stoljeća. Fernand Gregh misli da riječ *humanizam* najbolje odgovara, jer naše vrijeme hoće život i jasnost: Saint Georges de Bouhélier i grofica Noailles misle da je to *naturizam* jer naše vrijeme hoće život, a ne snove.

Jules Bois je za riječ *misticizam*, za Morés-a je to *unanimizam*, za Paul Adama *amoralizam*, za Nicolas Beauduin *paroksizam*, za Marinetti-a *futurizam*, za druge *integralizam*.

Drugi opet vide neku vrst književnog *nacionalizma* i povratak klasičnoj disciplini.

Promotrivši sve razne struje i pojave uvaženi kritičar Jean Calvet veli, da bi možda riječ *mistični realizam* bila najspretnija. Zaista pisci naših vremena u velikoj su mjeri realisti; gledaju stvari onakove kakve su, ali se razlikuju od realista prošloga stoljeća, ukoliko hoće i žele da crtaju čitavu realnost, nesamo materijalnu nego i duševnu. Oni su uvjereni da je zadaća umjetnika, da iz materijalne realnosti oslobodi

duboki duševni smisao. Prema tome, oni su mistici. Ovaj novi realizam prijatelj je vjerskog osjećaja i vjerske realnosti koja je postala opet važni književni predmet.

Ernest Psichari

(1873-1914)

Čovjek žarkog sunca i pustinje, vojnički časnik, kolonist, ratnik, Francuz staroga kova, čovjek prava, zakona i visokog duha. Unuk Ernesta Rénan-a, ali „koji je stupio na stranu svojih otaca protiv svoga oca", da se poslužimo njegovim riječima koje je izrekao govoreći o Maurice Vincent-u: „Il a pris le parti de ses pères contre son père."

Bio je sin Ivana Psichiari-a i Noemije Rénan, kćeri Ernesta Rénan-a. Bio je kršten, ali nije imao kršćanske odgoje, nego je živio u atmosferi djeda Ernesta Rénan-a, to znači, daleko od Krista, daleko od nauke o istočnom grijehu.

Srednju školu pohađao je u liceju Henrika IV. Bio je vruć, radin, gorljiv, velikodušan, željan doživljaja i veličine. Stupio je rano u intimni doticaj sa Jacques Maritain-om a kasnije i sa Péguy-em koji ga je zagrijao za socijalizam, dreyfizam,* antimilitarizam i sve druge snove toga vremena.

* **Dreyfus-ova afera.** Kapetan artilerije Albert Dreyfus optužen je 1894 da je izdao Njemačkoj vojničke dokumente. Iste godine bi osuđen na doživotni zatvor i na vojničku degradaciju. Ova osuda uzdigne prašinu u cijeloj Francuskoj. Jedni su bili za, drugi proti Dreyfus-a.

God. 1897 optuže jednoga drugog vojničkog zapovjednika Esterhazy-a da je bio krivac i stanu tražiti reviziju parnice Dreyfus-

Rado je čitao Bergsona, Racin-a i Baudelaire-a. Premda nije ništa vjerovao, ipak je čitao Evanđelje, Imitaciju, Pascala i Bossuet-a. Ovo čitanje, iako Psichari nije slutio, tajinstveno je djelovalo i miniralo u njemu duh scientizma iz XIX stoljeća.

Imao je veliku želju da se upozna sa svim, ali nije imao reda i discipline. Važiti i biti vrijedan to je bila glavna nota njegova života. Da se to postigne, znao je da treba imati neke stalne principe i da se treba držati stalnog reda. Stoga da izbjegne neradu stupi u vojnički život. Osjećao je istinsko veselje u vojničkoj organizaciji, jer ga je ona spasavala od umjetnih i ništetnih užitaka i zabava mondenskog života. Vojnička diciplina unijela je mir u njegovu savijest i vedrinu u njegov duh. Toliko je cijenio vojnički život da se je prijavio, nakon obligatne službe, za daljnih pet godina kod kolonijalnog topništva.

Kakovi su osjećaji obuzimali njegovo srce svjedoči nam najbolje njegova knjiga *Appel des Armes* koja je izišla 1913. Tu on prikazuje vojničkog časnika kapetana Nangès-a koji drži veoma mnogo do svog vojničkog poziva i od te ideje živi. Drugo lice Maurice Vincent sin nekog profesora antimilitariste,

ove. God. 1898 u januaru Esterhazy je oslobođen jednoglasno. Dva dana iza toga iziđe pamflet Emila Zole „Optužujem" gdje iznese da je ratno vijeće hotimično i po nalogu oslobodilo Esterhazy-a. Zola bi osuđen na godinu zatvora i 3.000 franaka globe. Osuda nije izvršena.

30 augusta poručnik Henry priznao je da je lažno svjedočio protiv Dreyfus-a. Bi odmah uhvaćen, ali počini samoubijstvo u zatvoru. Zbog toga odluči se ponovno revidiranje Dreyfus-ve parnice.

3 juna 1899 parnica je poništena. Dreyfus ponovno iziđe pred ratni sud koji potvrdi osudu iz 1894, ali smanji kaznu na 10 godina zatvora. Iste godine Dreyfus je bio pomilovan od presjednika republike. Nastupi nova revizija parnice 1903, kad je Dreyfus konačno oslobođen i povraćen u vojničku službu, te odlikovan legijom časti.

ali koji u dodiru sa Nangès-om zadobiva vojnički i patriotski zanos. Nangès se međutim ne zadovoljava da ovome mladomu vojniku pokaže potrebu vojničke discipline, nego nastoji da stvori u njemu vjeru u mističnost toga staleža. Psichari je naime uvjeren da je potrebna vjera u neki tajinstveni život, ako hoćemo da naš vanjski život bude potpuno aktivan. To je život duše i duhovni svijet koji jedini daje smisao fizičkome i tehničkom životu.

Stoga pojava ove knjige proizvede veliko uzbuđenje, jer je bila u suprotnosti tolikih tadašnjih ideologija. To je bilo uskrsnuće viteškog staroga duha. Francuzi su se tom prigodom sjetili Alfreda Vigny-a koji je napisao *Servitude et Grandeur militaires.* Dok je Vigny tješio vojničko ropstvo razmišljanjem njegove veličine, Psichari ide još dalje te uzvisuje samo ropstvo koje nije drugo nego ljubav suverenog reda. Ova koncepcija vojničkog života poprimila je time čisto vjerski karakter.

Afrika, nova zemlja, začarala je Psichari-a. Mnoge svoje prve utiske on je bilježio i kasnije izdao u knjizi *Terres de Soleil et de Sommeil.* To je ujedno njegovo prvo književno djelo. God. 1908 Psichari se povrati poslije svog prvog putovanja u Mauretaniju natrag u Francusku. Tu se sastane sa svojim prijaleljima Peguyem i Jacques Maritain-om. No oni su bili sasvim drugi nego ih je ostavio. Péguy je zadobio vjeru, a Maritain se u njoj već sasvim učvrstio i u praktični život uveo. Za Psichari-a vjerski problem još se nije postavljao, ali je i bez njegova znanja vjera krčila sebi put u njegovoj savjesti. Glavna stvar koja je zanimala Psichari-a je briga za karijeru. Neko vrijeme proboravio u školi u Versailles-u, postane potporučnik i kao takav otputuje u Afriku, svoju drugu domovinu.

Iako je Psichari na oko ostao nepromijenjen, ipak je već drugačiji nego prije tri godine, kad je putovao u ista mjesta. Vojnička disciplina otkrila mu je tradiciju njegovih pređa, čitanje Pascala i Bossuet-a posijalo je dobro sjeme koje je klijalo, savjeti i primjeri prijatelja privlačili su ga, i on je svakim danom primicao se duhovnom preporodu. Doista tako je i bilo. Ovo svoje preporođenje ocrtao je sami Psichari u svojim djelima *Le Voyage du Centurion* i *Les Voix qui crient dans le désert.*

U egzotičnom romanu *Voyage du Centurion* priča se dvostruko putovanje; putovanje francuskog časnika Maksencija u Mauretaniju zbog kulturne organizacije toga kraja, i duhovno putovanje istog Maksencija koji traži moralni red i savršenost. Ova dva putovanja vrlo su zgodno povezana i snažna i čarobnim načinom ocrtana. U duhovnom putovanju zacrtavaju se jasno dvije faze. U prvoj vidimo kako Maksencije traži Boga potresen vojničkim događajima i tjeran svojom vlastitom voljom. U drugoj nije više toliko on koji radi, nego neka velika misteriozna sila koja je u njemu.

Odmah u prvom dodiru s Afrikom on osjeća vrlo jasno da je to jedna strana zemlja, i da je on pretstavnik Francuske u toj zemlji. I stane se pitati s kojim pravom on pripaja Francuskoj more i krajeve? Zašto je on uopće vojnik? Koje je mistično značenje vojske i domovine koja je šalje? Kojim pravom on kažnjava muslimane koji se opiru, što ga dijeli od njih? Prema tome on se mora pokazati dostojan sin svoje domovine. Nadalje afrička zemlja traži od njega da iziđe iz svoga egoizma, da se zna svladati i žrtvovati, ili drugim riječima, poziva ga da teži prema što većoj savršenosti. Osim toga vjerski život Maura uzbuđuje ga i donekle izaziva svojim pono-

som. Razdražen Maksencije htio bi im odgovoriti: Istina vi imate svoju vjeru, ali nemate riječi života, vi imate svoga proroka, ali ja imam moga Boga koji je Isus Krist, vi imate vašu knjigu, i ja imam svoju. To bi on htio reći, ali bolno osjeća da nema prava na to, osjetio je istinu da ne može biti dostojan prestavnik Francuske, ako nije katolik, jer su genij i prošlost Francuske katolički. Prijatelji Maritain i Péguy također ga zovu, Pascal i Bossuet koje čita isto tako vode ga Kristu kao izvoru veličine francuske i ljudske.

Promišljajući o svom vojničkom pozivu i tražeći uzore zaustavi se kod onog Centuriona u Evanđelju koji ima najčistiju predodžbu o vojničkoj disciplini. Međutim i ovaj ga vodi Kristu. Sve ga je upućivalo prema Bogu kojega on još nije priznavao. Dogodi se, međutim, jednog dana da ga je nesamo priznao, nego javno zasvjedočio. Razgovarajući sa svojim provodičem Sidiom koji je rado govorio o vjerskim stvarima i koji mu najedanput postavi ovo pitanje: „Ja znam da je Isa veliki prorok, no što vi Nazarejci mislite o tome?" „Gledao sam Sidiju, veli Psichari." Poznato je da Isa na arapskom jeziku znači Isus Krist. „Nijesam oklijevao niti jednu minutu, nego odgovorih Sidiji: Isa, dragi prijatelju, nije prorok, nego u svoj istini sin Božji . . . Sidija, ti poznaš sada kakav je učitelj Nazarejaca. Znaj da za službu ovog Učitelja mi bismo rado dali život; da sva naša snaga kojoj se ti diviš dolazi nam od Boga, i da se bez prestanka Njemu utječemo kao svome milome Ocu . . . „Bio sam tada," veli dalje Psichari, „u najčudnijem duševnom stanju. Jer nijesam vjerovao da je Isus Krist Sin Božji, i jer nisam znao moliti. Ipak sam govorio iz duboke svoje savjesti i ne čini mi se da nisam otvoreno govorio".

Od tog vremena Maksencije postaje drugi čovjek. Odsada vanjski događaji ne igraju veliku ulogu, on osjeća u svojoj nutrini jednu stranu silu koja ga rasvjetljuje i snaži. Njegovo razmišljanje pretvara se u molitvu. Na jednom presušenom potoku zvanom Ued on pada po prvi put na koljena da se pokloni Bogu, i da mu iskaže otvoreno svoje nevolje. To je bio čas neizmjerno sladak za njega. Uoči bitke kod Tišita on nije više obični vojnik, nego vojnik kršćanin koji predano žrtvuje svoj život govoreći: „Neka se vrši Tvoja volja, Gospodine, a ne moja."

Naskoro Maksencije otkrije nedostatnost pojedinačne molitve, potrebu i duhovni smisao liturgije, sakramenata i sv. Mise. Otkrije tajinstvenu silu i bogastvo kršćanske trpnje. Vrativši se u Francusku Psichari sasvim završi svoje duhovno putovanje, postane katolik sa vrućom željom da okaje griješna djela svoga djeda Rénan-a. Stupa u treći red sv. Dominika, u namjeri, da postane kasnije svećenik.

Ubrzo iza toga nastane svjetski rat, Psichari otputuje na ratište i pogine 22 augusta 1914 u borbi kod Rossignol-a. Oko ruke mu je bila ovijena krunica

Roman *Voyage du Centurion* (Putovanje evanđeoskog satnika) crta nemir moderne duše i nalazi uzrok tome nemiru. Tako taj egzotični roman nadovezuje se u struju konvertitske književnosti koja daje glavnu notu savremenoj francuskoj literaturi. Osim toga to je vojnički roman, autoanaliza jednog kršćankog ratnika. Djelo nam dovikuje na sav glas da je samoća vrlo važna u odgoji i da nas vodi spoznaji duše i Boga.

Charles Péguy
(1873–1914)

Koncem XIX stoljeća vladao je materijalizam u Francuskoj u punoj mjeri. Uvukao se je bio u sve institucije pod imenom laicizma. Izvori najglavniji laicizma bili su Renan i Taine. *L'Avenir de la Science i Dialogues philosophiques* zanosili su generacije. Istina Bourget i Barrès pokazivali su druge puteve, ali su se obojica služili mnogo metodama Renan-ovim i Taine-ovim, trebalo je da dođe neko, koji će iz temelja odbaciti baštinu ove dvojice apostola materijalizma i laičkog misticizma. To je bio Péguy. Jednim zamahom raskinuo je ledene okove materijalizma, i vratio se vjeri i kršćanstvu stare Francuske.

Rođen je u Orléans-u od seljačkih roditelja. Osnovna škola, koju je pohađao, bila je laicizirana; vjeronauk je učio u svojoj župi; sve je shvaćao ozbiljno. U gimnaziji se je zanimao za stara vremena i staru povijest. *U Ecole Normale* slušao je Bergsona čija su predavanja proizvela preokret u Péguy-evu životu. Morila ga je misao kako da organizira buduće društvo po socijalističkim nazorima. Na Bergsonovim predavanjima upoznao je i Romain Rolland-a i s njim se sprijateljio. Kasnije stupi u Jaurès-ovu stranku i socijalističku knjižaru. Kroz to vrijeme izbije čuvena afera Dreyfus, i on stupi svom žestinom u borbu misleći da je došlo vrijeme, da ostvari svoj san — svjetsku socijalističku republiku. U to ime pokrene svoje najznatnije djelo reviju *Cahiers de la Quinzaine* (Polumjesečni svesci). Duša i srce ove revije bio je on, a glavni saradnici Romain Rolland, Halévy, braća Tharaud, André Suarès i Benda. Ova snažna falanga probijala je led materijalizma koji je bio skamenio Francusku koncem XIX stoljeća. Prvi broj iziđe 1900 sa programom: „Reći istinu, svu istinu, ništa nego istinu, dosadnu na način dosadan, žalosnu na način žalostan. . . *Cahiers* odrazuju život Péguy-ev od osnutka 1900 do 1914; život dramatičan i borben i neobično težak. Žrtvujući sve za reviju nije samo zapao u dugove nego je bivao i gladan. Svojom revijom pružao je Péguy zdravu hranu tadašnjim Francuzima. *Cahiers su* već 1903 doživjeli potpuni uspjeh sa publikacijama Romain Rolland-ovih studija. Kad je započeo svjetski rat, Péguy je pohitao kao da ide na križarsku vojnu, ali na Marni bi pogođen tanetom u čelo, 5 septembra 1914. —

Godine 1905 Péguy je doživio ponovni obrat u životu. Marokansko pitanje zadavalo je dosta muke Francuskoj. Vilim II otišao je u Tanger, Delcassé predao demisiju. Sve ovo raspali Péguy-a, nije trpio da jedan strani suveren i militarista goni časovito slabijega protivnika. Stoga piše tri rasprave, u kojima visoko uzdiže stijeg nacionalizma.

U misteriju *De la Charité de Jeanne l'Arc*, 1909 Péguy opisuje sve peripetije svoga života i povratak religiji i patriotizmu.

Oko dvadesete godine on je bio još dijete modernoga vremena, dijete duha Renan-ova, Taine-ova, laičke škole, republike i bezboštva. Kako nije bio površan, prodirao je sve dublje u mistiku demokracije i socijalizma. Istina njegov socijalizam jest prije svega duševno stanje a ne politički sistem. Uvjeren da svi socijalisti tako misle i tako rade počne se približavati k njima kao Herr-u, Adleru i Jaurès-u, da radi s njima rame uz rame u zajedničkome svetom zanosu.

Afera Dreyfus-ova bila je za nj kao naručena, jer je razotkrila gorke i glavne mane modernog društva. Sami kapetan Dreyfus nije ga mnogo zanimao, on je bio prigoda a ne uzrok; ono što je njega zani-

malo povrh svega bio je sukob državnih interesa s jedne strane, pravde i istine s druge strane. Treba da pobijedi pravda i istina, to je princip za koji se bori i ništa više. Njemu je u glavi Ivana od Arka, i hoće da ide njezinim koracima. Mislilo se je da radi u smislu Karla Marksa i Alfreda Drayfus-a, a on je radio u duhu Djevice Orleanske. Kad je vidio da Reinach, Jaurès, Adler, Seignobos, Waldec-Rousseau i drugi traže političke probitke u Dreyfus-ovoj aferi, a ne istinu i pravdu, duboko se je razočarao. Boreći se nesebično i otvoreno, uvidio je s vremenom kako su prazne formule, kojima se kite moderni. Tada počne da se oslobađa ideologija kojima su ga napunili, i koje je primio tako ozbiljno. Nastane eliminacija i čišćenje. I Renan, i Taine, i fabricirana povijest i patvorena znanost, sve je to bježalo kao zlokobne ptice pred svijetlom. Jednoga lijepog dana u njegovoj duši živjela je samo stara Francuska i stari katekizam, kojega je učio kod kuće i u župi.

Tjelesna i krvna Francuska otkrije se prodornom snagom u njegovu srcu. Isto tako kršćanstvo što je drijemalo u dnu njegove duše potrpano raznim ideologijama.

Ivana od Arka uvijek mu je pred očima. Ona je za njega kako veli Calvet: prijateljica bijednika i socijalistkinja, dok je on bio socijalist; privržena pravdi i istini i dreifistkinja, dok je on bio dreifist; francuski vojnik, kad je otkrio domovinu; duša molitve, kad je on počeo moliti; kršćanka stare Francuske, kad je postao neovisni kršćanin.

Iza Ivane od Arka najviše je pridonio njegovu preporodu filozof Bergson, čija je filozofija odgovavarala Péguy-evoj naravi. Ona ga je oslobodila materijalizma i scijentizma, lažne logike i modernih ideoogija dajući prednost intuiciji. Bergson ga je pomogao da osjeti instiktivnu snagu svoje rase i djetinjstva, da dođe do vjere. Jednoga dana on sklopi ruke da moli vjerujući u sve što katekizam straži. Za njega misli nisu zbilja, dok se ne ostvare u djelima. Spoznaja istine, vječnih vrednota i božanskih zakona sve dotle ne žive realno, dok ih čovjek ne svede u sferu svoga djelovanja. Tu se jasno očituje Bergsonov utjecaj, njegova tvrdnja o životnom elanu (l'élan vital). Vrijednost prolaznog ljudskog života stoji u količini životne sadržine. Treba ostvariti vječnost, to je Péguy-eva lozinka. Kulminacija toga ostvarivanja e inkarnacija božanstva u čovjeku.

On se upravo ogorčeno bori protiv racionalizma, naročito protiv teorije o „izmjeni vrednota“. Ne postoji izmjena, ništa se ne može nadomjestiti. Platona ne može zamijeniti aeroplan, niti Aristotela telefon. Velike metafizične struje ne mogu se zamijeniti rezultatima egzaktnih znanosti, one će vječno zadržati svoju svježinu.

Ali najglavnija mana modernog čovjeka, po Péguy-u, jest užasna gramzljivost za novcem. Nikada siromah nije bio tako nezaštićen od bogataša. U tome moderno doba gore je od svih dosadašnjih. Utilitarizam i tobožnje prosvjećenje masa ništi svaki smisao za ljepotu. Zbog takova prosvjećivanja Péguy napada žestoko sveučilište Sorbonne-u, ili kako on kaže „intelektuanu partiju na Sorbonne-i, koja je oduzela aureolu svecima, pravim junacima francuske historije, i postala „skolastika“ materijalizma.

Prirodno je bilo za Péguy-a da vrši sve vjerske propise, ali je to odbijao, iako bolna srca. Tajna toga držanja bila je što je bio civilno vjenčan, a njegova žena nije bila uopće kršćena. Da ženidba postane valjanom, trebalo je pitati dispenzu od zapreke zvane „disparitas cultus“. Crkva daje ovu dispenzu

jedino pod pogodbom da se supruzi obvežu krstiti djecu i odgajati ih katolički. Péguy je osjećao da to njegova žena neće potpisati, i da to od nje ne može zatražiti. Ovo moramo imati na umu, da shvatimo držanje Péguy-evo. Međutim nema sumnje da je obraćenje bilo iskreno. On je to više puta potvrdio, posebno 1908 svomu prijatelju Lotte-u, koji ga je pohodio bolesna. „Nisam Ti sve rekao. . . Našao sam vjeru. . . Ja sam katolik. . ." Bez sumnje Péguy je vjernik koji pomoću molitve opći s Bogom. Prolazeći Parizom u tiskaru gdje se je štampala revija *Cahiers* on bi molio Zdravo Mariju na svakom uglu ulice. Začudo nije se usuđivao da moli Oče naš nego samo Ave Maria. Smatrao je da je *Ave Maria* prvenstveno molitva i najjadnijeg grješnika i zadnje utočište u spasu.

Godine 1912 oboli mu jedno dijete, pješke prevaljuje 144 kilometra hodočasteći u Chartres i moli se Mariji u katedrali za ozdravljenje. Tom prilikom ispjevao je divnu pjesmu *Beauce à Notre Dame de Chartres.*

Usprkos duboke pobožnosti vjerski položaj Péguy-ev bio je bolan. On je to uviđao sam, te je kušao da se skloni u nevidljivu crkvu, crkvu griješnika koji su u milosti Božjoj. Kako bi svršila njegova vjerska evolucija da je još živio, nitko ne zna. Sigurno međutim stoji da je prije smrti 15 augusta 1914 prisustvovao svetoj Misi, što nije činio već od svoje osamnaeste godine, i da je boreći se za domovinu Ivane od Arka junački umro.

Njegovo književno djelo nalazi se pohranjeno poglavito u njegovim *Cahiers.*

Književna vrijednost Péguy-eva nije golema, ali ima dosta neprocjenjivih vrednota osobito za ono vrijeme. Njegova opažanja vrlo su osjetljiva i bacaju

poput reflektora mnogo svijetla u mračne kutiće modernog mišljenja.

Na polemičkom polju malo ima premaca. Bio je neobično spretan pamfletista. Otvoreno napane neprijatelja, izudara ga, obori na zemlju, pogazi nogama, satare ga i skotrlja na nj veliku stijenu, popne se na nju i s nje dugo grdi lešinu.

Stil mu je vrlo čudan. Rečenice su bez početka, bez sredine i bez svršetka. Poput orača koji polako odmiče idući za volovima.

Paul Claudel

(1868)

Pjesnik i diplomata. Rodio se 1868 u Villeneuve-sur-Fère na obroncima Vožeza. Kao dijete upoznao se vrlo rano sa životom i ljepotama prirode u kojoj se je veselo kretao. Rano dođe u Pariz. Srednju školu pohađao je u liceju *Louis le Grand.* Kad mu je bilo osamnaest godina, već se je mnogo zanimao njemačkom filozofijom, njemačkim pjesnicima, i stekao vjeru u znanost. „Renan je bio njegov Bog, scijentizam njegova vjera," kako se izrazuje ukratko Jean Calvet. O tim godinama u gimnaziji priča on ovo: „Živio sam nemoralno i pomalo padao u očaj. Strašna smrt moga djeda, koji je umro od raka, silno me je prestrašila i onoga dana stao sam razmišljati o smrti. Religiju sam bio potpuno zanemario kao divljak".

U takvom stanju materijalizma i nevjere milost je tražila njegovu dušu. Arthur Rimbaud otkrio mu je prvi pogled u svrhunaravni život, i on je izišao iz ogávnog svijeta Renan-ova i Taine-ova i drugih lažnih bogova toga stoljeća.

Čitajući Rimbaud-ove *Illuminations* i *Une Saison en Enfer*, na veliko čudo, Claudel postane sasvim drugih osjećaja i zaputi se u katedralu Notre Dame 25 decembra 1886, da tamo traži inspiraciju.

„Tada se je odigrao događaj, veli Claudel, koji je odlučio cijelim mojim životom. U jedan čas moje srce bi dirnuto, i ja sam vjerovao. Vjerovao s takom silom, s takvim poletom cijeloga mog bića, s tako čvrstim osvjedočenjem, sa takom sigurnošću, koja nije podavala mjesta nikakvoj vrsti sumnje, otada sve knjige, sva umovanja, sve prilike burnog života nijesu mogle poremetiti moju vjeru, niti je čak dodirnuti. Imao sam odmah potresni osjećaj Nevinosti, vječnoga djetinjstva Božjeg, jednu neizrecivu objavu — Suze i jecaji i tako nježno pjevanje *Adeste* još je više povećalo moje uzbuđenje.“

Rimbaud i ponoćna misa u katedrali Notre Dame u Parizu pomogli su mladom Claudel-u da se izbavi iz močvare gruboga materijalizma. Njegovo obraćanje ipak nije bilo odmah potpuno. Borba s milošću Božjom trajala je još dugo. Pjesme o toj borbi nose naslov *Vers l' Exil* (*1895*). Tu se opisuje najprije bolno duševno stanje čovjeka koga je materijalizam rastrovao, pun je dosade i neodređenosti. Sve ga muči, i ništa ne privlači. Uviđa:

Et que tout l'or ne peut combler mon avarice.
Ni l'eau désalterer mu bouche, ni la mort,
Ni le temps, ni l'éternité finir encore
Mon obsécration, ma joie et mon supplice.

Taj čovjek osjeća neku unutarnju neodoljivu čežnju, neki nejasni glas koji ga zove, i on odlučuje sve ostaviti, odbaciti sav vanjski svijet, buku, samo da čuje ovaj tajanstveni glas.

I sad kad su umukle sve buke i šumovi, i nastupila sveta tišina, on zaklinje tajanstveni poziv da otkrije što hoće.

„L'inexorable amour me tient par les cheveux.
Puisque je suis à toi decouvre moi ta face!
Puisque tu tiens mes mains que veux tu que je fasse?
Toi qui m' as appelé, dis moi ce que tu veux!“

Glas postaje sve jači i otvoreniji, svemoć Božja obuhvata pjesnikovu dušu, i on pjeva:

„Ayez pitié de moi qui suis ici, cieux, sphères!
J'ai devancé l' appel des Morts, je suis présent.
Juste juge, Eternel, Dieu Saint, Dieu Tout-Puissant,
Me voici tout entier entre vos main sévères!“

Claudel stupa na književno polje u vrijeme cvata simbolizma diveći se Rimbaud-u i Mallarmé-u. U zanosu za ovu struju zateče ga diplomatska karijera, koja ga baca iz jedne zemlje u drugu, iz Sjedinjenih Država u Njemačku, iz Njemačke u Kinu, iz Kine u Dansku, iz Danske u Japan, iz Japana u Braziliju, zatim ponovno u Japan i u Sjedinjene Države. Dakle: vječno putovanje.

U dokolici čitao je Eskila, Dantea, Shakespeare, Proroke i Apokalipsu. Karakter ovih velikih pisaca i proroka otkriva nam tajnu nejasnosti koju susrećemo u Claudel-ovu stilu i mislima. Moramo biti na čistu, da su njegova djela obvijena tamnom koprenom. Baš ova nejasnost i skrovitost pribavlja Claudel-u obožavatelje, i odbija ljude kojima se žuri, i koji traže golu stvarnost. Njegova je poezija protkana svjetlošću i sjenom poput blijedoga svijetla u noći. Sami Claudel opominje nas da je taman i da ne ide za tim, da

se smijemo ili da plačemo. Ne ostaje nam drugo nego da budemo strpljivi, i kap po kap cijedimo iz njegovih djela i otkrićemo nečuvene ljepote. Njegove su misli u netiskanim riječima.

U djelima njegovim treba razlikovati lirsku poeziju i kazalište. Lirske pjesme zauzimlju *Cinq Grandes Odes* ,*Cantate à trois voix* i *Corona benignitatis anni Dei.* U svim ovim trima zbirkama javlja se snažno i pohlepno srce koje skuplja sve dragocjenosti u svijetu, da ih prikaže Bogu kao žrtvu. On se smatra glasnikom Božjim koji opisuje, slavi i razotkriva djela Božje tvorbe. Njegov je lirizam poput liturgijskih himana i poput lirizma hebrejskih proroka. Ovaj požudni mistik ne bježi od realnosti.

Salut donc, ô monde, nouveau à mes yeux, ô monde maintenant total.

O Credo entier des choses visibles et invisibles, je vous accepte avec un coeur catholique!

Où que je tourne la tête!

J'envisage l' immense octave de la Création!"...

Neobično je snažan osjećaj zemaljskog stvaranja kod njega, što se osobito vidi u skici *Cantate à trois voix.* Pjesnik pruža ruke za stvorenim svijetom da ga umiri i Bogu prikaže kao žrtvu. Kad žrtva bude gotova, onda se u Claudel-ovoj duši pojavi duševno veselje i smirenje.

Što se tiče pjesničke forme, Claudel nam pruža posebnu vrst stihova. Nijesu to više ritmirani stihovi skalupljeni jedanput zauvijek kao zatvor, nego su to stihovi u vještačkim poredanim razmacima.

Ono što čini da njegovi stihovi nijesu proza jest muzikalnost. On je izbjegavao ukočenu formu, da bude što slobodnija i gipkija njegova misao. Pravo rekavši Claudel stupa pred nas sa novom estetikom gdje poezija nije više djelo samoga pjesnika,

nego djelo zajednice, intimna suradnja pisca i čitaoca.

I u kazališnim komadima on ima posebnu formu, to nisu ni tradicionalni stihovi ni tradicionalna proza. Njegove prve drame kao i njegove lirske pjesme pune su tame i simbolizma. Lica s čudnim imenima izgledaju kao apstrakcije bez živoga tijela i krvi. Jezik je također nepoznat, zavijen kao u sibile.

Prve drame Claudel-ove jesu: *Tête d' Or*, *La Ville*, *L' Echange.*

Šira publika upoznala se je s Claudel-om tek 1911 kad je naknadni zavod *Mercure de France* izdao četiri sveska njegovih drama pod naslovom: *Théâtre de Paul Claudel.* Od tog vremena slava njegova sve više i više raste.

Da se vidi nejasnost jedne od njegovih drama, evo ukratko sadržaj drame *Tête d' Or.* Prolog se odvija u polju između dva čovjeka Simona Agnel i Cébès-a. Agnel nosi na svojim leđima lešinu svoje žene koja se ubila. Nakon pogreba Cébès se baca u naručaj Agnel-u, i traži od njega da bude njegov zaštitnik. Ovaj to prima, poškropi svojom vlastitom krvlju glavu svoga štićenika. Zatim obojica jadikuju pod crnim nebom.

Prvi čin prenosi nas u kraljevsku palaču: kraljestvo u močvari gdje je sve gnjilo. Pet stražara palače pjevaju tužaljku i najavljuju blisku propast i neprijateljsku invaziju. Međutim invazija je odbijena zahvaleći najviše Simonu Agnel-u, koji je ulio hrabrost četama. Agnel dolazi kao pobjednik, ubija kralja i stupa na njegovo mjesto. Kao takav on poduzme osvajanje svijeta i dopre sve do azijskih granica, gdje bude potučen i ranjen. Umire u jednoj špilji, gdje je razapeta kćer kralja, kojega je on zbacio s prijestolja. Kraljeva kći bude oslobođena i Agnel umire u njezinu naručju. Kažu da je pisac htio

ovim komadom prikazati bijedu čovječanstva bez Boga, to može lako biti, ali prije svega drama je nejasna.

Prve svoje dvije drame pisac je kasnije nešto preradio i izdao god. 1921 pod naslovom *L' Arbre*.

Izgleda da je i Claudel uvidio da treba više voditi računa o publici, pa je nastojao da bude jasniji. Drame kao što su *Le Partage de Midi, Le Pain Dur, le Père humilié*, a posebno *L' Otage* i *Annonce faite à Marie* mogu se lako razumjeti. U *l' Otage* i *l' Annonce faite à Marie* pisac crta borbu elitnih duša sa Božjom milošću koja ih muči, obara i narinjuje najteže žrtve.

Annonce faite à Marie prenosi nas u srednji vijek, u krajeve blizu Reims-a. Tamo je posjed (majur) Combernon, koji ovisi o samostanu Monsenvierge i njime upravlja jedan dobri kršćanin Anne Vecors, njegova žena, dvije kćeri Violaine i Mara i čuvar goveda Jakov Hury. Violaine voli Jakova, hoće da se za nj uda. Mara također voli Jakova, i muči je savjest. Dok je Violaine nevina, pobožna i mirna, Mara je naprotiv zločesta, lukava i ponosita. Violaine je toliko dobra da osjeća samilost prema Petru Craon, graditelju crkve, ali koji je zadobio gubu. Da imadne udjela u gradnji katedrale u Reims-u, Violaine mu daruje svoj zlatni prsten, dar Jakova Hury-a. Osim toga da ga utješi zbog gube, koja ga dijeli od ostalog svijeta, ona mu dade anđeoski poljubac. Mara, koja je bila svjedok ovog prizora, potuži je njezinoj majci. Budući da je otac Vecors otišao na hodočašće u Jerusalim, slabom majkom zavlada bezobzirna Mara. Violaine primi žrtvu, i pusti da Jakov smatra nju griješnom.

Postavši gubava, jer je zagrlila gubava čovjeka, odijeli se od društva i nastani u susjednoj špilji. Jakov uzme Maru za ženu. Nakon nekoliko godina u

božićnoj noći Mara stigne u špilju noseći lešinu mrtva djeteta i počne se prijetiti svetici Violaine-i, ako joj ne uskrsne na život malu kćerku. Violaine stane moliti, dok zvona božićna zvone u crkvama, i oživi dijete u njezinim rukama.

Ali Mara još uvijek zavidna, jer Jakov misli na Violaine-u, odvede je u jednu iskopanu rupu u pijesku, i preko nje navede kola.

Međutim Pierre de Craon, koji je tuda prolazio, namjeri se na nju, i na smrt bolesnu prenese je u Combernon, gdje je Vecors stigao sa hodočašća. Violaine umirići oprosti se s Jakovom i zatraži da svi oproste Mari.

Velikih ljepota ima u drami: duha i vjerske veličine kakova se nije vidjela u kazalištu od vremena *Polyeucte-a* i *Atalije*.

Claudel je našao dolični kompromis između sredovječne i moderne drame u *Annonce faite à Marie*.

Naslov *Annonce faite à Marie* potječe iz godine 1912, kad je Claudel preradio svoju dramu *La jeune fille Violaine*, koju je bio napisao već 1892.

Jednom riječi drame su Claudel-ove liturgija koja uzdiže duše Bogu. On vještački zna stvoriti religioznu atmosferu gdje mole i klanjaju se Bogu ne samo osobe nego sva priroda: zemlja, krajevi, vjetar, šuma, stablo, voćka, ptica, cvijeće, plodovi. Claudelva franjevačka ljubav prema prirodi. Doista velika i divna pojava u vrijeme materijalizma!

Ipak mora se reći, da je katolicizam njegov malo mračan i bolan. Istina Bog hoće odricanje, ali ne u smislu Violaine-e. Kod Claudel-a fali smiješak dobrote i mira, to je zbog utjecaja Arthura Rimbaud-a.

Claudel u *Blagovijesti* crta kulturnu pozadinu srednjega vijeka i svu dubinu i ljepotu kršćanske porodice, gdje otsijeva duh nazaretskog tesara. „O do-

broga li rada rataru, gdje je svijetlo sunce poput našeg vola, i kiša naš hambar, i Bog svakog dana naš pratilac u poslu čineći od svega najbolje. Drugi isčekuju blagostanje od ljudi, ali ga mi dobivamo izravno od samoga neba, sto po sto, klas za jedno zrno; drvo za jednu košticu. Takva je Božja pravda s nama, i ovo je njegova mjera, kojom nas plaća. — Zemlja je vezana za nebo, tijelo za dušu, sve stvari, koje je stvorio, u vezi su, sve su u isti mah potrebne jedna drugoj." „Drži drške pluga, svjetuje domaćin Anne Vecors Jacques-u, oslobodi iz zemlje tijelo, što ga je sam Bog želio (Presv. Euharistija!) Daj hranu svim stvorenjima, ljudima i životinjama, duhovima i tjelesima i besmrtnim dušama".

U ljubavnom prizoru između Jacques-a Hurija i Violaine-e dolazi do potpunog izražaja kršćanska ljepota srednjovjekovne djevojke. Claudelu kao kršćaninu otvoren je misterij Božje milosti, i on je njoj dao značenje, i tako oslanjajući se na srednji vijek stvorio od nje vrlo važan faktor, koji može posve prirodno nadomjestiti *deusa ex machina* u poganskoj drami. Istina i kod Corneille-a u *Polyeucte-u* čudesna Milost obraća nevjernike, ali Claudel upotrebljava i moderna sredstva kao dramatski impresionizam, podsvijest Maeterlinkovu i liturgiju. Claudel analizira psihološki djelovanje Milosti, i tako motivira čudo na pozornici. Moćno je trpljenje kad je ono isto tako hotimično kao i grijeh, bol je shvaćena sasvim metafizički. Gdje je grijeh, tamo je i trpljenje, a gdje je hotimično trpljenje jednoga uda u zajednici s glavom mističnog tijela Isusa Krista, tamo Bog često poklanja griješnicima Milost oproštenja. Violaine je heroj evanđeoske poslušnosti i nosilac glavne ideje. Mora se priznati, da je Claudel uspio analizirati psihologiju potpune žrtve, iako je psihologija svetosti vrlo teško pitanje za kršćanskog umjetnika, jer sam mora biti svet, da uzmogne razumjeti svetost. Geslo Violaine-ove svetosti kao da su Marijine riječi: Evo službenice Gospodnje, neka mi bude po riječi tvojoj. Pjesnik je sigurno pomišljao na ove riječi, kad je dao naslov ovoj drami: *Annonce faite à Marie.*

Ova tragedija, osim toga jest prva uspjela ilustracija kršćanske dogme o Općinstvu svetih. Žrtvama pojedinaca kao kod Violaine-e, njezinoga oca i drugih, uspjelo je uspostaviti crkvenopolitički poredak čovječanstva i uništiti zloću pojedinaca. Duhovna dobra Crkve su zajednička svim članovima koji su međusobno povezani kao članovi jednoga tijela.

Annonce faite à Marie prikazivana je prvi put 1912, a zatim je dobila mjesto na svim glavnim pozornicama svijeta. Akademija francuska nagradila je pisca.

Razlika je između prve i druge obradbe dosta znatna. U *Blagovijesti* radnja je prenešena u srednji vijek, i djelo prozvano misterij. Combernon mjesto postaje svetište i proštenište. Pierre de Craon postaje graditelj katedrala, i namjerava da ubije Violaine-u. Violaine mu oprašta i na rastanku iz Combernon-a, iako je gubav, poljubi ga i dobije od njega neizlječivu bolest, odbačena od sviju bježi u šumu. Tamo dolazi Mara noseći mrtvo rođenče, i traži od nje da ga uskrisi. U božićnoj noći dogodi se čudo, dijete oživi u Violaine-nim rukama, tako ga ona ponovno nađe i djevica postaje majkom. To je motiv *Blagovijesti.* Slavi se dakle kršćansko odricanje u vrhunaravnoj Milosti koja silazi na odabranike Božje.

Živeći u Americi Claudel je upoznao „amerikanizam" i protiv njega se revoltirao u drami *L'Echange*, 1894. Napisana u New-Jork-u i Bostonu.

U službi u Kini upoznao je čudesa starokines-

ke kulture. Plod je boravka u Kini drama *Le repos du septième jour* (Počinak sedmog dana), (1896), gdje kuša da izmiri donekle kršćanski motiv Preobraženja sa sličnim motivima iz kineskih legenda.

U drami *Le Partage de midi* (1906) obrađuje problem muškarca, koji je razapet između ljubavi prema božanstvu i ljubavi prema ženi. Drama *L' Otage* crta temu patnje i odricanja.

Francis Jammes
(1868)

Provincija je dala glavne vođe spiritualističke književnosti u Francuskoj koncem 19 stoljeća. Orléans Péguy-a, Vožezi Claudel-a, Pireneji Jammes-a.

Ova originalna ličnost ugledala je svijetlo 1868 u Tournay-u, u blizini Lurda. Njegovi su pređi kolonijalci i putnici. Otac mu se rodio u Antilima. Stoga je i prva vizija svijeta kod njega kolonijalne boje, to jest, daleki krajevi puni čarobnih snova. Slijedeći premještaje svoga oca poreznika pohađao je više raznih škola u baskijskim zemljama. Život u gimnazijama nije mu se sviđao, jer je bio veoma osjetljiv i sanjarski raspoložen, a kod drugova i učitelja nalazio je mnogo hladnoće. Stoga je mnogo čitao, ponajviše, Jules Verne-a.

Jednoga lijepog dana osjeti poziv pjesnički, i stane se kretati u svijetu neostvarivih snova. Ova manija, koju je dobio kao dijete i đak u gimnaziji za neostvarivim snovima i romanesknim stvarima, pratila ga je cijelog života. Uz djetinske romane najviše je volio Rousseau-a i Bernadin-a de Saint Pierre. Stoga

nije čudo da je strastveno ljubio prirodu, da izbjegne banalnosti života. Priroda, biljke, životinje, sunce, voda i polja su njegovi pravi prijatelji. Poslije smrti svoga oca nastani se u Orthez-u sa svojom majkom, gdje je provodio seoski život, koji je toliko volio. U to vrijeme upozna se sa simbolistima Verlaine-om i Mallarmé-om, te sam počne pjevati.

Treba kod Jammes-a razlikovati dvije glavne epohe: prva od 1889 do 1905 kad se on inspiriše prirodom i strastima; zatim druga epoha, u kojoj postavši potpuno kršćanin, uzimlje teme iz religije, i piše ne više u slobodnim nego u pravilnim stihovima.

U prvoj epohi Jammes nije toliko simbolist, radije treba reći da on ima svoj posebni način, pjesnik malih i prostih stvari, na način prost i jednostavan. Traži jednostavnost i vjeruje da umjetnost napreduje prema jednostavnosti i umjerenosti. Rječitost, zamršenost i tragičnost nije njegovo polje, nego mirna i tiha umjetnost poput mjesečine na granama. Istina, tu je pogibao da se bude monoton, ali Jammes kao pravi umjetnik ima načina da tome izbjegne. Istinski osjećaj i humor spasavaju ga, kako nam svjedoči njegova zbirka: *l'Angélus de l'aube à l'Angélus du soir,* vrlo glasovita u svoje vrijeme.

U ovoj zbirci sakupio je sanjar iz Orthez-a svoje prve pjesme, što su izišle u raznim revijama. Ove nose u sebi sve kasnije odlike vrsnoga liričara: fina ironija, čudesna osjetljivost, uzbuđenost i laka komika. Pjesme su pune samilosti prema svemu što je nesretno, progonjeno ili pregaženo. Potsjećaju na fra Angelikove slike. Tako je jedna pjesma posvećena nekom malom, naivnom i grbavom postolaru; druga magarcu što vuče preteška kola, treća teletu što ga vode na klanje, druga opet ptici u kafezu, uzetoj baki, itd.

François Coppée obrađivao je takove teme, ali previše objektivno želeći da djeluje na razum. Jammes naprotiv crta subjektivno i sasvim lirski —C'était affreux, ce pauvre petit veau qu'on trâinait. Tout á l'heure à l'abattoir et qui résistait . . . O, mon Dieu! il avait l'air si doux et si bon . . . Koja jednostavnost u ljepoti!

Druga zbirka nosi naslov *Elégies,* a kao nastavak tih elegija dva erotična dijaloga.

U duhu prvog načina pisane su i novele: *Clara d'Ellébeuse, Roman du Lièvre, Pomme d'Anis* i druge. Osjećaj prirode u ovim novelama neobično je živ i dotjeran. U *Roman du Lièvre* pokazuje se prvorazredni psiholog životinja, ako se tako može reći, i franjevačka nježnost u visokom stupnju. Opisi prirode mogu se takmiti s najvećim slikarima svijeta. On uspijeva da nam savršeno dočara i boje, i mirise, i svijetlo, i sjene i svu tajnu prirode.

Godine 1905 bilo je Jammes-u 37 godina. Ta je godina ostala glasovita, jer se je tada vjerski preporodio. Vjera njegova djetinstva, koja je bila zamrzla, oživjela je, osjetio je da priroda, koju on toliko voli, slavi i pjeva Stvoritelja i da tim postaje mnogo ljepša i zamamnija. Shvatio je i uzvišenu ljepotu Pozdrava Gospodnjega.

Obraćenje iz temelja obnovi njegovu umjetnost. U buduće on će tražiti u vjeri i svoje teme i svoja nadahnuća. Utjecaj vjere pokazao se je i u formi, do tada je pjevao u slobodnom stihu, a sada u pravilnom. Bilo je kritičara koji su rekli, da je time Jammes-ova estetika štetovala postavši ukočenija i suvlja; naprotiv, ona je postala zdravija i snažnija, otvorenija i skladnija. Djelo čisto religiozne inspiracije jest novela Jammes-ova *La Brébis égarée.* Duh je čisto „klodelijanski". Otac kapucin spasava dušu

jedne žene, koja je pobjegla od svog muža, i doživjela nemile udarce nesreće. Vraća se napokon preobražena svome mužu koji je prima nadahnut vjerskim osjećajem oproštenja.

Svoje obraćenje pričao je Jammes u prozi i u stihovima. Čitava jedna knjiga *Le Poète Rustique* posvećena je novom kršćanskom gledanju na svijet i na život. Opis obraćenja ispunjava i alegorična zbirka pjesama *Clairières dans le Ciel.*

Le Rosaire au Soleil jest roman koji je u isto vrijeme fikcija i knjiga razmišljanja, ali je to baš ono što donekle uznemiruje. Bolji je roman *le Curé d'Orezon.* Istina i ovdje ima fikcija i nerealnih epizoda, ali ipak *Curé d'Orezon* divan je čovjek. I sporedna lica sasvim su realno prikazana.

Najvažniji pokušaj Jammesov jesu njegove *Géorgiques chrétiennes,* djelo golemog zamaha, gdje je pjesnik htio poslije Hezioda i Vergila opjevati poljske poslove i plodnost zemlje u kršćanskom duhu. Htio je da pobudi interes za ljude težake; da dijelimo s njima njihovo veselje i njihove boli, da nas upozori na Boga koji govori težačkoj duši i vodi je. Na drugom mjestu, htio je da vjerskim duhom prožme sve težačke poslove i obvije ih simbolističkim velom. Vidljivi svijet u svijetlu nevidljivoga. *Géorgiques chrétiennes* napisane su u strofama koje čine zajedno jednu frazu. Stihovi su prilično opori i monotoni. Mnogo su bolji stihovi u *Sonnets à la Vièrge.*

Louis Mercier

(1870)

Pjesnik kršćanskog sela, pjesnik kršćanske zemlje uopće. Pjesnik koji je srastrao sa zemljom i vjerom svojih otaca.

Rodio se je od seljačkih roditelja u Coutouvre-u blizu Roanne-a 1870. Otac mu je bio strog, podučen i pobožan, čovjek koji je orao svoje njive, upravljao općinom, pjevao u crkvi, i ravnao svojom obitelji.

Mali Louis odgojen je na seljačku, u mirnom i legendarnom Forez-u, nedaleko od Lignon-a, koji je bio drag Astrée-i, no istom kasnije on je upoznao onu pastoralnu književnost, inače je u početku sav zaronio u zemlju koja ga je mamila na tisuću raznih načina.

Svoje djetinjstvo pričao je u *Hélène Sorbiers* i u *Petites Géorgiques*. U obe ove knjige odrazuju se zamamni prizori seoskog života.

Mali seljak što se penje na stabla da obori švrakino gnijezdo, ili pije vodu legnuvši potrbuške iz potoka što teče kroz livade, sakriva se u kukuruz koji mu se čini velika šuma, promatra raznobojne ptice i sluša njihovo pjevanje, kad kiša pada, ide na tavan, gdje su pohranjene stare stvari, da ih probudi iz prašine itd. Osobito je volio jedno staro sedlo na kojem je jašio u mašti po svim poznatim krajevima, a kasnije i do Pariza i Rima, dok se jednog dana nije srušilo sasvim.

Takova je bila prva formacija malog Mercier-a.

Srednju školu pohađao je u sjemeništu, sveučilište u Lyon-u. Proučavajući klasike namjeri se kod Teokrita i Vergila na svijet svoga rodnog kraja.

Tri godine vojničkog života provede u Tunisu.

Vrativši se kući, nastani se u Roanne-u gdje je ostao živeći u miru, daleko od buke života.

Počeo je pjevati između 1890-1900, kad je u poeziji vladao simbolizam. Prva zbirka pjesama *l'Enchantée* izađe 1897 godine. Mladi pjesnik ugledava se u više učitelja, i pjeva tradicionalne teme melankolije i pesimizma. Originalnost se osjeća jedino u obilju živih i lijepih slika iz težačkog života.

Godine 1903 iziđe druga zbirka *Voix de la terre et du temps.* Tu se vidi napredak; Mercier se izrazuje slobodnije, realnije i dublje. Osjeća se magična sila nevinosti.

1906 pojavi se *Poème de la Maison*, pravo remek djelo i jedna od najljepših francuskih knjiga, posvećena ognjištu očinske zemlje.

Godine 1909 izlazi *Lazare le Ressuscité*, predmet uzet iz Evanđelja i dramatski prikazan. Zatim je slijedio seoski roman *Hélène Sorbiers*. U to vrijeme nadošao je svjetski rat, kamo je i Mercier otišao kao dobri Francuz. Poslije rata izdao je *Pierres Sacrées*, zatim *Poèmes de la Tranchée*, zbirka stihova s vjerskim temama; napokom *les Petites Géorgiques* u prozi.

Mercier je pjesnik seoske kršćanske duše i seoske atmosfere. Priroda je u njegovim očima poklonstvena molitva Bogu, izraz ljubavi Božje. Bog se očituje ljudima u ljepoti stvaranja, u plodovima i cvjetovima.

On je pjesnik sela i polja poput Teokrita i Vergila. Ali nije pjesnik samo svoga sela, nego sela koje pripada cijelom svijetu. Živeći na selu osjećao je sav seoski život u svim bojama i u svim mogućim nijansama. Sve je uslikano, sve je urezano. Zora oprana rosom, svečano i vruće podne, zapad sunca, četiri vjetra, snijeg, sezonski radovi. Što se tiče životinja sve ih pozna i sve ih voli. Do u tančine pozna njihova svojstva i odlike.

Iako Mercier voli lutati u poljima i motriti raznoliki život prirode, ipak najradije pjeva seosku kuću, krov pokriven mahovinom, dim što izbija, prozore što gledaju na polje gdje težaci oru i znoje se, unutrašnjost kuće punu uspomena i dirljive poezije. Ono što je posebno i uzvišeno kod njega jest da vidi dušu stvari, a ne toliko njihovu vanjštinu. Doista stvari poprimaju dušu, kad, se motre očima duboke vjere. Ovaj duhovni i mistički osjećaj ispunja njegovu divnu zbirku *Poème de la Maison.* Kuća je kao živo biće, ognjište je njezina duša, prozori oči. Ona štiti i čuva osobe i predmete koji su usko povezani s osobama kao krevet, svijeća, peć, sat itd.

Mercier ima svoje polje rada kojim se razlikuje od svih drugih. To je opis kršćanske zemlje, kršćanskog rada, kršćanske kuće, seoske crkve, seoskog života i obećanog nebeskog života. Doista, zemlja, koju on slavi, jest kršćanska, jer je otkupljena od Krista, jer je zasićena vjerom pređa, koji su se križali na početku i svršetku rada, i škropili svetom vodicom brazde, jer svaki dan zvuci Pozdrava Gospina pronose poljem miris vjere. On je pjesnik s franjevačkom dušom.

Zbirka *Pierres Sacrées* posvećena je čitava crkvama. Pjesnik sve slavi: postanak crkve, mjesto, gradnju, posvetu, zvonik, svećenstvo u crkvi, procesije izvan crkve, zvono koje sve dominira.

U zbirci *Poèmes de la Tranchée* nije tražio strašnu viziju rata, nego njegovu duševnu strahotu i kršćansko značenje. Mercier hoće da sačuva u svojim stihovima dušu francusku, kršćansku i seljačku. Znanstvena organizacija, privlačivost grada, grubi pozitivizam i otrovna politika dokiduju seljački život, njegovu poeziju koju Mercier hoće da sačuva.

Emile Baumann
(1868)

Nije on samo smjeli romanopisac, nego na prvome mjestu mislilac i bogoslov.

Emile Baumann je rođen 24 septembra 1868 u Lyon-u, domovini teške melankolije i misticizma. Primio je vjersku odgoju, ali ona nije mogla ukrotiti nastranosti njegova temperamenta. Njemu nije trebalo konverzija kao Claudel-u, ali je bilo nužno da ukroti i disciplinira svoje anarhistične nazore. Poput tolikih drugih, poput Barres-a i Bourgeta učenik je Taine-ova determinizma. Strastveno je volio muziku. U 23 godini napisao je kritičko djelo *Les Grandes, Formes de la Musique* s obzirom na muzičara Saint-Laëns. Tražeći lijeka svome temperamentu posegnuo je baš za muzičarem čije je djelo proizvod pravila, tradicije i razuma. S istog razloga on se je obratio sv. Pavlu, ovome napetom i dramatičnom duhu, zatim je čitao Bibliju, svete Oce i mistike.

U životu posebno vidi što je bolno i dramatično. Osjećao je da svijet ide svojoj propasti, da se učinci Otkupljenja više ne osjećaju. Na univerzi je izoliran zbog svoga borbenog katolicizma. Upozna se s Lotte-om, i ovaj se obrati.

Baumannu se ni najmanje ne sviđa moderni svijet, stoga se utječe vremenu prvih kršćana i sudi svijet poput svetog Pavla.

S istih razloga, kad je 1914 nastao rat u svijetu koji je apostazirao, Baumann u tim nesretnim događajima vidi konac svijeta i drugi dolazak Kristov. Tjeran takovim mislima napisao je knjigu *La Paix du septième jour,* zamašno djelo puno apokaliptičkih vizija. Tu je sve što su sveti Oci, mistici i anonimni proroci rekli o tim strašnim zadnjim časovima svijeta.

Zaključuje da nitko bez posebne zaštite Božje neće moći odoliti strahotama. Sve konačno svršuje u vatri.

Da budemo pripravni za taj užasni dan, treba cijeloga života na to misliti, i pomoću žrtve i odricanja stupati Kristovim putem. Biti kršćanin znači biti dionikom Muke Isusove, i biti razapet s Njime. To je smisao drugoga djela Baumann-ova *l'Immolé* koje je duboko potreslo Claudel-om. Svi veliki mistici bili su prikazane žrtve „immolés", kao što pokazuje njegovo treće djelo *„l'Anneau d'Or des Grands Mistiques"*.

Po svemu ovomu izgleda da je Baumann čisti teolog ili mistik, a ne romanopisac. Ipak je on i ovo zadnje u pravom smislu riječi, samo što je njegovo pisanje rasvjetljeno sa svrhunaravnoga gledišta. Poput Bourget-a on nije protivnik naturalizma, nego mu zamjera da nije potpun, jer se zaustavlja na površini stvari i njihovom vanjskom izgledu, a ne prodire do duha kojega kriju u sebi. On dobro zna da priroda, iako pokvarena i griješna zbog istočnog grijeha, ipak nije bez svrhunaravnoga elemenata zbog Otkupljenja. Baumann hoće potpunu istinu: glib i zrake, niskoću i uzvišenost. Stoga je prije svega naturalist kao Balzac ili Maupassant. Njegov pesimizam u djelima, kao *Immolé*, *La Fosse aux Lions*, *Le fer sur l'enclume*, pa i *Job le Prédestiné* veći je nego kod realista. Svijet je za njega uistinu jama lavska, a kršćanin je drugi Daniel. Iako opstoji i svrhunaravni svijet, ipak je ljudska narav često vrlo ružna, niska i puna kontradikcije. Stoga Baumann predbacuje bez milosrđa tjesnogrudnost nekih Jezuita, modernost nekih katoličkih svećenika i prostotu nekih katolika na javnim skupštinama, gdje se spuštaju na isti nivo sa protivnicima.

Baumann je odgojen u generaciji koja je čitala naturaliste, stoga se služi njihovom metodom i tehnikom, ali pod vidikom kršćanstva i vječnosti. Tako

je donekle Baumann ugrabio naturalistima njihovo oružje i pokazao da, usprkos ogromne pokvarenosti u kojoj se valja moderno društvo u velikim gradovima, ipak Milost Božja radi i djeluje.

Glavno lice djela *„l'Immolé"* je Danijel Rovère, student prava u Lyon-u. Otac mu je birokrat i malo misli na svoju obitelj, majka boluje od sušice. Jednoga dana otac se utopi, učinio je samoubistvo, jer nije mogao namaknuti dvadeset i pet tisuća franaka.

Što će biti s dušom njegovom, bolno se pitaju sin i majka. Danijel je spreman da trpi za oca. Providnost je znala za tu njegovu žrtvu, i biće milosrdna nesretniku. No strast zavede Daniela i on podlegne napasti jedne djevojke. No ubrzo dozna, da se je baš radi nje ubio njegov otac. Prekine odnošaje i hoće da svoj život posveti kršćanskom preporodu radničke klase, dok konačno ne nastrada za svoj apostolski rad. Dakle za Daniela i njegovu majku čistilište je realnost, oni realno osjećaju boli svoga oca u čistilištu, ali nalaze utjehu što mogu spasiti dušu svoga hranitelja trpeći za nj dragovoljno. Ovaj motiv supstitucije nalazi se i u Claudel-ovoj *Annonce faite à Marie.*

Baumann je vrlo smjel romanopisac, stoga njegovi romani nisu za svakoga, jer on mnogo manje misli na publiku nego na istinu koju hoće ispostaviti. On hoće da pokaže kako je Otkupljenje bilo potrebno, i kako je poslije Otkupljenja nužno da se trpi i da se očisti od korupcije istočnoga grijeha. Nema toga ponora gdje se ne mora pojaviti pravda i nada. Baumann vitla bič svete srdžbe. Njegov naturalizam izvire u misticizmu koji poput Pascal-a razotkriva dubinu bijede ljudske bez Boga. Ideja svrhunaravnosti u paloj naravi stvara jedinstvo u njegovim djelima. Atmosfera Božja u kloaci ovoga svijeta.

Svrhunaravna atsmosfera usredotočena nalazi se

posebno u nekim mjestima, kao što su Ars, Kompostela, Lurd, Fourvière itd. Stoga je naš romanopisac pohađao sva izabrana mjesta i opisao neke u djelu *Trois villes saintes*. Uz Claudel-a Baumann je najbolje uspio da nam prestavi nazočnost Isusovu u nama i u svijetu. Ta prisutnost prije svega nije samo svjetlost nego dramatičnost. Krist nastavlja svoje otkupljenje žrtvom i služi se izabranim dušama kao da ih potrebuje za otkupljenje zemlje. Neka nitko ne rekne, da je Baumann bogoslov i mistik, a ne romansier. Bogoslov ne smeta romanopiscu, naprotiv, on mu pomaže da opisuje najstrastveniju borbu. Borbu Boga i čovjeka; s jedne strane priroda sa svim svojim prodornim i neobuzdanim silama, a s druge strane svrhunaravnost koja hoće da podjarmi prirodu bez da kod nje uništi slobodu. Lica, koja uzimlje Baumann, upravo su mladići puni mladosti, žestine i željni neovisnosti, kao Daniel Rovère, Philippe de Bradien, Julien Rude, Jerome Cornier. Ova lica su ujedno i Racine-ova i Corneille-ova, *Job le Prédestiné* prikazuje žrtvu čovjeka koji je jadan u životu, bez sreće, osuđen na neuspjeh, promašen život. —Ovo je najmanje uspjelo djelo Baumann-ovo.

Djela Baumannova nisu za zabavu, ona su bolna. On je gorak i opor preko mjere. Ali on ujeda i nameće se, obrađuje duše ne pazeći da li kričimo od muke. Ko hoće vidjeti što je Baumann, neka čita njegovu knjigu *Saint Paul*.

Louis Le Cardonnel
(1862)

Iako pripada struji simbolizma, ipak je visoko povrh svih književnih kapelica. Pjesnik uvijek mlad i svjež.

Rodio se u Valence-u 1862, latinskom gradu, kud šume valovi Rone. Njegova očinska kuća bila je sagrađena na mjestu gdje je bio samostan kojega je osnovala sv. Chantal, kamo je zalazio i sveti Franjo Saleški, Berulle, Olier i sveti Vinko Paulski. Pobožna majka spominjala je rado ova velika imena svome sinu. S druge strane, i otac njegov živio je u mističnoj atsmoferi, i pričao mu da je potomak irskih graditelja koji su došli da dižu katedralu u Coutance-u, glasoviti staklenari koju su sa svojim tajanstvenim crvenilom u prozorčićima udahnuli život jednoj crkvi u Rouen-u.

Klice ljepote i svetosti, koje je zadobio u kući, razvijale su se u kolegiju i u sjemeništu, gdje se je upoznao s pjesnicima kao što su Teokrit, Vergil i Lamartine. To je dosta bilo da postane svijestan svoje pjesničke vokacije. Drugi poziv svećenički također je šumio u njegovoj sanjarskoj duši. Za njega je ljepota bila u crkvi s tajinstvenim vitrajima. Kao takav mladi Le Cardonnel uputi se u Pariz gdje susretne mlade pjesnike koji su reagirali protiv brutalnog naturalizma i ukočenosti parnasovaca. Simbolizam je upravo prijao njegovoj duševnoj klimi: Le Cardonnel počne zalaziti u književna noćna društvanca, cenakle i kafane. Tamo ga je vukla želja da izbjegne nepodnosivoj prozaičnosti tadanjeg vremena. Ali ta pokvarena atmosfera nije bila za njega, i on je napustio ta mjesta i sa Moreas-om i drugim išao je slušati Mallarmé-a. Stephane Mallarmé upućuje Le Cardonnel-a u magičnu moć istaknute riječi i u strogo duševno držanje da se ne profanira umjetničko blago. Ali on sluša i Leconte de Lisle-a. Drugovao je i sa Retté-om i Charle Morice-om s kojima je, kako sam veli, često „platonizirao“ kroz osamljene pariške ulice i susretao Paul Verlaine-a, kako tapka svojim štapom po

kaldrmi. U društvu Le Cardonnel-ovu bio je i poletni mladi pjesnik Emanuel Signoret, koji je snivao o divnim avanturama, i koji je osnovao viteški pjesnički red „tražioci svetog Grala".

Prve pjesme Le Cardonnel-ove zaodjenute su bogatim slikama dekorativnog simbolizma gdje prevladavaju elementi bretonskih i skandinavskih legenda. Ali on je izbjegavao senzualnu pohlepu simbolizma. On je pjesnik čistoće i nevinosti te bježi od svake banalnosti i grubosti.

Laissons mourir en nous l'ivresse puérile
Et la facile joie,
Le serieux amour vit de pudeur, de rêve
Et de larmes sacrées.
Ljubav prava i duboka je sveta.

Loius Le Cardonnel nije se zadovoljio simbolizmom, jer je tu našao suviše estetike, a malo nutarnjega života, stoga stupi u sjemenište Issy, gdje zaviri u teološke nauke. Ali nakon godinu dana napusti sjemenište i vrati se opet svojoj poeziji. Međutim nastupe dani duševne nesuglasnosti i sumnje. Na sreću, na svom putu susretne uticajne ljude koji mu razjasne da njegov pjesnički poziv ne protivi se ni najmanje njegovom svećeničkom zvanju, i da ova zvanja mogu opstojati u potpunoj harmoniji. Huysmans koji je ostavljao svjetsku buku i polazio u samostan, jer je vidio u crkvi čuvaricu Umjetnosti i Ljepote, pokazivao mu je putove. Na nj je djelovala mnogo gospođa Delzant koja je primala mlade pjesnike u svoj salon i tu im davala primjer ozbiljnosti, plemenite čistoće i mudrosti.

Druga plemenita i sveta gospođa Louise Rostan uputila ga je u vječni grad Rim, gdje stupi u Francuski seminar, i bi zaređen za svećenika 1896, zadovoljan, da je našao latinsku i kršćansku ljepotu, koje ga oslobode od tamnosti Malarmé-ove estetike.

Željan savršenoga života putuje u Ligugé gdje nađe Huysmans-a kao oblata i postane benediktinac pod imenom brat Anselmo. Nakon dvije godine tog sretnog života, zbog slaboga zdravlja napusti taj strogi samostanski život, kojega je toliko volio. Svoju nostalgiju za samostanom opjevao je u pjesmama kao što su: *Svetom Benediktu, Jednoj Benediktinki, Jednoj Karmeličanki, Prognanici.* Lišen samostana on stane putovati i ode u dragu Italiju koja ga je privlačila kao zemlja umjetnosti i svetosti. Boravi u San Remu, Đenovi, Florenciji, Asizu i Rimu.

Zbirke pjesama *Carmina Sacra,* Dans la *Lumière de Florence i D'une a l'autre Aurore* pričaju njegovu ljubav i udivljenje prema Italiji.

Le Cardonnel je najviše boravio u Asizu, najmanje 15 godina. U Asizu sve ga je zanosilo: pejsaži, klima, svježe svijetlo što pred večer poprima boju posebne melankolije, stari grad, stari samostan, nasmijani svijet, uspomene svetog Franje velikog pjesnika i sveca, zaštitnika i ljubitelja Ljepote. Uspomene na sv. Franju toliko su ga očarale, da je od pjesnika simbolizma postao franjevački pjesnik. „Fioretti" su inspirisali više njegovih divnih pjesama. U Asizu je on mogao ostvariti svoj ideal: apostolat Ljepote. Mnogi su dolazili k njemu da ih uvede u misterij i službu Ljepote. On je doista izgledao kao Orfej koji začarava sva stvorenja. On je kao sveti Franjo opojen ljubavlju i poezijom, kako svjedoče poemi *Orfica.* Odijeljen od svojih talijanskih prijatelja u žalosnim godinama rata, upravlja na njih *Ultima Verba,* što mladi pjesnici talijanski znaju napamet. U njegovoj estetici osjećaju se zakoni nebeski, ali jeka nebeska ima značaj sasvim ljudski. Le Cardonnel je gorljiv humanist koji voli pogansku starinu kao razbacane zrake primitivne objave i zoru kršćansku.

Georges Goyau
(1869)

Katolička obnova osjetila se je i u povijesti; religiozna historija zauzimlje svakim danom sve to više maha, odakle je nepravedno bila protjerana. Željezni obruči materijalističkoga determinizma prilično su popucali i popustili.

U plejadi katoličkih povjesničara novijeg vremena javlja se svom snagom simpatični Georges Goyau, koji je svojom aktivnošću i svojim duhom najzgodniji pretstavnik novoga katoličkog strujanja u Francuskoj.

Sasvim malen, mršav, sitan, živ, brza koraka, živa gesta, riječi jasne i zbijene, plemenita smiješka i bistra, čista i fina pogleda zajedno.

„Jedan dašak, jedna duša, rekao je o njemu Francuz Coppée, minimum materije u službi duha". Njegovo kršćansko lice ne može se više zaboraviti, ako se je jedanput vidjelo.

Rodio se je u Orleans-u 1869, u obitelji s jakom francuskom tradicijom, umnom ravnotežom i snažnom kršćanskom vjerom. Obiteljska atmosfera i odgoja čuvale su ga od navale indifirentnoga i skeptičnog svijeta. Ova kršćanska i francuska tradicija udarila je duboki pečat njegovu životu i duhovnoj vrijednosti. U gimnaziji, zatim na univerzi Goyau zadobije dragocjeno znanje i navikne se urednom i strpljivom radu. Da nije i njega obuzela struja laicizirane znanosti, prije svega ima zahvaliti utjecaju obiteljske tradicije i duboke vjere, zatim nekolicini njegovih učitelja kao što su Mgr. Duchesne, Olle' - Laprune i Brunetière, koji su bili prožeti kršćanstvom i osjećali njegovu ljepotu i socijalnu potrebu. Još sasvim mlad Goyau izda učene radove *Chronologie de l'Empire Romain*, *Lexique des Antiquités Romaines*. Na sveučilištu, a još više na svojim putovanjima, Goyau je upoznao strujanje i misli koje nadilaze pozitivne znanosti. Dok je bio u Rimu, zaronio je u arheološka istraživanja i otkrivanje izumrle civilizacije. On osjeti opstanak žive Crkve. Istina, on ju je poznavao iz katekizma i iz svoje savjesti, ali nije znao za njezinu socijalnu ulogu i horizonte. Svaki korak u vječnom gradu za njega je bila revelacija. Ova revelacija postane mnogo jasnija i solidnija u razgovoru s papom Leonom XIII, koji je opazio važnost ovoga mladića. Goyau je upoznao duševni život čovjeka, život vjerskog osjećaja i Milost, veliku tajnu koja je jedina kadra razjasniti heroizam nekih ljudi. Naslutio je tajanstveni izvor čovječje vrijednosti. Puklo mu je jasno pred očima da vjera nije važna samo za pojedinca, nego da je njezina socijalna važnost neizreciva.

Leon XIII mu je pokazao da je utjecaj vjere svestran, u svim oblicima društvene aktivnosti jedne zemlje. U odnošaju društvenih klasa, u organizaciji rada, u rješavanju socijalnih sukoba. Vjerski život nema granica ni etničkih ni političkih, on se proteže na sve narode, na cijelo čovječanstvo. Nitko kao Leon XIII nije pokazao tako još na kondicije koje su nužne za jedinstvo kršćanskoga svijeta, u čemu je Goyau vidio svoj budući poziv. On je spreman, on će sad da radi.

Želja je njegova da govori masama, a ne nekolicini učenika, hoće da bude ujedno pisac i apostol. Brunetière ga uzme za saradnika u *Revue de Deux Mondes*, upravo u času kad je odlučio da promijeni pravac čuvenoj reviji, da ne bude samo književno glasilo, nego izraz i odjek velikih struja francuske univerzalne misli. Na taj način Goyau stupi na javu i akciju. Brunetière pošalje Goyau-a u Njemačku da tamo proučava snagu vjerskih ideja. Njegov prijatelj

Henri Lorin uputi ga na socijalne probleme. Kroz malo vremena pojavi se Goyau sa djelom: *Le Pape, les Catholiques et la Question sociale,* 1893 potpisano pod pseudouimom Leon Grégorie. Djelo je imalo karakter manifesta novih vremena, tu je ispostavljena geneza glasovite enciklike *Rerum Novarum,* i utvrđena istina da je socijalno pitanje prije svega moralno pitanje. Goyau je pozivao katolike da napuste stranačke sterilne borbe, i da svoju aktivnost prenesu na socijalni teren. Ova knjiga bila je odjek misli Leona XIII, i ona je doprinijela dosta osnutku glasovitih *Socijalnih Sedmica* u Francuskoj.

Tako je Goyau inicijator toga pokreta i socijalne orijentacije. Ne samo to, nego je on kasnije precizirao i pričao povijest svakoj važnijoj evoluciji i socijalnoj orijentaciji. Tako je iz njegovih mnogobrojnih kronika nastalo djelo u 5 svezaka *Autour du Catholicisme social,* gdje se odrazuju dokumenti socijalne aktivnosti katolika. Katkada njegova diskusija prima značaj polemike, ali on ostaje uvijek uljudan i pun kršćanske ljubavi. Jezik mu je snažan, stil pozoran, oprezan i dosta napet, rijetko nasmijan.

Godine 1895 u društvu sa Peraté-om i Paul Fabre-om izda djelo: *Le Vatican, les Papes et la Civilisation.* Tu su mnogobrojni dokumenti o ulozi papinstva u prošlosti i njegovoj akciji u moderno doba.

Slušajući Brunetière-a Goyau je proučavao religioznu Njemačku, kojoj je posvetio oko 10 svezaka: *L' Allemagne religieuse; Le Protestantisme* (1898) *l' Vieille France, Jeune Allemagne* (1903), *l' Allemagne religieuse, le catholicisme, 4 vol.* (1905-1909); *Bismarck et l' Eglise, le Kulturkampf,* 4 vol (1911-1913). Njemačka kritika pohvalila je savršenu dokumentaciju i znanstveni duh spomenutih djela. Istina Goyau nije neutralan, njegova vjera plamti u njemu, ali on nije

strančar i nastoji da istakne i kod protivnika ono što je dobro i pohvalno. Godine 1919 napisao je s istom nepristranošću jedno drugo djelo: *Une vieille Eglise, Genève, 2 vol.,* koje je zadivilo i protestante.

Već od ranih godina on je želio proučavati nutarnji život gdje je izvor svakoga rada, ali sav okupljen drugim poslovima, čekao je zgodnije vrijeme. Iz te želje pojavili su se slijedeći radovi: *Sainte Mélanie,* (1908), *Les Dames de la Charité de M. Vincent* (1918), *Les Etapes d'une gloire religieuse de Joseph de Maistre* (1921). Svi ovi radovi bili su kao skice budućeg važnog djela: *l'Histoire Religieuse de la France* (1922).

U tome djelu Goyau nije toliko pazio na diplomatske odnošaje, kao što se obično čini, nego je nastojao da dadne povijest vjerskog života kod Francuza, ili drugim riječima historiju duševnih odnošaja prema Bogu. Naravno da su time sveci zauzeli glavno mjesto koje ih ide, jer su oni dominirali cijelim epohama. Sa sv. Martinom uskrsava povijest kršćanskih početaka, sa svetim Bernardom oživljuje cijelo XII. stolj., sa sv. Ljudevitom XIII, sa Ivanom od Arka XIV. Sveti Vincencije Paulski pretstavlja pokret katoličke reforme u XVII stolj.

Goyau dakle promatra socijalnu aktivnost katolika, opći život Crkve i intimni život kršćanskih duša sa željom da tim idejama označi moderno doba, i tako obnovi duhovnu energiju koja je nužna za ostvarenje kršćanskog jedinstva. Stoga piše posebno djelo: *Papauté et Chrétienté sous Benoit XV (1922),* kad Benedikt XV poduzimlje uzvišene inicijative, koje su išle za tim, da se ujedine kršćanske snage i ostvari mir i red u svijetu.

Francuska ima biti apostol ovoga jedinstva u svijetu. Misijski poziv Francuske evo što najviše za-

nima Georges Goyau-a. Stoga on pristaje da na Katoličkom Institutu u Parizu održi jedan tečaj o misijama i stoga piše o velikim francuskim misijonarima, kao kardinalu Lavigerie-u i Mgr. Augonard-u.

Henri Bremond
(1865-1936)

Član Francuske Akademije, umjetnik prvoga reda i otkrivač neistraženog svijeta religiozne francuske spiritualnosti.

Rođen u Aix-en-Provence 1865, kroz više godina je pripadao družbi Isusovoj i surađivao u glasovitoj reviji *Études*, gdje se je pokazao kao vrstan kritičar. „Stoljeće koje ima Bremonda je veliko stoljeće katoličke kritike", tvrde danas Francuzi, jer je on zadovoljio svim dužnostima katoličkoga kritičara. Njegova je kritika stvaralačka. Pišući o drugima kao o Lamennàis-u ili Fénelon-u, nalazimo tu ne samo spomenute pisce, nego i genijalnu ličnost Bremond-ovu koja reagira i tumači. Nedostiživi stilista čega se god lati, sve pretvara u život ostavljajući svuda pečat svoga duha i svoju originalnost. On je humanist opsežne naobrazbe i finog ukusa. Ako pri tome još spomenemo, da je bio svećenik, onda ćemo moći razumjeti, da je on bio najpozvaniji da dadne veličajnu sintezu religiozne spiritualnosti u svome golemome i divnom djelu: *Literarna povijest religioznoga osjećaja u Francuskoj* (*Histoire littéraire du sentiment religieux en France).* To je neiscrpivi rudnik duševnih zamaha, dubokih misli, vjerskog rada, ljepote, duhovitosti i finoće. Sve postaje pod njegovim okretnim

perom novo, svježe i privlačivo. S ovim djelom ispravljena je jedna nepravda i zatrpana ružna provalija u povijesti francuske književnosti i francuske misli. Velečasni Bremond mnogo je pridonio, da je opet oživio u Francuskoj osjećaj za mistične stvari i kod osoba koje su bile daleko od vjere. Osim toga učinio je lijepu uslugu katoličkoj apologetici. Pokazao je koliko humanizam, posebno XVII stoljeće, duguje reformi tridentiskoga sabora, radu karmelićana, ili jednoga Franje Saleškog, kardinala Bérulle-a, ili jednog Ollier-a.

Doista su goleme i neprijeporne zasluge Bremond-a u istraživanju religiozno-mistične književnosti, gdje se je on pokazao čudesno originalan, ali i druga njegova djela literarno estetska isto su tako zanimljiva i originalna. Knjige kao što su *Les deux, musiques de la prose, Pour le romantisme, Newman, Prière et la poésie, Poésie pure* i druge proizvodile su senzacije kod bogoslova i književnika. Uzbuna je nastala zbog smjelih Bremond-ovih zaključaka u svom istraživanju. S druge strane zbog nekih činjenica iz njegova života: kao njegov istup iz isusovačkog reda, crkvena osuda djela *La Vie de Sainte Jeanne de Chantal* i njegove simpatije za toliko ozloglašeni romantizam, naročito francuski.

Boraveći više godina u Engleskoj on je bio prilično izgubio vezu sa klasičnom francuskom književnosću, a zagrijao se za premoć osjećaja u književnosti i za tako zvanu čistu poeziju. U tome smislu piše i *Apologie pour Fénelon,* gdje se zrcali njegova simpatija za Fénelona protiv tvrdoga, neumoljivog i logičnog Bossueta, Fénelon je pretstavnik srca i osjećaja, Bossuet razuma i logike.

Iz sličnih razloga zagrijao se je za romantizam, i odbija optužbu da je romantizam kriv za sve ne-

daće, koje su stigle Francusku. Po mišljenju Bremondovu romantizam i misticizam potječu iz „dubine naše duše, tajnovitoga predjela, gdje počinje sveta opojenost pjesnika, i gdje se priroda predaje milosti koja pripravlja susretaj s Bogom". Uvjeren je da postoji veza između poezije i mistike.

Njegov glasoviti govor o čistoj poeziji, održan u Akademiji 1925, uznemirio je francuski književni svijet. Neki su mu odobravali, a drugi ga napadali, pa je bio prisiljen da dade neka objašnjenja. Tu on veli da u poeziji ima najprije nešto neizrecivo, a zatim slika i misli. Ono što čini poeziju poezijom jest ona neizrecivost, tajna realnost, koja se zove čista poezija. Sadržaj, smisao, slike i drugo smatra „nečistim" elementima. Što nam oni pružaju, to može dati i proza. Poezija je muzika što ulijeva u našu dušu čudni fluid koji je preobrazuje i potresa. Poezija je zagonetna magija koja je blizu molitve.

Obrana romantizma pribavi mu mnogo neprijatelja, jer su mnogi Francuzi, posebno nacionalisti, uvjereni da je romantizam izvor anarhizma te izrod rancuskoga genija, koji se najbolje odrazio u klasičnoj literaturi. Charles Maurras je pače napisao knjigu *Glupi devetnaesti vijek*, gdje tvrdi da je romantizam zabacio razum, uništio društvenu hijerarhiju, i tako otvorio vrata bezvlađu pod imenom republikanstva i demokracije. Osim toga je romantizam anglogermanskoga porijetla.

Bremond je umro, minule su polemike, ali izvodi Bremondovi još su uvijek aktuelni. On je „dodirnuo, veli Buerov, najtajnovitija pitanja duše i mnogo svijetla unio u predjele koji svakodnevno stoje u potrebi, a tako ih malo poznajemo. Ne smijemo zaboraviti da su sv. Tereza, Ivan od Križa i sv. Franjo bili veliki kontemplativci i ujedno pjesnici. Bremond

je zašao u to područje tragajući za dodirnim točkama dvaju faktično različnih svjetova. Sigurno nije rekao posljednu riječ u tom delikatnom pitanju gdje se dugo vremena nije znalo ni postaviti ispravno pitanje. Bremond ga je, priznajmo, barem postavio. A to je velika zasluga . . . "

François Mauriac
(1885)

Književno pero Mauriac-ovo ocrtava sasvim iskreno sve, pa i najdelikatnije nijanse duševnih i tjelesnih emocija. Ta iskrenost penje se katkada do stepena koji zbunjuje ljude. Njegova bogata osjećajnost često je strašna, neobično bučna i razdražljiva, ali ipak vrti se u svim smjerovima oko Boga koji je svukuda prisutan.

Rodio se je u Bordeaux-u 1885, gdje je svršio svoje nauke. U ranoj mladosti pripadao je pokretu *Sillon*, ali se je brzo razočarao u vođi toga pokreta Sagnier-u, a i čitava ta organizacija došla je u krizu nakon osude Pija X. Otada se je on osamostalio i usamio. Godine 1909 izdao je zbirku pjesama *Les Mains jointes* na koju je upozorio Maurice Barrès sa jednim važnim člankom gdje se nalaze i ove riječi: „Skladne pjesme bez ikakve laži, vrlo prijatna muzika, koja skuplja sve emocije oko osnovne katoličke ideje. To je poezija djeteta iz ugledne familije; pjesme razboritoga, nježnog i dobro odgojenog mladića, kojemu ništa nije pomutilo duševne svjetlosti, samo što je vrlo senzibilan s primjesom lude razbludnosti".

Nakon što je izdao još jednu zbirku pjesama *l' Adieu á l'adolescence,* Mauriac se posveti pisanju romana, koji prodru u široku publiku.

Njegovi romani, što su se redali iz godine u godinu, jesu: L*a Chair et le Sang* (1921), *Préséances* (1922), L*e Baiser au Lépreux* (1922), *Le Fleuve de Feu* (1923), *Génitrix* (1923), L*e Désert de l'Amour* (1925), *Orages* (1925), *Un homme de lettres* (1926), *Thérèse Desqueyroux* (1927), *Destins* (1928).

Još prije rata napisao je bio dvije zanimljive novele: L' *Enfant Chargé de Chaînes* (1913) *i* L*a Robe prétexte* (1914). Roman *la Chair et le Sang* najavljuje velikoga pisca i prvorazrednoga majstora u stilu. Tu se crta kršćanska duša u ogorčenoj borbi sa zapletajima ovoga svijeta. Duše koje vjeruju, ali nemaju srčanosti da Bogu žrtvuju svoja ovozemna zadovoljstva, jest glavni motiv Mauriac-ovih romana.

Sa romanom L*e Baiser au Lépreux* počinje druga etapa stvaralačke snage Mauriac-ove. Oslobodio se je svih početničkih spona, i rijeka njegova stvaranja teče čitavom puninom bez bojazni i krivudanja. L*e Fleuve de Feu i Génitrix* uvećaju još više Mauriac-ovu slavu. U svijetu njegovih romana iskrsavaju kršćani slabi u borbi sa strastima, svećenici dobrim dijelom čestiti, a svjetovnjaci često ništarije. U borbama da se zavlada svojim životom, odvijaju se katastrofe i u dušama i u okolini. Grijeh kraljuje, jer ga ljudi više vole nego Boga, o kojemu ili ništa ne znadu, ili ga izdaju. Istrošeni ljudi od zemaljskih užitaka kreću se u atmosferi izblijedjeloga kršćanstva.

Jedino što spasava čovjeka jest trpnja. Križ je znak naše veličine. Ova trpnja provlači se kroz Mariac-ov glesoviti roman L*e Désert de l'amonr* gdje u pustoši, koju proizvode strasti, žari se neugasiva žeđa za višom ljubavi. Ova bol, što čisti i spasava, jeca

još dulje u romanima *Thérèse Desqueyroux i Destins*, i baca svoje životvorne zrake kroz tamu strasti, da bi jednoga dana tmine iščezle, i pojavila se prekrasna svjetlost.

Baš ovaj životvorni izvor boli je karakteristična crta Mauriac-ovih djela. Žamor ovoga izvora postaje sve jači i glasniji, dok konačno sasvim ne zavlada u snažnoj vjeri, koja je pisca spojila s Bogom koji je izvor svega. U djelu *Souffrances du Chrétien* čuje se zadnji snažni krik tijela i strasti protiv križa koji ga pritište. Kršćanstvo se Mauriac-u pokazuje u čudnoj nečovječnoj okrutnosti. Ovaj krik štampan u *Nouvelle Revue Française* (*1928*) izazvao je kod mnogih uzbuđenje, a kod vjernika sažaljenje i molitve za obraćenje pisca. Ali nitko nije bio tako uzbuđen kao sami Mauriac, jer je svečano pitanje palo usred njegova života, i on gorko izjavljuje, da nema većega čuda od obraćenja. Ipak, nekoliko sedmica iza publikacije *Souffrances du Chrétien,* on se je obratio. I prije obraćenja nije nijekao „Istinu", ali je samo držao da je neprihvatljiva, jer još nije razumio misterij Isusova križa.

U divnom eseju *Dieu et Mamon* pripovijeda Mauriac na dirljiv način svoj povratak u kuću dobroga Oca. „Čovjek je rođen da bude zarobljenik Križa. Ništa nas ne može istrgnuti od toga bolnog drveta ... Dosta je otvoriti oči i pogledati pokraj sebe naš križ što nas čeka. Tko bi mislio, da dva drveta postavljena jedno na drugo, mogu proizvesti isto toliko oblika, koliko postoji posebnih sudbina? I upravo je to: tvoj je križ udešen po tvojoj mjeri; milom ili silom, u mržnji i otporu ili u pokornosti i ljubavi trebaće da se pružiš na njega. Kakva li misterija, da je čovječanstvo tako dugo živjelo, a da nije otkrilo iznad svojih kosturnica znak, drvo bez lišća, golo drvo,

kamo je jednog dana ljudske historije došao da bude pribijen sam Bog!"

Brzo iza *Souffrances du Chrétien* štampano je djelo *Bonheur du Chrétien.* To je knjiga smirenosti; to je punina zore koja je nadvladala pustinju ljubavi, bure mladosti konačno su prestale. U obe ove knjige Mauriac promatra ljudsko tijelo, ali u *Souffrance du Chrétien* tjelesnim očima, a u *Bonheur du Chrétien* duhovnim, tamo u patnji, a ovdje u sreći; tamo je prva rečenica glasila: „Kršćanstvo se ne brine za tijelo; ono ga potcjenjuje, a ovdje u istoj misli odgovara druga rečenica: „Čovjek je optuživao Stvoritelja života, da se ne brine za tijelo; a Stvoritelj se života osvećuje time, što podržava i ovu dušu i ovo tijelo u svojoj ljubavi sve dotle, dok nije čovjek priznao da je zakon duha ujedno i zakon tijela. Kad Krist tvrdi da je Hrana i da je Život, on je to, doslovno, i za tvoje tijelo . . . Tijelo je čovjeka hram duha, tijelo koje će uskrsnuti u posljedni dan — tjelesna katedrala, gdje počiva tijelo Gospodnje . . ."

Tim je Mauriac došao do kraja. Križ patnje strastvenoga tijela došao je do sreće pobožanstvenjenog tijela, i postaje klanjalac, — pričesnik. Od zablude da kršćanstvo napušta i prezire tijelo, doći do istine, da je tijelo sveta stvar, jer je Riječ postala tijelom, i jer se nastanila u njemu, to je uistinu tajanstveni put obraćenja.

U trećoj etapi Mauriacova puta, uz spomenuto djelo *Dieu et Mamon* i nekoliko drugih eseja i kritika treba spomenuti romane: *Le Noeud de Vipères, Ce qui était perdu, Le Mystère Frontenac, Les Anges Noirs i La Fin de la nuit.* Konačno je napisao *Život Isusov* (*Vie de Jésus*). To je djelo ujedno i najkrupniji događaj u katoličkoj štampi zadnjih godina. Kroz samo jednu godinu rasprodano je stotinu hiljada

primjeraka, i na kraju godine doživjelo je novo obnovljeno izdanje. Tako je francuska publika dobila knjigu koja je pisana ekspresionim i patetičnim stilom; prikazuje Isusa istoga kakav je prikazivan kroz devetnajest stoljeća od katoličkih tumača, Onoga koji je najviše ljubio i najviše ljubljen od sve djece ljudske, jer je ujedno i njihov Bog. Današnjemu svijetu ne preostaje drugo nego predati se Isusu za spas svijeta i duša u vječnosti. Mauriac nas poziva da ljubimo istinskoga Isusa, Boga i Čovjeka.

Romani Mauriac-ovih imaju sasvim lirski karakter, njegovo je pripovijedanje kratko, ali uzbudljivo. Vanjština je podređena nutrini.

Pozornica njegovih romana je Bordeaux i njegova okolica, prema tome je Mauriac jako lokalan. Njegova umjetnost ide svojim vlastitim putem, stoga ostaje izvan konkurencije, jer je stvorio gotovo posebnu književnu vrstu. Mauriac-ovi su ljudi obična bića, živa lica iz svagdanje okolice, i koji su redovito odgovorni za svoje kriminalne čine. Želja za sticanjem i suparništvo stvaraju užasne situacije.

Slava je Mauriac-ova velika, Francuska Akademija izabrala ga je svojim članom. Njegova kandidatura uopće nije imala suparnika, dok je godinu dana kasnije Claude Farrère pobijedio jednoga Claudel-a. Godine 1933 prigodom bolesti Mauriac-ove priredila je *La Revue du Siècle* naročiti broj u slavu njegovu, te je preko trideset pisaca i s „desnice" i s „ljevice" odalo priznanje snazi njegova talenta.

Henri Ghéon
(1875)

Među modernim katoličkim dramatičarima, koji su ostvarili komade ujedno vrijedne i s umjetničke i

religiozne strane, ističe se posebno Henri Ghéon (pseudonim od Henri Vaugeon) Nekada učenik i sljedbenik načela André Gide-a, (koja ne trpe ni zakona, ni morala, ni discipline) doživio je za vrijeme svjetskog rata preokret u životnim nazorima, i posvetio književno pero kršćanskoj misli. Sa svom modernom umjetničkom opremom pokušao je da prestavi na pozornici život milosti, kako se je očitovala u životu svetaca. Tim je htio da oživi baštinu misterija srednjega vijeka koristeći se modernom tehnikom.

Pariško kazalište *Vieux Colombier* otvori mu vrata, i Ghéon je mogao odigrati svoj kazališni komad u prozi *le Pauvre sous l'escalier* na veliko udivljenje publike.

Sadržaj je drame stara legenda o svetom Aleksi. Da se što više umrtvi i svetije živi, sv. Aleksa napušta očinski dom na dan svoje ženidbe i odlazi da se više ne vrati, osim kao nepoznati prosjak da umre u kući svoje supruge. Borba između nebeske i zemaljske ljubavi stvara kod njega vrlo dramatičan sukob.

Čudnovati svetac što pod basamacima svoga stana mrtvi svoje tijelo, i junačka vjernost njegove supruge Emilije koja ga još više ljubi, jer je otsutan iznenadio je neobično mnogo tadašnju kritiku i novinare. Iako nam sv. Aleksa nije stavljen za uzor osim na način sveopći da treba činiti pokoru i povrh svega ljubiti Boga, ipak je on upozorio na golemi smisao duševnih vrednota.

Želeći stvoriti katoličku publiku i odvratiti katolike od nemoralnih kazališnih komada Henri Ghéon naumi napisati što više drama koje će govoriti duši. Uspjeh njegove lakrdije *Pendu dépendu* na jednoj pariškoj pozornici još ga više ohrabri na tom putu.

Za sadržaj je uzeo jedno čudo koje su doživjeli

hodočasnici na putovanju sv. Jakovu od Kompostele. Jedan od njih bio je nepravedno optužen zbog krađe u nekoj gostioni. Sveti Jakov ga čudesno spasava od smrti. Glumac koji je prestavljao optuženoga, idući na vješala morao je moliti krunicu, i toliko je bio ganut tim prizorom, da je i sam u buduće počeo moliti, iako je dotle bio daleko od svake vjere i molitve. Ghéon-ovi komadi *Saint Maurice ou l'obéissance i La Bergère au pays des loups* proizveli su također ugodno i pobožno raspoloženje kod publike. U lirskoj tragediji *Les trois miracles de Sainte Cecile* nalaze se stihovi čudnovato nježni, Ghéon-u polazi za rukom da izrazi najduhovnije i najdelikatnije osjećaje.

Da odpočine od ozbiljnih drama u zadnje je vrijeme napisao šaljivi i vrlo napeti komad u tri sveska *Les jeux de l'Enfer et du Ciel.* Nazvao ga je sam novinskim romanom. Tu se opisuju doživljaji jedne grupe hodočasnika, koji su putovali da vide svetoga i glasovitoga župnika od Arsa.

Prizori se događaju u predvorju francuskih katedrala. Tim je Ghéon želio povratiti francuske pisce na mjesta, gdje se je i porodilo francusko kazalište, sa zlih mjesta kamo su ih zaveli jedan Voltaire ili jedan Beaumarchais.

Sa Ghéon-om francuska religiozna i popularna drama započima novu i vrlo lijepu karijeru krčeći put na velike francuske pozornice. Rudnik sižeja je ogroman: vjerske tradicije raznih pokrajina, kršćanska povijest Francuske i cijeloga svijeta, legende i čudesa svetaca itd.

Ghéon je pokazao put i napisao mnogo uspjelih komada. Spomenimo još samo naslove nekih kao *Mort à Cheval, Le Miracle des Pauvres Claires, La Vie profonde de saint François d'Assise, La parade*

du port au diable; Les trois sagesses du vieux Wang; Le Comedien et la Grâce; Le Chat botté; itd.

Ghéon se je istakao i kao uvaženi knježevni kritičar.

***

Kardinal Alfred Baudrillart, Mgr Eugène Beaupin i Jean Calvet.

Ne mogu završiti ovu knjigu a da ne spomenem još tri svijetla imena, tri divna čovjeka koji su svojim radom i čudnovatom upornošću zadužili ne samo Francusku nego i druge krajeve. Tim više, kad sam lično imao sreću, s mnogim drugim đacima iz raznih zemalja, da budem u njihovoj blizini, i vlastitim očima vidim njihovu veliku snagu duha, neobičnu disciplinu i veličajnu kršćansku dinamiku. Kroz njihovu fizionomiju, djela, osjećaje i govore ja sam osjetio ujedno tragediju današnje Francuske kao i njezinu veličinu.

***

Mgr Marie Alfred Baudrillart

Rođen je u Pariz u1859, a za svećenika je ređen 1893. Najprije bi imenovan za profesora na univerzi, zatim na Katoličkom Institutu u Parizu, gdje je godine 1907 postao rektor i ostao sve do danas. Godine 1921 sveta stolica imenuje ga biskupom od Himerije, a 1935 kardinalom na sveopće zadovoljstvo bezbrojnih njegovih prijatelja i štovalaca.

Učenjak prvoga reda, doktor filozofije i teologije, agreže univerziteta i besmrtni član Francuske Akademije odlikovan je više puta od francuske vlade i od stranih naroda. Tako uz orden viteza legije

časti koči se i križ sv. Save Nemanjića.

Kakvu je ulogu igrao kardinal Baudrillart nesamo u Katoličkom Institutu, kojega je on srce i duša, nego i u cijeloj Francuskoj i ostalom svijetu kazaće nam donekle slijedeće riječi Paul Claudel-a, što ih je izrekao prigodom imenovanja Baudrillart-ova za kardinala.

„Ako su odnošaji između Crkve i države popustili od svoje žestine, veli Claudel, ako su veze kurtoazije pače i simpatije uspostavljene i s jedne i druge strane, ako su se toliki udaljeni krajevi privikli da gledaju jezik i prestiž Francuske prestavljen sutanom s crvenim obrubima i zelenim trakovima, to imamo zahvaliti Vama lično, Preuzvišeni, Vašemu dostojanstvenom ugledu što ste ga malo po malo stekli i osvojili; Vama svećeniku koji je obogatio sve lijepe obiteljske tradicije još svim sredstvima iskustva i nauke, i u kojem mi gledamo rado dvostruku karakteristiku pariškog klera: pogled bez iluzija i srce puno kršćanske ljubavi."

Doista Baudrillart je mnogo pridonio da je otupila oštrica između Crkve i države u Francuskoj. Pošlo mu je za rukom da se svojom spremom i radom nametne cijeloj francuskoj javnosti, pa i onoj koja je imala najviše predrasuda protiv klera i Crkve.

U godini 1915 osnovao je *Katolički Komitet* za francusku propagandu u stranom svijetu. Sam je putovao više puta u razne zemlje, gdje je stekao mnoge veze i simpatije za se i za Francusku. Njegova misija u Španjolsku za vrijeme rata kao i njegov boravak u Južnoj Americi (1922) ostali su posebno glasoviti.

Njegova su pisana djela historičkog i pedagoškog značaja. A između tolikih spomenućemo: *Philippe V et la Cour de France (1700-1748); L'Eglise Catholique, la Renaissance, le Protestantisme; Quatre cents*

ans de Concordat (*1905*); *Lettres de direction de Mgr d'Hulst (1903); Vie de Mgr d'Hulst* (*1912*). Baudrillart se je istakao također kao izvrstan propovjednik i govornik uopće. Surađuje u mnogim revijama i stoji na čelu enciklopedije *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastique.*

Mgr. Eugène Beaupin je desna ruka kardinala Beaudrillart-a, i veliki prijatelj stranih đaka što dolaze na francuska sveučilišta.

Rođen je 1877 u Montargis (Loiret), ređen za svećenika 1901 a 1923 imenovan kućnim prelatom sv. Oca pape.

Svojom čudnovatom aktivnošću i učenošću stekao je vrlo zavidno mjesto među francuskim klerom, a svojim konferencijama, potporama i susretljivošću prema stranim đacima postao je poznat širom svijeta.

Za vrijeme svjetskog rata bio se je odao vrlo marno njezi ranjenih i zarobljenih te je na prijedlog kardinala Amette-a postavljen glavnim tajnikom *Švicarske katoličke misije* sa sijelom u Fribourgu. Mgr. Beaupin je vodio ovaj posao na sveopće zadovoljstvo. Njegov organizatorski talenat spojio je ovo djelo sa drugim sličnim kao što su *Office provisoire* osnovan u Vatikanu i *Međunarodni Crveni križ* u Ženevi.

Velika aktivnost Beaupin-ova za vrijeme rata nastavila se je jednakim elanom i poslije. *Katolički Komitet francuskih prijateljstva* što ga je osnovao Mgr Baudrillart razvio se je u vrlo važni organizam s ogromnom zadaćom. Trebalo je naći energična i vješta čovjeka koji će to voditi, a taj čovjek bio je Beaupin. Njegovim glavnim tajnikom i kasnije direktorom postane Beaupin, na kojemu mjestu stoji još i danas. Iz toga društva poteku: *Društvo stranaca* u Parizu, *Djelo novčane potpore* đacima koji dolaze na francuske visoke škole; *Društvo za jedinstvo Crkava itd.*

Uvijek ću se rado sjećati onih večeri u Parizu, kad bi se mi strani studenti sakupili u društvenu salu kraj parka Luxembourg, da bi se upoznali sa uzrocima razjedinjenja Crkava i putevima, koji bi opet doveli do željenog jedinstva. Bilo bi nas katkada iz dvadeset raznih nacija. Mgr Beaupin bi vodio razgovore sa neobičnom spretnošću ljubavi i taktom.

Nije samo u *Katoličkom Komitetu* on razvio svoju aktivnost, nego se je naročito osjetio njegov rad i na međunarodnom polju u Parizu i Ženevi. Član ureda *Katoličke unije međunarodnih studija*, pretsjednik *Katoličke komisije za intelektualnu suradnju i Komisije pravnika i misionara*, kao i glavnih organizator *Međunarodnih katoličkih sedmica* on je s katoličke strane izradio više prijedloga koje je usvojilo Društvo naroda. Branio je uspješno stvar katoličkih misija, zalagao se sretno u pitanju ropstva i prisilnog rada u kolonijama. On je išao za tim, da dovede u sklad narodnu i katoličku stvar. Više je puta organizirao međunarodni natječaj francuskih kompozicija sa zanimljivim i korisnim uspjehom. Francuska je vlada ocjenila njegov rad, kad ga je odlikovala redom viteza legije časti.

Zaokupljen previše organizatorskim socijalnim radom, ipak nije zanemario rad na peru. Stalno se javlja sa svojim lijepim člancima u velikim revijama i novinama, osim toga izdao je ove književne sveske: *L'éducation sociale et les cercles d'études; Pour être apotre*; *Les catohliques français et l'aprés-guerre i Les nouvelles gloires de l'Eglise de France.*

Stil mu je uvijek dotjeran, zaokružen i tačan. Ističe se također kao vrstan propovijednik.

Jean Calvet rodio se je 1874 u Castelnau-Montrotier. Ređen je za svećenika 1906. Svoje velike duševne sposobnosti i neobičnu marljivost i discipli-

nu posvetio je odgoju đačke mladeži. Kao profesor francuske književnosti najprije na katoličkom sveučilištu u Toulouse-i, zatim od 1918 na Katoličkom Institutu u Parizu stekao je sveopće simpatije jednako francuskih kao i stranih đaka.

Duboko naobražen, savršeno discipliniran, u prosuđivanju svestran i pronicav, nadasve upućen u svoj predmet, bez predrasuda i uvijek pun kršćanske ljubavi postao je upravo tip kakav ima da bude katolički profesor u današnje vrijeme. Svako njegovo predavanje odlikuje se, uzornošću, dotjeranošću i jasnoćom. To su đaci osjetili, i u velikom broju grnu na njegove satove.

Svojim jasnim stilom napisao je nadaleko uvaženo djelo *Manuel illustré d'histoire de la littérature française.* Ova je knjiga prešla francuske granice i nalazi se kao priručnik za francusku književnost u mnogim katoličkim zavodima širom svijeta.

Godine 1927 Calvet je darovao francuskoj javnosti jednu solidnu etičku kritiku *D'une critique catholique* s namjerom da se pročisti nezdrava atmosfera u francuskoj književnosti. Knjiga je doista korisna, i puna istine. Pokazuje na čovjeku svestrana, širokogrudna i vrlo sigurna u sudu. Svaki katolički kritičar morao bi je imati na stolu kao svoj *Vademecum.*

Među drugim književnim djelima Calvetovim spomenimo još neke, koji će nam već svojim naslovima pokazati važnost puta, kojim prolazi njegovo književno pero. Tako na primjer: *Les livres au jour le jour, Les types universels dans la littérature française, Alfred de Vigny i Saint Vincent de Paul, Les idées morales de Mme de Sevignée; L'enfant dans la littérature française.*

Posebnu pažnju posvećuje Calvet vjerskim problemima, stoga piše sveske kao što su *Le problème*

catholique de l'union des eglises, Pour refaire la France itd.

***

Kako sam već napomenuo u Predgovoru, izostalo je više važnih katoličkih pisaca u ovoj knjizi. Dogodilo se je da nijesu niti spomenuti jedan **Ernest Hello**, jedan **Barbey d'Aurevilly**, jedan **Gratry**, jedan **Mgr Dupanloup**, ili **Leon Blois i Adolphe Retté**. Posebno su izostala mnoga važna imena iz savremene periode. Od povjesničara: **Pierre de la Gorce, Mgr Batiffol, Imbart de La Tour, Père de Grandmaison**; od filozofa: **Jacques Maritain, Paul Archambault, Père Sertillanges, Emile Baudin**; od književnih kritičara: **Henri Massis, René Johannet, Maurice Legendre, Gaëtan Bernoville, Maurice Vaussard, Maurice Brillant, Jean des Cognets, André Thérive, Victor Bucaille, Wilbois, Francis, Vincent**; od dramatičara: **René des Granges i Jacques Debout**; od pjesnika: **André Lafont, André Delacourt, Louis Pize, Francis Gaillard**; od romanopisaca: **Louis Bertrand, Paul Cazín, Leon Cathlin, Charles le Goffic, Paul Renaudin, Jean Nesmy, Robert Valery Radot, Pierre l'Ermite** itd. itd., od crkvenih govornika: **Janvier, Sanson, Lhande** i drugi.

Osim toga jedno posebno poglavlje trebalo je posvetiti piscima života svetaca. Treba znati da je hagiografija kod katoličkih Francuza danas u modi i osvaja bulevarde, knjižare, mondenske salone i akademije. Mnogobrojni su pisci koji su pisali živote svetaca i stvorili od njih umjetnička djela. **Louis Bertrand** je napisao život sv. Augustina i svete Tereze; Emile **Bauman** sv. Pavla. **Fortunat Strovski** sv. Franje Saleškog; **René Bazin** sv. Franje Saleškog; **André Bellessort** sv. Franje Ksaverkog; **Gaëtan Bernoville** sv. Terezije od Malog Isusa; **Maurice Beauffreton** sv. Franje Asiškog; **Camille Mauclair** sv. Katarine Sijenske; **Paul Renaudin** sv. Vicenca Paulskog itd.

Književni prilog „Savremenih pitanja"

Sv. 41—42. Mostar 1938.

Berghoff, Stephan, **Ein Gang durchs Evangelium.** Sonntagspredigten über Christus. Freiburg i. Br. Herder. 8⁰,278 str. Cijena 2.80 M; u platnu 4 M.

Ozbiljni dušobrižnici tvrde, da je teško naći propovijedi, koje uistinu zanimaju današnje ljudstvo. Propovjednička djela moraju biti izrađena sa najvećom brižljivoću, ako se hoće privući slušatelje. Ona moraju donijeti nešto nova, čime će trgnuti slušatelje iz obične nepažnje.

Bergohoff je pokušao, da u tom pogledu donekle ovoj potrebi udovolji. Da slušatelji ne slušaju iz godine u godinu izlaganje istih evanđeoskih ulomaka, on je odabrao 50 drugih, što se ne čitaju kroz nedjelje preko godine. Ulomke je tako odabrao, da je uz njih zgodno istumačio mnoge savremene stvari, koje su povezane uz kršćanski život. Tu nalazimo tumačenje nerazrešivosti kršćanske ženidbe, o odgoju djece, o milostinji, o siromaštvu i bogatstvu o nevoljama, o domoljublju i t. d. Jezik mu je jednostavan a prikazivanje zorno. Isporedi n. pr. o daru siromašne udovice (propovijed 48).

Linhardt, Robert, **Unser Glaube.** U 8⁰, str. 358. Freiburg, Herder. Cijena 4.60 M; u platnu 6.20 M.

Živahnim jezikom i jasnim izražajem prikazuje Linhardt glavne istine naše svete vjere. Svom je djelu dao podnaslov: uvod u carstvo katoličkih istina za svjetovnjake. Njima on hoće da predoči istine, koje su blago i ponos svakoga katolika, a koje često naobraženi svjetovnjaci smatraju isključivim posjedom svećeničkoga staleža. Dakako da je ovo mišljenje pogrešno i štetonosno, jer katoličke istine valja da proniknu svakoga naobraženoga svjetovnjaka i uopće svakoga katolika te da postanu sastavni dio njegova svagdanjega života i da kolaju s krvlju u njegovim žilama.

Prije nego počne izlagati glavne istine, Linhardt donosi kao uvod neke temeljne misli: o vjeri i znanosti, o crkvenom učiteljstvu, o Svetom Pismu i Predaji. Iza ovoga slijedi raspravljanje: 1. o Bogu i Njegovim savršenostima; 2. o stvorenju svijeta, uzdignuću čovjeka u svrhunaravni red i njegovu padu po grijahu; 3 o Otkupitelju, djelu otkupljenja, o Mariji kao Saotkupiteljici; 4. o tajnima milosti i sredstvima, koja vode k vječnomu spasenju.

E. Guerry, **Vers le Père.** Recueil de méditations. Paris. Desclée De Brouwer. U 12 str. 392. 18 belgijskih franaka.

Generalni vikar u Grenoble-u g. Emil Guerry htio je ovim razmatranjima oživjeti u nama svijest naše prevelike sreće, što smo po milosti Božjoj postali Njegova djeca, a On naš predobri Otac. Osim opširnoga uvoda knjiga ima 88 razmatranja, koja su kratka. Pisac ih zove nacrtima za razmatranja. Prije štampanja knjigu je pročitao grenobleski biskup i napisao predgovor. Biskup hvali razmatranja i drži, da će mnogo duhovne koristi donijeti svojim čitateljima.

Dr. Dobroslav Šimović.

Comte Du Plessis, **Les derniers temps.** U 18 str. 224. Cij. 15 belgijskih franaka. Paris. Desclée De Brouwer.

Grof Du Plessis napisao je još drugih djela, koja su mnogo cijenjena. Ovo o svršetku svijeta piše prema onomu, što se nalazi u evanđeljima i poslanicama sv. Petra i Pavla. U drugom će djelu donijeti, što ima o tomu u Otkrivenju sv. Ivana.

Vazda je ljude zanimalo, kako i kada će biti svršetak svijeta. Da želji udovolje. mnogi su u razna vremena pisali tobožnja proročanstva Dakako da su to čista naklapanja i varanja. U Sv. Pismu se o tom na nekoliko mjesta nešto napominje. Koliko nam je Bog o tom htio objaviti, grof Du Plessis iznosi u ovoj knjizi prema katoličkoj nauci. Mnogi će sigurno posegnuti za ovom knjigom, da vide, šta se sigurno može znati, i prema tomu pobiju naklapanja, ma odakle ona dolazila.

Na početku knjige nalazi se pismo kardinala Pacelli-a, u kom u ime Sv. Oca zahvaljuje na poslanom primjerku, blagosivlje pisca i potiče na daljnje proučavanje.

Dr. Dobroslav Šimović.

Willam, Franz Michel, **Das Leben Jesu im Lande und Volke Israel.** Mit 33 vom Verfasser selbst aufgenommenen Bildern und einer Karte. U 8⁰, str. XII i 551. Freiburg i. Br. Herder. Cijena 5.80 M; uvez. u platno 7.50 M.

Prvo izdanje života Isusova od Willama izašlo je 1932. god., a ovo godine 1937. izlazi u sedmom izdanju. U predgovoru ovoga

izdanja stoji, da je prijevod već gotov ili da se sprema na ove jezike: japanski, kineski, engleski, francuski, talijanski, španjolski, mađarski, holandeški, češki, poljski i rumunjski. Predgovor je pisan pred godinu dana, pa je sigurno, da se djelo prevodi osim jedanaest spomenutih na još koji drugi jezik.

Šta je uzrok, da se djelo u razmjerno kratko vrijeme prevodi na tako mnogo stranih jezika i da izlazi na njemačkom tako često? Bez ikakve sumnje njegova neobična vrlina

Pisac je kroz mnogo godina proučavao povijest istočnih naroda, a napose naroda židovskoga, njegov jezik, njegove običaje i ustanove. S evanđeljem u ruci obišao je i proučio mjesta, na kojima su se događaji zbili. Nakon svega toga dao se na mučan posao, da to sve skladno složi. I uspio je veoma dobro. Približio nas je onim događajima, što su se odigrali pred hiljadu i devet stotina godina. Svojim očima, rekao bih, gledamo onu daleku i nepoznatu zemlju, gledamo ljude, slušamo njihove govore i zapažamo njihove težnje. Usred svega toga pred našim očima nastaju, razvijaju se i svršuju događaji, što ih pripovijedaju evanđelja.

Willam, Franz Michel, **Das Leben Marias, der Mutter Gottes**. U 8⁰ str. 598 sa 32 slike. Freiburg i. Br. Herder. Cijena 4.60 M; u platnu 6.40 M.

Herderova je knjižara izdala život bl. Djevice Marije, što ga je napisao Villam, pisac života Isusova. Vanjski izgled obiju knjiga sasvim je sličan. Tko zna, s kolikim je odobravanjem primljen Willamov život Isusov, veseli se knjizi o životu nebeske Majke. Veseli se stoga, što je veoma mnogo pisaca pisalo život Isusov, a razmjerno malo život Marijin. Pa ono malo pisaca, što su pisali život Marijin, nisu dali pravi opis života Marijina, nego su više manje pisali o raznim krepostima i onda s kojom riječju napomenuli, da se te vrline nalaze u Mariji u savršenom stupnju. Čitatelj života Marijina traži, da vidi Mariju u Njezinoj djetinjoj i djevojačkoj dobi, onda da je vidi kao Majku Spasiteljevu. Drugi pisci nisu to u svojim životopisima dali, jer se o tomu veoma malo nalazi u Svetom Pismu i drugim starim i vjerodostojnim spisima.

Willam je nastojao, da taj nedostatak odstrani. One je podatke iz Svetoga Pisma proširio opisivanjem obiteljskoga života, opisivanjem običaja, koji su u vezi sa događajima navedenim u Sv. Pismu. Tako je on mnoge praznine popunio. Usto nam pisac u raznim prigodama zgodno opisuje čuvstva Marijina. Na taj je način djelo izašlo opsegom upravo toliko, koliki je život Isusov. Pa i nema dviju osoba, koje su tako usko povezane, kao što su Naš Spasitelj i Njegova prečista Majka. Osim toga mnogi dio iz života Isusova spada u život Marijin. Ono, što je pisac nadodao mimo evanđeoske podatke, vjerujemo, da ima najveću vjerojatnost, jer dobar poznavalac života Isusova ujedno je takav i života Marijina. On je također najprikladniji pisac života Majke Božje.

Bertram, Kardinal Adolf, **Charismen priesterlichen Gesinnung und Arbeit**. Freiburg i. Br. Herder. Cijena 4.80 M.

Breslavski nadbiskup kardinal Bertlam držao je novoređenicima predavanja. U njima je orisao zgode i nezgode svećeničkoga života i rada. Upozoravajući na zapreke duhovnoga napretka i rada iznosi s druge strane razna vrela duhovne okrepe. Predavanja su puna svetoga zanosa. Pisac ih je izdao, da bi svećenicima služila kao nacrt za mjesečnu duhovnu obnovu. Inače su takova, da svećenika sjećaju njegova uzvišenog dostojanstva, rasvijetljuju ga, upućuju i hrabre, da ustraje na putu Gospodnjem. Oh, kada bi ih samo često uzimali u ruke i u njih se uronili!

Lippert, Peter, S. J., **Die Kirche Christi**. 2. Auflage. U 8⁰, str. VI i 294. Freiburg i. Br. Herder. Cijena 2.80 M; uv. u platno 4 M.

Vjersko je pitanje vazda važno, a napose u poratnim vremenima, kad mnogi iz ništetnih razloga ostavljaju svoju vjeru i Crkvu. Potrebno je, da vjernici dobro poznadu svoju katoličku vjeru i Crkvu i njezine biljege, kojima je sa nebesa obilježena, pa će se onda priljubiti uz svoju dobročiniteljicu i ni za što je na svijetu ne će ostaviti.

Lippert je pjesnik i dobar poznavalac vjerskih istina. Ljubav prema svetoj katoličkoj Crkvi stavila mu je pero u ruku, da oriše jedinstveno djelo na svijetu — katoličku Crkvu. On piše svoje djelo kao kakav roman. Dijeli se u tri dijela. U prvom sa tri poglavlja opisuje prvu pojavu Crkve, njezino djelovanje u prošlosti i sadašnje stanje. Drugi sa 6 poglavlja raščinja pojam, uređenje i zadaću Crkve. Treći isto tako sa 6 poglavlja pokazuje na biljege, po kojima se može razlučiti prava Crkva Kristova od svih drugih, samo ako na njih ozbiljno svratimo svu pozornost

Neobični način obrađivanja mnogima se dopada. Knjigom će se moći okoristiti svi, kojima je zadaća da drugimu prikažu divnu zgradu, što ju je sazidala ruka Božja, katoličku Crkvu.

Leben Jesu von **François Mauriac,** Mitglied der Académie française. Str. XVI i 282. Freiburg i. Br. Herder. Cijena 2.60 M; u polukožu uv. 4.20 M.

Herderova knjižara evo u drugom izdanju šalje u svijet život Isusov, što ga je napisao danas najglasovitiji pisac romana i član francuske akademije Mauriac, a na njemački vješto proveo Robert Scherer. Mauriac je svjetovnjak, pa se izvinjava, što se usuđuje pisati život Isusov, koji bi trebalo pisati klečeći na koljenima. Njemu se čini, da tumačitelji i povjesničari ne donose pravu sliku Isusovu, stoga njega ljubav sili, da prema evanđeljima oriše osobu, koja je najpotrebnija od sviju, što ih povijest poznaje. — Uvrijeđeni stručnjaci upozoriše ga na neke pogreške, u koje ne bi upao, da se je njih držao. Mauriac je to uvažio i pogreške ispravio u drugom izdanju.

Kako je javnost primila knjigu, vidimo po tom, što se u Francuskoj za nekoliko mjeseci rasprodalo preke 100.000 komada. Mauriac ne donosi opširno događaje, nego većinom pušta evanđeliste da sami govore. Ali kad dođe na osobe i prilike onoga vremena, pokazuje svu svoju vještinu.

Lauck Willibald, **Aus Bibel und Leben.** U 8°, str. VIII i 348. Freiburg i Br. Herder. Cijena 3.30 M; uvezano u platnu 4 50 M.

Uvaženi tumačitelj S Pisma Lauck sakupio je u ovom djelu članke, što ih je pisao u raznim čnsopisima. Svrstani su u 4 odsjeka Prvi odsjek u 8 poglavlja raspravlja o Bogu i Njegovu upravljanju svijetom. Drugi odsjek u 6 poglavlju raspravlja o Isusu i Njegovoj Majci. Treći odsjek u 9 poglavlju radi o borbi, kroz koju ima proći duša, dok dođe do pobjede. Četvrti odsjek govori o strahu Božjem i vršenju Njegovih zapovijedi, što donosi već na ovom svijetu blagoslov s neba, miran život i konačno vječnu plaću u drugom životu.

Lauck je rijetki vještak u tom, kako se Sveto Pismo veoma zgodno primjenjuje na život. Treba pročitati samo koje poglavlje, da se o tomu uvjerimo. Na primjer u 10 poglavlju dirljivo riše nedokučivu ljubav Isusovu i Njegovo milosrđe, kad je Spasitelj iza govora na gori ozdravio gubavca. Uopće nam djelo veoma lijepo pokazuje, kako ćemo u Svetom Pismu otkriti nebesko blago i upotrijebiti ga za nas i za druge.

Joseph Delcourt, **Deux saints anglais: John Fisher** (1459—1535), **Thomas More** (1478—1535). Paris. Bonne Presse. Cij. 3 franka.

Za strahovitih progonstva katolika, što ih činjaše odmetnik Henrik VIII. u Engleskoj, slavno poginuše za vjeru kardinal Ivan Fišer i kraljev kancelar Toma Mor. Već su prije bili proglašeni blaženima, a Pijo XI. o četiristogodišnjici njihove mučeničke smrti 1935. proglasi ih svetima. Gornja knjiga, koja je naresena sa 17 slika, riše u krasnim bojama ove kršćanske junake i tako nam stavlja pred oči krasne uzore.

Les modèles d' Action catholique. Wie de la bienheureuse Barthélemie Capitanio, par Don César Carminati. Paris, Bonne Presse. Cij. 3 franka.

Bl. Bartolemeja umri u 26. godini, a bogata raznovrsnim dobrim djelima. Iz ljubavi je poučavala, upravljala konviktoricama, brinula se za bolesnike, obilnim dopisivanjem ljude privagjaše na krepostan život. Iza života sv. Terezije od Djeteta Isusa malo ih je, koji se tako ugodno čita, kao ovaj.

L' 'Evangile du royaume de Dieu, par le T. R. P. **Gervais Quénard,** Supérieur général des Augustins de l' Assomption. In-8°, format 21×14, 420 pages. Paris, Bonne Presse. Cij. 15 franaka.

O. Gervais Quénard mnogo se godina bavio proučavanjem Sv. Pisma. Njegov se duh srastao s onim divnim mislima u pisanoj riječi Božjoj. U „L' 'Evangile du royaume de Dieu" vodi nas on po raskošnom evanđeoskom perivoju, da se nauživamo, dobijemo okrepu na putu u kraljevstvo Božje. Ili još bolje, da kraljevstvo Božje već ovdje na zemlji zavlada našim srcima i konačno dođe do savršene punine u nebesima. — Djelo sadrži 200 kratkih razmatranja o raznim predmetima.

Calixte Boulesteix — Thomas d' Hoste, Louis Meyer, **Pie XI et la presse.** (Actes Pontificaux 1922—1936).

„Danas je najveća velevlast na svijetu štampa", rekao je papa Pijo XI. španjolskim novinarima. Papa je u svom radu posvetio posebnu brigu štampi. Ova je knjiga jasan dokaz za to. Pisci su skupili 175 isprava i svrstali ih stvarno. Dodani kronološki i analitički popis gradiva te popis lica, što se navode u knjizi, uvelike olakšava uporabu knjige. — Dr. Dobroslav Šimović.

Polyeucte Guissard, **Le Père Emmanuel d' Alzon,** fondateur des Augustins de l' Assomption, 1810—1880. Paris, La Bonne Presse. In-8°, 328 p.

P. Emanuel d' Alzon, generalni vikar biskupa u Nimes-u, osnovao je mušku i žensku kongregaciju asumpcionista. Djelo opi-

suje napore i blagoslovljeni rad ovog znamenitog muža.
Dr. Dobroslav Šimović.

Hitler et Rosenberg ou vrai visage du national-socialisme. Paris, Maison de la Bonne Presse. In-12⁰ de 161 p. et 13 gravures. Cij. 5 franaka.

Pisac predočuje na temelju nepobitnih dokaza u pravom svijetlu Hitlerov pokret u Njemačkoj. To je otpad od kršćanske vjere. Najjači mu je protivnik kat. Crkva, zato na nju bjesni paklenom mržnjom.

L. M. Garnier — Azaïs, **Lavigerie,** le cardinal missionnaire. Collection „Idéalistes et Animateurs" 10. — Paris, La Bonne Presse.

Knjiga riše zanimivo tok života, mnogovrsni rad i nepokolebivo pouzdanje u Božju pomoć ovog znamenitog muža, koji je svojim ugledom kod francuske vlade nastojao izravnati svaki spor između ove i Svete Stolice. Dr. Dobroslav Šimović.

Ch. J. Belleney, **Sainte Bernardette, bergère en chrétiente.** („Idéalistes et Animateurs" 2). Paris, Bonne Presse, In-8, pp. 205.

Čitajući ovu knjigu i prateći život i borbu siromašnog, ali pobožnog pastirčeta, koje je moralo mnogo pretrpjeti, naš pogled sve više zapinje za divnu nebesku pojavu — Neoskrnjeno Začeće i ovu milu pojavu sve to više volimo sa sv. Bernardicom. Bernardica vodi pukove k našoj Majci. — Dr. Dobroslav Šimović.

A. Praviel, **Monsieur Vincent, Saint Gascogne.** Collection „Idéalistes et Animateurs". Paris, Bonne Presse 1937. In-8, 185 pages.

U zbirci „Idéalistes et Animateurs" izašla po broju sedma ova knjiga o životu sv. Vinka Paulskoga.

A. Praviel pjesničkim zanosom riše ovoga duhovnoga junaka i divna djela, što ih je Bog po njemu izveo i još sveudilj izvodi po ustanovama, što potječu od ovoga sveca. — Dr. Dobroslav Šimović.

Jacques Christophe, **Celle que tout le monde aime. Sainte Thérése de l' Enfant Jésus.** Paris, Maison de la Bonne Presse, In-8, 208 p.

Zgodan je naslov: koju ljubi cio svijet, jer zaista Terezu od Djeteta Isusa cio svijet poznaje, časti i ljubi. Iako je o dragoj svetici mnogo pisaca radilo, nije suvišna ni ova knjiga, koja hoće da nam predoči nutarnju svetičinu snagu. — Dr. Dobroslav Šimović.

A. Molien, **Les Grandeurs de Marie** d' aprés les Ecrivains de l' Ecole française. Paris. Desclée de Brouwer.

U sedamnaestom stoljeću procvala je duhovna znanost u Francuskoj. To se obično nazivlje francuska škola. Megju drugim znamenitiji pisci ove škole napisali su po mišljenju učenih ljudi ponajljepša poglavlja o bl. Djevici Mariji. Bilo je veoma poželjno, da se znamenitija mjesta saberu u jednu knjigu. A. Molien toj je općoj želji udovoljio ovom knjigom. Poslije veoma opširnoga uvoda slijede 54 poglavlja o životu bl. Djevice prema najznamenitijim piscima francuske škole. Dr. Dobroslav Šimović.

Carolus Boyer, S. I., **Cursus philosophicus** I vol., in 8⁰, pag. 560. Parisiis. Desclée de Brouwer et. Soc. Cij. 27,50 franaka.

Ovaj filozofski udžbenik namijenjen je klericima, koji po sjemeništima uče filozofiju kroz 2 godine. Ovakovih priručnika ima doduše više, ali se prigovara jednomu, što je nepotpun, drugomu, što nije uzeo obzira na najnovije stanje nauka, drugomu opet zbog nejasnoće. Profesor na Gregorijanskom sveučilištu u Rimu Boyer htio je, koliko je to više moguće, da napiše djelo bez napomenutih nedostataka. Općenito se priznaje, da je djelo dotle uspjelo te se može ubrojiti megju najbolje priručnike. — Dr. Dobroslav Šimović.

Yvonne Estienne, **Les Trappistines**, cistercines de la stricte observance. U 8⁰ str. 396 sa 8 slika. Cij. 20 franaka. Paris, 1936. Desclée De Brouwer et Cie.

Ugledna spisateljica Yvonne Estienne proživjela je neko vrijeme megju redovnicama trapistkinjama strogoga obdržavanja, da bi upoznala povijest i život ovih strogih redovnica. U ovoj knjizi opisuje taj život pun lijepih pobuda. — Dr. Dobroslav Šimović.

Siegfried Behn, **Einleitung in die Metaphysik.** 8⁰ (XVI u. 328 S.) Freiburg im Breisgau. Herder. Cij. nev. 6.80 M.; uv. u platno 8.40 M.

Siegfried Behn mnogo je pisao o metafizičkim pitanjima. Radovi su mu veoma cijenjeni. Kao stručnjak vodi novoosnovani psihološki zavod u Bonnu. Gornje djelo: Einleitung in die Metaphysik daje dosta opširan opći pregled najbitnijih i osnovnih nauka, što služe za podlogu svim znanostima.

Temeljna pitanja, što najviše zanimaju učenjake našega doba, razglabaju se u ovoj knjizi. O njima se raspravlja i zaključuje oslanjajući se na najnovije sigurne tečevine svjetskih učenjaka. Pisac donosi i obara ponajglavnije prigovore protiv izložene nauke. Držeći se sigurnih i nepobitnih istina pisac dovodi do praizvora svega — Boga i nužne veze izmegju njega i svijju proizvedenih stvari.

Kako se odlikuje jasnoćom i točnošću, kada obragjuje pitanja: o istini, životu, duši, Bogu i dr.; tako ga te njegove odlike ne ostavljaju ni onda, kada pobija prigovore protiv izloženih istina.

Načinom razlaganja daje nam lijep primjer, kako treba mno-

go misliti, tražiti zgodan izraz i biti veoma na oprezu, kad hoćemo da znanstveno raspravljamo o važnim stvarima. Knjigom će se moći zgodno poslužiti oni, koji moraju poučavati o dubokim problemima, kao što i oni naobraženi, koji žele temeljito uvidjeti dokaze za metafizičke istine.

Rudolf Allers, **Das Werden der sitlitchen Person.** Wesen und Erziehung des Characters. Vierte Auflage. 336 S. Herder i. Br. — Cijena uv. u platno 6.50 M.

Rektor katoličkog milanskog sveučilišta, franjevac Dr. Augustin Gemelli napisao je predgovor knjizi. U predgovoru kaže, da mu je najodvratnije pisati predgovor knjizi nekoga drugoga pisca i time se nametati za savjetnika čitateljima. Mnogima nije ovakoj želji udovoljio i zbog toga je barem za koje vrijeme izmegju njega i dotičnog pisca ohladnila prijateljska veza. Kod ove njige glasoviti učenjak napravio je iznimku.

Allers je svoje djelo posvetio Gemelli-u kao najznamenitijem stručnjaku predmeta, o kojem knjiga radi. Sa svoje strane opet Gemelli piše uvod u knjigu. On to čini zato, što je djelo veoma uspjelo i što je od vanredne važnosti za ljudsko društvo.

Pisac u svom prvom izdanju kaže, da ovom knjigom želi pomoći odgojiteljima, učiteljima, roditeljima, svećenicima, liječnicima i svakomu, koji hoće da radi na korist pojedinaca i ljudske zajednice. Da se može uspješno taj posao vršiti, mora se poznavati čovjek, njegove dobre i loše strane, sredstva, po kojima se na dobro sklanja i u tom smjeru podupire. O tim stvarima radi ova Allers-ova knjiga. Kako se odgajaju značajevi, kako na pojedinca djeluje okolina, što je sa baštinjenim sklonostima, od kolike je važnosti volja, koja je zadaća škole, šta ćemo s bolešljivim osobama, takvim i sličnim pitanjima ispunjena je ova vrsna knjiga.

Nauka Allersova vazda je u skladu s vječnim istinama sv. katoličke vjere. Knjiga je napisana priprosto i jasno, stoga se svatko može njom dobro okoristiti.

Meinertz, Dr. Max, **Einleitung in das Neue Testament.** Vierte, völlig neubearbeitete Auflage. Paderborn. Verlag Ferdinand Schöningh. Cij. nev. 8.50 M., uv. 10.50 M. Za inostranstvo 25% popusta.

Znameniti biblicista i biskup A. Schäfer izdao je god. 1898. prvi put „Einleitung in das Neue Testament". Ovo prvo izdanje bilo je veoma cijenjeno i rašireno. Drugo izdanje god. 1912. priredio je sveučilišni profesor u Münsteru u Vestfaliji Dr. Max Meinertz. Isto je bilo s trećim izdanjem 1921. Drugo i treće izdanje bilo je znatno promijenjeno prema prvom. Ovo četvrto izdanje tako je preudešeno, da izgleda posve novo djelo. U njemu je ostao još onaj prvotni način obradbe. Zato je Meinertz smatrao, da nije više ni potrebno da djelo u naslovu nosi i dalje ime A. Schäfera, kako je to bilo u drugom i trećem izdanju. On izdaje djelo u četvrtom izdanju pod samim svojim imenom.

Njemačka bogoslovna literatura obiluje ovakovim uvodima, ali je ovaj Meinertzov smatran kao najzgodniji. Neki su naime preopširni, a drugi zbog kraćine ne donose nužna objašnjenja predmeta, što ga obrađuju. Ovaj se uvod ugeo i jednom i drugom nedostatku.

Osim zlatne sredine Meinertzovo se djelo odlikuje: točnošću, jasnoćom, dobrim pregledom svih važnih pitanja i zdravim sudom, koji se u svemu slaže sa napucima Biblijske komisije. Navedena su takogjer najvažnija djela o predmetu iz drugih znamenitijih jezika.

Prema svemu ovomu izmegju toliko dobrih uvoda na njemačkom jeziku najprije treba posegnuti za ovim. Šta više! Francuska je literatura veoma bogata knjigama ove vrste, pa ipak jedan uvažen stručnjak Francuz tvrdi, da ovakova djela nema ni na francuskom jeziku.

Erich Przywara, **Hymnus.** 159. str. broš. 1.80 M, uvez. 3.30 M. Za inostranstvo 25% popusta. Ferdinand Schöningh, Paderborn.

Na piščevu knjigu „Heroisch" lijepo se naslanja ova „Hymmus". Pjesnikova mašta ovdje iznosi u pjesničkom ruhu, što je tamo utvrdio razumnim dokazima i svjedočanstvima prvaka megju prvacima. Krista, vogju svih junaka, opijeva pjesnik u većini pjesama. Uz Krista vidimo njegovu Majku bl. Djevicu Mariju, koja ga megju svima najsavršenije slijedi. Vidimo Malu Tereziju, angjela u u tijelu, gdje se svojim djetinjim pouzdanjem približuje Kristu i rascvjetava do zanosne ljepote.

Gossens, P. Bruno O. M. Cap., **Unter Banner des hl. Franziskus.** Terziarenbüchlein. Verlag Ferdinand Schöningh, Paderborn. Cij. nev. 2.20 M., uv. 3.60 M. Za inostranstvo 25% popusta.

Kako je nastao Treći red sv. Franje? Kakova su mu bila pravila? Šta je učinio za ljudsko društvo u svom početku, a šta u kasnijim vjekovima? Je li Treći red vršio djela današnje katoličke akcije? Kako se razvijala tako blagoslovljena ustanova do dana današnjega? Da li Treći red ima u sebi snage, da u naše vrijeme čovječanstvu pokaže zoru sretnijih dana? Šta drži Kristov namjesnik sv. Otac papa o toj bogodanoj ustanovi?

To su pitanja sve zanimivljivije od zanimivljijega, na koja

zgodno i jasno odgovara pisac u ovoj knjizi. Upraviteljima Trećega reda može knjiga pružiti dragocjene gragje, da izgrade obuke, kojima će trećorece zagrijati, a druge uputiti u duhovne blagodati Franjina djela, pa će tako lakše prikupiti boraca u vojsci Kristovoj, a pod zastavom neumornog i odvažnog borca i ljubimca njegova sv. Franje.

Le Pape et le communisme par Mgr Paul Richaud. Ed. Desclée de Brouwer 8, Cie, Paris.

Na 19. ožujka 1937. izdao je papa Pijo XI. pismo „Divini Redemptoris" o komunizmu. Biskup P. Richaud u gornjoj knjizi donosi tumačenje ovoga veoma znamenitoga pisma. Pisac se je poslužio izjavama komunističkih prvaka, da nam prikaže najštetniju nauku po ostanak samoga čovječanstva. Uz divne riječi Isusova namjesnika sv. Oca pape i ovo nam tumačenje živo predočnje opasnost od kumunizma i ujedno dužnost, da svim silama ustanemo protiv toga vražijega otrova. Dr. Dobroslav Šimović.

Göttler, Dr. Joseph, **Geschichte der Pädagogik** in Grundlinien. Dritte, umgearbeitete Auflage. Grossoktav 392 S. Herder i. Br. Cij. broš. 5.60 M.; uv. u platno 6.80 M.

Pisac je uzeo zadatak, da nam prikaže povijest pedagogije od najstarijih vremena do našega doba. To je veoma mučan posao. Davno je već počeo o tomu pisati. Najprlje je pravio kratke nacrte za svoja predavanja na sveučilištu. Iz godine u godinu djelo je proširivao i usavršavao. Sad je po treći put izašlo, ali opet poboljšano.

Pred sobom sad imamo knjigu sa mnogo odlika. Navesti ćemo najglavnije. Prva je, što je potpuna. Vremenski obuhvata prve početke odgoja iz onih vremena, gdje se nalazi po gdješta od davnih naroda, iz čega se može zaključivati na način odgoja kod njih. Obragjuje nadalje sve, što je u uskoj vezi s odgojem. Što se vremenski pomičemo naprijed, to je i opisivanje opširnije iz obilnijih podataka.

Druga je odlika u tom, što se svi dogagjaji prikazuju u pravom svijetlu, naime motre sa jedinoga ispravnoga katoličkog gledišta. Tu se zapaža nenatkriljiva moć katotoličkih nazora i blagoslovljeni plodovi, što se ragjaju iz njih.

Treća je odlika djela, što je pregledno i jasno. Vremenski i stvarno slične nauke i načini zajedno su prikazani. Pisac se služi najjednostavnijim riječima i izrazima, a izbjegava ono, što je naduveno i nategnuto. Stoga se ogromno mnoštvo gradiva može slijediti bez prevelike poteškoće.

Kako je djelo s bistrim rasugjivanjem napisano, predstavlja nam povijest pedagogije u pravom svijetlu. Prati razvoj njezine književnosti. Upozoruje na pojedina načela o uzgoju, na njihov razvitak te plod, koji su donijeli u životu. Iz svega vidimo, da je je veoma korisna knjiga.

Laub Alfred, **Nervenkraft durich Gottes Geist.** Freiburg i. Br. Herder. U 8⁰ str. X i 242. Broš. 2.50 M.; uvez 3.60 M.

Župnik Laub sam je mnogo trpio od nervoze. Prošao je trnovit put i sretno se izliječio. Kasnije se dao na proučavanje bolesti i nervoznih bolesnika. Nakon proučavanja i zapažanja nanapisao je gornju knjigu. U 22 poglavlja iznosi najglavnije stvari o nervozi. Piše o mnogovrsnim njenim uzrocima, o vajskim pojavama, o sličnim pojavama drugih bolesti. Pokazuje na najkraći put i najjeftinije lijekove, kojima se bolest liječi.

Erich Przywara, **Heroisch.** 195 str. broš. 2 M., uv. 3.60 M. Za inostranst o 25% popusta. Paderbon, Ferdinand Schöningh.

Njemačka je postala zemlja, u kojoj se cijeni samo ono, što je veliko, „junačko". Sve, što nije ratoborno i spremno na velika djela, mora se pregaziti i uništiti. Da li se tu zbilja radi o pravom junaštvu i djelima trajne vrijednosti? Nažalost vođe mnoštva zastranili su od puta pravde i istine. Pisac Prywava u gornjem djelu veoma zgodno donosi pred oči njemačkim čitateljima ugledne muževe iz prošlosti i njihove nazore o pravoj veličini i junaštvu.

Le vrai visage d' Ève Lavallière par Elie Maire. La Bonne Presse. Paris.

Život je to znamenite umjetnice, kasnije redovnice III. reda. Burni njezin život silno zanima javnost. Zanimljivo je vidjeti, kako se redaju promjene u njenoj nutarnjosti.

Un Saint pour chaque jour. Deuxième serie. La Bonne Presse, Paris.

Godine 1932. izdala je La Maison de la Bonne Presse u 12 svezaka živote svetaca. Za svaki dan opisan je život po jednoga sveca ili svetice. Svaki svetac ima po 2 ilustracije i životopis na 8 stranica. Djelo je primljeno s velikim zadovoljstvom. To je potaklo zavod, da na isti način izdaje 2. seriju u 12 svezaka. Druga serija izlazi od 1936. Cijena je neznatna. Svi 12 svezaka stoji 60 franaka.

Fabri M.: Conciones in Evangelia et Festa totius anni cui accedunt conciones Funebres et Nuptiales. Ed. 5. 10 voumina. M. Marrietti, Torino, Italia.

Fabrijeve propovijedi za sve nedjelje i svetkovine preko godine te propovijedi kod vjenčanja i pogreba u 10 velikih svezaka su velika enciklopedija za propovjednika. Svaka nedjelja i svetko-

vina ima po 15 potpuno izrađenih propovijedi, u kojima je auktor obilno citirao izreke sv. Pisma, i iz najboljih propovjednika sakupio ono najbolje. Primjerima iz povijesti i vlastitoga iskustva ilustrirao je propovjedi, što daje propovjedima puno višu vrijednost i oživljuje ih. Podjela i izradba tema je sasma pregledna, što će olakšati upotrebu. — O vrijednosti djela, i ako je u 10 debelih svezaka, najbolje svedoči to, što je izišlo već u 5. izdanju.

Sprengers V.: Conferentiae ad usum sacerdotum pro recollectione menstrua. Murietti, Turin.

Sprengers baveći se dugi niz godina praktičnom pastorizacijom svoje golemo iskustvo ostavio je u ovim konferencijama i dao ga svećenstvu, da se njima okoristiti. Teme su veoma aktuelne.

Toth. Dr. T.: Ich glaube. — Der grosse Gott. — Der Sieg Christi — Mariologie. Herder, Freiburg.

Dva prva sveska obragjuju početne članke vjerovanja apostolskoga, dok ovaj treći svezak obrađuje Uskrsnuće i Uzašašće Isusovo na nebo. Propovijedi, kako to zna Dr. Toth, oživljuju zgodne anegdote, poredbe i primjeri uzeti iz svagdanjega života.

Wiechula R.: Jahrbuch der prakrischen Seelsorge. R. Mayer, Ratibor.

Ovo je prvi pokus izragjena programa za svakoga dušobrižnika za cijelu godinu. Posebno je od velike vrijednosti onaj dio, gdje su navedena sva pomoćna sredstva: knjige, novine, časopisi te način općenja s civilnim i crkvenim vlastima.

Neuss W.: Ein Priester unserer Zeit. Einsiedeln, Benzinger.

Prof. Neus napisao je životopis svoga prijatelja i školskoga druga Josipa Stoffelsa, posvećenoga biskupa, koji je u svoje vrijeme puno učinio na polju vjerske obnove u kölnskoj biskupiji.

Schlegel L.: Kardinal Rampola del Tindaro (1843—1913). F. Borgmayer, Hildesheim.

Ime Leona XIII. i ime kardinala Rampole, njegova državnoga tajnika, najuže su vezana. Rampola je u svoje vrijeme slovio ne samo kao vrstan diplomata, nego je bio i veliki učenjak teolog. Po nalogu Benedikta XV., da ne ode u zaborav ime Rampolino, autor je napisao njegov životopis i posvetio ga Piju XI.

Kother F.: Vom Geheimnis der Papstkirche. Verlag Bercker, Kevelaer.

Kothersovo djelo o Crkvi, njezinu osnutku, biti i načinu djelovanja megju ljudima rijetka je novost, jer u raspravljanju izbjegava strogo apolegotsku metodu, radi čega je knjiga pristupačna i nekatoliku. Posljedna poglavlja obragjuju novije probleme, koji su posebno važni u Njemačkoj: Crkva i nacija, obraćenje Germana, vrijednost pozitivne religije i t. d.